COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE
1002427605

RÁKÓCZY ÉS PÁZMÁNY.

TÖRTÉNETI RAJZ.

IRTA

SA KÉT ÁLLAMFÉRFI LEVELEZÉSÉVEL

ÉS

OKMÁNYTÁRRAL ELLÁTVA

KIADTA

SZILÁGYI SÁNDOR.

Dr. LÖW TOBIAS

PEST, 1870.
PFEIFER FERDINÁND SAJÁTJA.

Digitized by Google

THE LIBRARIES

COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RÁKÓCZY ÉS PÁZMÁNY.

TÖRTÉNETI RAJZ.

IRTA

S A KÉT ÁLLAMFÉRFI LEVELEZÉSÉVEL

ÉS

OKMÁNYTÁRRAL ELLÁTVA,

KIADTA

SZILÁGYI SÁNDOR.

PEST, 1870.
PFEIFER FERDINÁND SAJÁTJA.

Digitized by Google

DB
738,5
.S92

ELSŐ MAGYAR EGYESÜLETI KÖNYVNYOMDA,
(Blöhler, Harsányi, Nagy.)

02846
Digitized by Google

02846 DEC 12 '67 RS

VÁSÁROS-NÁMÉNYI

B. EÖTVÖS JÓZSEF

ÚR Ő NAGYMÉLTÓSÁGÁNAK,

M. K. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERNEK,

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

ELNÖKÉNEK

MÉLY TISZTELETTEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Kegyelmes Úr!

Régi hála s a tisztelet adóját kivántam leróni, midőn Nagyméltóságod nevével diszítem fel e könyvecskét. Nemsokára tiz éve lesz annak, hogy Nagyméltóságodtól, mint a Magyar Akademia elnökétől megbizatást nyertem a török-magyarkori történetekre vonatkozó okiratok felkutatására: s e megbizás oly időben, midőn a bizalom s érdekeltség hiánya magánosak és helyhatóságok levéltárait még csukva tartá, tette főként lehetővé a nagyobb mérvü kutatást, s az eredményt, mely azokat koszorúzta, és hozta ekkép, bár közvetlenül, létre ez értekezést és gyűjteményt is, mint az által ébresztett buvárkodásomnak egyik gyümölcsét.

Irodalmunknak semmi — bármi részben fontos — mozzanata sem kerüli ki Nagyméltóságod figyelmét, s nekem is nem egyszer volt alkalmam tapasztalni: minő helyes irányt tud adni a szétágazó törekvéseknek, megjelölve, hogy hova kell azoknak összpontosulni, — minő bölcs tapintattal tudja kiválasztani a hiányok nagy tömegéből a legfontosabbat és legsürgősebbet. Igy volt ez a török-magyarkori viszonyokkal is.

A török-magyarkor — beleértve a hódoltságot s az azonkivül eső két magyar államot — mint ilyen legelha-

Digitized by Google

gyottabb mezeje volt a magyar történetnek, midőn az e téren az első rendszeresen kutató és criticailag feldolgozó iró — Salamon Ferencz — ez irányra tordítá a közfigyelmet: Nagyméltóságod bevonta e tért az Akademia történelmi bizottságának müködési körébe.

Lassan ugyan, de foly a munka azóta e téren, és foly nem eredménytelenül. Mint egyik szerény munkása annak, a 10-ik évfordulat alkalmával vettem bátorságot megemlékezni Nagyméltóságodra, kinek neve a kutatásokkal különben is össze volt forrva, s kinek magas pártfogása oly fontos tényező volt, kifejezni hálámat s hódolatomat e felajánlással.

Fogadja Nagyméltóságod oly kegyesen, mint a mily őszinte tisztelettel és benső hódolattal nyújtom én.

Nagyméltóságodnak

Budán, 1869. julius havában.

alázatos szolgája

Szilágyi Sándor.

Digitized by Google

BEVEZETÉSÜL.

A Rákóczy és Pázmány közt váltott levelezésből több mint félszázat mutatok be egy történeti rajz kapcsában, melynek czélja tájékozni az olvasót az ezen levelek alapját tevő eseményekre nézve.

E levelezésnek kettős becse van: irodalmi és történeti. Fölösleges megjegyezni az elsőre nézve, hogy Pázmány prózája a magyar irodalomban kiváló helyet foglal el, s a másodikra vonatkozólag, hogy e két államférfiu azon kor történeteinek első rangu szereplői — kiknek bizalmas levelezése a legnevezetesb kutfők közé tartozik, mert sok államtitokról vonja le a lepelt — melyekről más különben sejtelmünk is alig lehetne.

Vallási kérdés tekintetében bármily nagy ür volt is e két férfiu között, a politikára az legkevésbbé sem terjedt ki. Sokkal öszhangzóbbak voltak itt nézeteik, mint azt első pillanatra hinni lehetne, s azon időben, midőn a vallásos háboru kérdése Europát két táborra osztá, sokkal bizalmasabbak és őszintébbek egymás irányában, hogy sem két ellenkező vallási elvnek hódoló államférfiutól várni lehete.

Igen — mert mindkettőnél a legmagasb szempont szerepelt, mi államférfit vezethet: a haza megtartásának kérdése. Nézeteikben — eltérők különben sokban az Eszterházyétól — a felfogás egysége okozá a jó viszonyt, jellemök hasonlatossága fokozá azt, a körülmények pedig állandósiták. A magyarság égető kérdése volt Erdély fenntartásának szüksége, s Pázmányról egy részről el kell ismernünk, hogy ő e kérdés fontosságát nemcsak teljes mértékben tudá méltányolni, hanem hogy türelmetlen vallásos fanatismusát ennek képes volt teljesen alárendelni: el más részről azt is, hogy Rákóczy volt leginkább képes Bocskay, Bethlen kezdeményét folytatni; el,

Digitized by Google

hogy a párefgyelem oly szigoru volt, mint e kétnagy ember idjében.

Méltánylandó körülmények mindannyian.

Mert nem kell felednünk, hogy nem mindennapi belátás kivántatott hozzá, átérteni, hogy Erdélyre nézve a Báthoryak korát visszaállitani lehetetlenség, s nem csatlakozni csábitó kisérletek végett Csákyhoz, Prépostváryhoz vagy épen Zólyomihoz, hanem bizalommal követni Rákóczy lépteit; s viszont másik oldalról az első kétes pillanatban felismerni, hogy kitől remélhet legőszintébb szövetséget. Nem kis horderővel bir bizonynyal, hogy mindkét oldalon ugyanazon ellenféllel álltak szemben t. i. Eszterházyval, de épen e viszonyhoz nyújt e levelezés meglepő világot.

Tudom, hogy e levelezés azon időre nézve is, melyről szól nem teljes: s hogy még előbb utóbb sok fog napfényre kerülni. De a buvár nem várhat, hogy mindig teljest nyujtson. Fokozatos haladás szükséges a kutatás terén is, s elég nekem, ha gyűjteményem ez igénynek megfelel.

Végül fogadják azok, kik buvárlatomban elősegitettek, s kik közül Szabó Károlyról kivánok kiválóan megemlékezni, hálás köszönetemet.

Budán, 1869. julius havában.

A kiadó.

Digitized by Google

RÁKÓCZY ÉS PÁZMÁNY.

TÖRTÉNETI RAJZ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Az erdélyi politika körvonalait, az őt követő félszázadra nézve Bocskay István állapitotta meg. Ő szabályozta — a régi alapokat véve kiindulási pontul, de lényeges változtatással azokon, s főként a függő pontokat megoldva, — ez ország viszonyát a portához és Magyarországhoz is, sőt e két utóbbi állam nemzetközi összeköttetésének tisztázására is döntő befolyást gyakorolt.

E politika lényegét kifejté végrendeletében. Egy szóval ki lehet azt mondani: fentartani és fejleszteni a bécsi békében letett alapelveket. Egy belügyei intézésében teljesen önálló Erdély: mely ennek megoltalmazása körül, valamint külügyi politikája intézésében a portára — de a porta lehető tulkapásai ellenében a magyar királyságra támaszkodik.

Ily szerkezetü államgépezetet, melynek fentartásába annyi tényező folyt be, egyszerünek nem lehet mondani: de az adott viszonyok közt egyetlen, mely mellett az alkotmányosság is fenmarad s igy kétségtelenül legjobb volt.

E politika sarkkövét tehát tulajdonkép Erdély különállásának fentartása képezte: szükséges mindaddig — mint ama végrendelet kifejezte — mig „a magyar korona ott fen nálunknál erősebb nemzetségnél a németeknél

Digitized by Google

leszen.“ Erre törekedtek Erdély államférfiai — s ezt egyenesen a magyarországiak sem merték megtámadni; habár ezek közül igen sokaknak elismerése épen oly kevéssé volt őszinte, mint nem volt önkénytes csatlakozásuk.

De a tények logicája kérlelhetetlen. Bocskay hagyományát minden támadás izmosabbá tette, s minden küzdelemből uj erőt szerezve emelkedett ki az.

S a mint a régi hagyományok maradványai kallodtak, s a régi pártok emberei mindinkább lejárták magukat az államférfiaknak egy uj iskolája keletkezett: megtartva ugyan a régi pártállást, de czéljaik és törekvéseik felé más, a régitől eltérő uton haladva.

A meggyőződés mi az uj politikai irány vezérférfiát vezette egészen a régi hagyomány volt ugyan, t. i. a magyar állam fenmaradásának feltétele, szövetkezés a külfölddel, mert ez garantirozza a két nagy szomszéd egyensulyban maradását — de egészen más volt a modor.

A régi államférfiak a magyar korona országait a magyar király hatósága alatt egyesitni akarták. A tizenöt éves török háboru e törekvést ez idő szerint a lehetetlenségek lomtárába vetette vissza: e helyett az államok szövetkezésének eszméje lépett előtérbe. Illésházy István a nyugoti, Báthory Gábor a keleti államszövetkezések létesitésére tettek lépéseket. Az elsőt egy nagy ténynek Rudolf megbuktatásának végrehajtása practicusnak bizonyitotta be, azonban számitásba nem vehető esélyek más irányba terelték azt. Az utóbbinak lehetetlen voltát az életbeléptetésére tett első lépések kimutatták.

Mindkettő átmenet volt Bocskay testamentomához. Vagy correctebb kifejezéssel: a bécsi béke által adott alap lett elfogadva az államközi viszonyok szabályozására.

Kétségtelenül több év és több küzdelem kivántatott hozzá, hogy a Magyarország által Erdélylyel kötött

Digitized by Google

szerződések mellől a titkos pontok (azok t. i., melyek a magyar király souverainitásának teljes elismerését s adott alkalommal a törököktől leendő elszakadást foglalták magukban) elmaradjanak, s bizonynyal egy nagy európai háborunak, a 30 évesnek, esélyei nagy mértékben, sőt döntöleg befolytak rá, hogy ez megtörténhessek — de végre is megtörtént s Erdély önállását semmi titkos pont sem vonta kétségbe.

Ez alapon állottak már az ujabb államférfiak: sőt mondhatni ez alapra állhatást ők vívták ki.

Vagy helyesebben kettő: Bethlen Gábor a fejedelem és Eszterházy Miklós a nádor. Mert az első egy maga volt Erdély részeivel, az utóbbi egy maga Magyarország, mindkettő politikai bölcsesége és politikai kitartása által.

Mentsen Isten, hogy e két kérlelhetetlen ellenfélnek egy czélra törekvést egy irányu működést tulajdonitnék. Távol van tőlem azt állitni, hogy ők egyet akartak. De eltéréseiket a politikai szükség egyenlitette ki s kiegyezéseikhez a viszonyok helyes felfogása adott alapot. S igy lett a bécsi békében adott alap valósággá: egy önálló Erdély, mely hivatva van az egyensulyt fentartani a porta és az imperium közt s nem engedni magát absorbeáltatni egyik által sem, hogy a magyar alkotmányosság őre maradhasson.

Bethlen halálakor ez alap már oly erős meggyőződés vala a magyarság szivében tul és innen a királyhágón, hogy megtámadására senki sem gondolt. Mig a korábbi fejedelmi változások alkalmával mindig maga az alap ellen intéztek támadást, mert többre nem is törekedtek mint oly fejedelmet juttatni a trónra, ki idővel az alapot lealkunni hajlandó legyen — de ennyit sem tudtak elérni. A trónviszályok Rákóczy Györgyöt emelték a fejedelmi székbe s e férfiu egészen Bethlen Gábor tanitványa volt.

Digitized by Google

És épen ezért, és mert multját ismeré, ellenzette az ő trónrajutását Eszterházy azon pontig, hogy a harmincz éves háboru már beállott kedvezőtlen fordulata daczára háborut vezetett ellene. Rákóczy nem volt jó hadvezér s maga itt a cselekvés terére ki sem lépett. Pártja kiválóbb katonai tehetségeire hagyta a működést s mielőtt ezek egy merész és jól kiszámitott csapással Eszterházy hadát tönkre verték volna, ő maga diplomaticai téren mért egy még annál is érzékenyebb csapást rá.

Ez volt Pázmány Péter megnyerése.

Pázmány és Eszterházy egy politika előharczosai s egy politikai elv vallói régi ellenlábasok voltak. A kérdés, mely őket elválasztá, sőt ellenségekké tette, egy iránt volt személyi és hivatali. Kegyenczei egyenlő mértékben mindketten a királynak és mindenkinek, ki a királyi udvarnál befolyással birt a spanyol követtől a jezsuita gyóntatóig, a kizárólagos befolyás nem élvezhetése személyes hiuságokon volt csorba. A nádori és primatialis előjoguk felett folyt vita már következménye volt a meghasonlásnak s azt elkeseredettebbé tette. A nádor természetes jogain csorbát nem ejthettek az esztergomi érseknek néha természetellenes jogai; de mindenikök jól érzé, hogy kevesbbé tehetséges, kevesbbé önző és kevesbbé hiu ember mellett a másik főpolczon az elsőség kivivása könnyebben sikerülne neki.

S épen ezért békére köztük nem is lehetett számitni: de e viszályból mennél több hasznot huzni, sőt épen e viszályban keresni megszilárdulását a fejedelmi székben ez volt Rákóczy feladata, mit ő végre is hajtott. Mondhatni épen az Eszterházy ridegsége volt az, mely őt a Pázmány karjaiba hajtá, s a dolgok természetes fejleménye, mely a köztök keletkezett barátságot fentartá.

Annyival inkább, mert Pázmány Erdély önállásának eszméjével meg volt barátkozva. Kemény János

Digitized by Google

előtt — mint ez beszéli önéletirásában*) — e részben őszinte vallomásokat tett. „Átkozott ember volna — mondá az érsek — ki titeket arra késztetne, hogy a töröktől elszakadjatok, ellene rugodázzatok, mig Isten a keresztyénségen másként nem könyörül, mert noha im látod édes öcsém nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk van a mi kegyelmes keresztyén császárunk előtt, de csak addig dúrál az a német nemzet előtt miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontul mindjárt contemptusban jutván gallérunk alá pökik a német akár pap barát vagy akárki legyen.“

Semmi ok sincs feltenni, hogy Kemény János nem eléggé hiven és őszintén adta elő az érsek szavait: de helytelenség volna e szavaknak több fontosságot tulajdonitni mint mennyivel birhattak: az erdélyi állampolitika legyezgetése részben legalább az erdélyi követ megnyerésére volt számitva. Mert valóban Pázmánynak, s főként Eszterházyhoz való viszonyának kifolyásából, érdekében állott az erdélyi fejedelmet meggyőzni jó indulatáról, bizonyossá tenni ezt őszinteségére nézve s meggyőzni, hogy ő a cath. főpap s a magyarországi ellenreformatio fő végrehajtója és buzgó bajnoka az erdélyi prot. fejedelemmel bizonyos esélyekre nézve nem idegen egy uton haladni. Ez leginkább elérhető volt az érdek közösségének s arról való felfogás megegyezésének kimutatása által. Mert ilyen módon Rákóczy a neki tett szolgálatokat természeteseknek s a dolgok folyásából következőknek fogta találni.

S a két férfiu közt hat éven át — egész Pázmány haláláig — tartott a jó egyetértés és barátság háborithatlanul, az első szolgálattól fogva, melyet a bibornok érsek az erdélyi fejedelemnek tett, s mely ez utóbbi trónfoglalásának mindjárt első napjaiban bekövetkezett.

*) Szalay kiadása 147 l.

Digitized by Google

Rákóczy nem kereste az erdélyi fejedelemséget, de a mint kilátása nyilt rá, s a mint a részére jutott meghivást elfogadta, el volt tökélve nem adni ki kezéből, sőt vaskövetkezetességgel ragaszkodni hozzá, és annyival szilárdabbul, hogy ne mondjam makacsabban mennyivel kevesbbé volt hajlandó Eszterházy elismerni választatása törvényességét, sőt mennél nagyobb erőfeszitést fejtett ki megbuktatása körül. A leczke mit Rákóczytól kapott meggyőzte, hogy Bethlennek méltó tanitványa áll vele szemben.

Eszterházy el volt tökélve semmit sem engedni. Hadai együtt álltak s hitte, hogy azt a császártól nyerendő segélylyel megszaporitva, s Rákóczy hasonlag együtt levő hadait leverve, a helyzet urává lesz és ezt vagy megbuktatandja vagy a rosszabb esetben dictálandja neki a béke feltételeit.

Rákóczy hasonlag számitott rá, hogy a harcz koczkája döntendi el a kérdést, de a diplomatiai művelettől biztosabb eredményt várt. Szivesebben vette volna a magyar király részéről önkénytes elismertetését mint annak kivivását fegyver által. Igy gondolkodtak az erdélyi rendek is, kik az 1630 végén tartott országgyülésből követséget rendeltek a magyar királyhoz, kieszközölni a bevégzett tények elismerését.

Ezen követséget 1631 elején Kassán fogadta a nádor mint a magyar király teljhatalmu biztosa. Az első és kimérten hideg fogadtatástól fogva sűrűvé és gyakorivá lett az érintkezés Kassa és Nagy-Várad közt s mennél kevesbbé kecsegtető tudósitások érkeztek onnan ide, és mennél hajthatatlanabbnak mutatkozott Eszterházy annál világosabbá lett Rákóczy előtt, hogy ez uton semmire sem fog menni: mert a nádor tulajdonkép csak időt akar nyerni. Anélkül hát, hogy ennek sejtelme lett volna róla, összeköttetésbe lépett Pázmánynyal s felkérte

Digitized by Google

ezt kieszközölni a királynál, hogy az alkudozást vegye ki a nádor kezéből s tegye át Bécsbe vagy Nagyszombatba annak szinhelyét.

A nádor egészen meg volt lepetve a mint hírül vette az erdélyi követek panaszát: „Ők tudják, megirta nekik kardinál uram, hogy az nem ő felsége akaratja, hogy olyan rigide tractál velök“ s a mint ezek azon kijelentéssel álltak elé, hogy nekik menedéklevelök van Bécsbe, s ha a nádor semmi engedékenységre sem hajlik ők oda fognak menni, és ezt mindannyiszor ismétlék is valahányszor egy-egy élesebb viszálypont merült fel köztök.*) Első boszuságában Eszterházy vissza akart vonulni, „ám vegye kezébe mindkét végét az a vörös vitéz (Pázmányt érté alatta) a dolognak s igazgassa a mint tudja.“ „Ám teljék kedve annak a dölyfösnek,“ irá Bécsbe a korlátnoknak, ő csak ő felsége resolutiuját várja meg s azonnal vissza fog lépni, mert ki sem tudja mondani mennyire confundálta ez a tractát.

Még jobban confundálta egy más körülmény: a rakomázi csata, s a nádor sergeinek teljes megveretése. Most már valóban engedékenyebbnek kelle lenni s végre apr. 3-án Kassán csakugyan létrejött a béke.

Ennek megszilárdulását az európai helyzet hozta magával. A harmincz éves háboru fordulata Gusztáv Adolf svéd király beavatkozása következtében szerencsétlenné lett s a császár sokkal jobban el volt foglalva ottan, hogy sem még egy erdélyi háborut is felidézni kedve lett volna. De viszont Rákóczynak is sok ok parancsolt óvatosságot. Elődje Katalin, Bethlen Gábor özvegye rokona volt a svéd királynak s gyanakvó természete mellett nem tartá lehetlennek, hogy ez visszahelyezésére teend

*) Eszterházy levelei Sennyeihez. Eszterházy munkái 196—200 ll.

Digitized by Google

kisérletet Erdélyt jobban érdekeihez csatolandó. Igaz, hogy az özvegynek erdélyi uradalmaiból történt kiforgatása ezt legfőbb támpontjától megfosztá — de nem több-e ez egy okkal, hogy a svéd király ellene forduljon? Aztán ifju Bethlen Istvánt és Zólyomit a rakomázi diadal nagyon népszerüekké tette, s Rákóczy trónrajutása és trónon maradása közül annyira le volt irányokban kötelezve, hogy a hála érzete nem egészen indokolatlan aggodalommal tölté el. Öreg Bethlen István pedig csak a kényszerüségnek engedett, midőn a fejedelmi széket neki „cedálta:“ nem bizott eléggé e rendkivül gazdag embernek, nem fiainak s fenhájázó vejének Zólyominak szilárdságában, hogy nem jövend kedvök a főhatalmat családjokra visszaszállitani. Végre magában Erdélyben sem volt minden párt kibékülve a bevégzett tényekkel s a jun. 5-iki országos végzés „az ártalmas és nyughatatlan elméjü emberek ellen“ mutatta, hogy Rákóczy nem minden aggály nélkül nézi a jövőt.

Nem mondtak le a reményről megbuktatására nézve a magyarországi urak sem. Rákóczy a „corporale juramentum“ letevését, melyre a kassai pontok kötelezték, mindig halasztgatta, sőt midőn 1631 őszén e czélból követség ment hozzá talált ürügyet annak megtagadására. Talán ez is ösztönözte Prépostváry Zsigmondot, ugyan azt, kik a magyarországi urak már korábban s több izben felléptettek trónkövetelőnek, hogy Zólyomival titkos alkudozást kezdjen, őt a maga részére nyerendő. „Ki nagy vizben halász — irá Zólyominak — czélzással a Ferdinándhoz leendő átállás előnyei kitüntetésére — nagyobb halakat fog édes öcsém uram.“

S a két főur közt csakugyan bizalmas összeköttetés támadt. Prépostváry különösnek találta, hogy Rákóczy Gyalura adott „tizezer forint gratiaját“ sokalja: pedig azt egy utjával megérdemelte. Ime neki a császár most

Digitized by Google

egy falujára adott ennyit. Csáky István a szendrei uradalmat kapta s ezzel aránylag mit nem érdemelne ő? pedig Munkácsot sem fogja megkapni. A mi az erdélyi dolgokat illeti, a mi hite és fogadása ellen nincs mind azt ugy közli vele mint „a maga lelkével“ de a hol hittel fogadott titoktartást, azt meg kell állania. A mit neki fogadott azt megtartja „ugy más jóakaró uraim a mit nekem irtak és mondtak nem fér lelkiismeretemhez, hogy megjelentsem, becsületem sem engedi azt nyilván, hogy kimondjam, és mutassam mert felfogadtam, azoknak is igaz leszek.“ *) Csakhogy a mezei haddal mellé menjen Zólyomi, „fizetést és arany hegyeket“ igért neki Prépostváry, sőt találkozás is jött létre köztök, melyen Prépostváry bizalmasan volt közlendő terveit.

Mind e találkozás mind ez összeköttetés Rákóczy tudtával, sőt akaratából volt. Zólyomi mindent közlött vele és „ugyan tanácsból ment ki, vegye reménység alatt kikkel vagyon értelme Prépostvárynak.“ „És mikor elég bizonyságot szedtek a levelekből ugy citálták s még azon 1631 végén pronunciáltak nótát a szegény Prépostvárynak.“ **)

Rákóczy ez ügy állásról nyomon külön követ által értesité Pázmányt. Panaszkodott főkint a nádor ellen, kiről gyanakodott, hogy Prépostváry terveit legyezgette, s tudatta, hogy hiteles párban átiratja a leveleket és felküldi a királynak. Egyszerü másolatban neki is megküldi.

Pázmány nyomon, hogy ez értesüléseket kapta 1632 jan. 11-én irt Eszterházynak: figyelmeztetve ezt az idők nehézségére, mely miatt minden keseritést kerülni kel-

---

*) Prépostvárynak oct. 11-én és 19-én kelt levelei Zólyomihoz, melyeket Rákóczy Kolozsmonostorra transumáltatott. Megvannak az erdélyi muzeumegylet irattárában.

**) Pázmány levele Eszterházyhoz 1632 jan. 11-éről.

Digitized by Google

lene. „Az occapiohoz akármi kis conversatio járuljon, hamar felrezzennek az emberek. Ha más idők volnának talán másképen is kellene irnia — de most bizony haszontalan a keménykedés.“

A nádor válasza meglehetős egykedvü volt, s mutatta, hogy ő az egész ügynek nem tulajdonit oly nagy fontosságot. Nem mentette magát az erdélyi fejedelem előtt, mert nem érzi bünösnek. Prépostváry nem közölte vele azon szándékát, hogy a fejedelemségre vágyakozik s nem is tudja mi erre vonatkozó van azon levelekben. Neki nincs más czélja s ezt fen is kell tartani, minthogy megbizható jó akarói legyenek, kik Rákóczyt, „ha erumpalni akarna“ visszatarthassák, s erre a magukéból is képesek legyenek költeni. Ha „nyavalyás Prépostváry uram együgyüsége“ ennél tovább ment, arról ő nem tehet, de nem is hiszi, hogy azzal kárt tett volna csakhogy őt ottan elhagyni nem szabad. Ha dolgáról értesülnek találnak rá mentséget s ki fogják mutathatni, hogy a nótát nem érdemelte meg, s nem az volt az illetékes első forum a hol elitéltetett. Különben az erdélyi dolgokra nézve a tulságos óvatosságot nem tartja helyesnek: ezzel vonják a veszedelmet minden oldalról nyakukra.*)

S a nádor csakugyan e kijelentéséhez hiven cselekedett. Rákóczy azt kivánta, hogy ez ügy haladéktalannl tárgyaltassék, hogy Prépostváry mint a kassai béke megszegője büntettessék meg: de a nádor mindig talált okot az ügy halasztására, s midőn végre Prépostváry megidéztetett, ez nem azon alakban történt mint a fejedelem óhajtá. Ez ugyan is országgyülés előtt kivánta tárgyaltatni az ügyet mint felségsértést, mig a király Eszterházy tanácsára törvényszék elébe utasitá a pert s helyet és birákat rendelt: miben Rákóczy mint rend-

*) Kismártoni Regestak. Tör. Tár. XII. 46—48 ll.

Digitized by Google

kivüli törvényben megnyugodni nem tudott.*) A tárgyban Kéry János — Eszterházy egyik bizalmasabb embere — ez évben kétszer járt nála: tavasszal és őszszel.**) Az első ut átalános békebiztositásokat von maga után: de gyakorlati értékkel nem birókat. A biztatások üres volta boszantá Rákóczyt. A nála megfordult svéd követséget kitüntetéssel fogadta, s egy Eszterházy kezébe került leveléből meggyőződött ez, hogy a fejedelem kezd a svéd szövetség eszméjével megbarátkozni, — melyet előtte Gusztáv Adolfnak páratlan diadalai ajánlatosnak tüntettek fel. És csakugyan Rákóczy panaszszal telten a nádor ellen, kit nyiltan vádolt, hogy Prépostváry kezére dolgozik,***) készülődni kezdett. Ily viszonyok közt Ferdinánd király inté Eszterházyt, hogy a jó egyetértést Rákóczyval állitsa helyre: rendelet mely Kéry második követségét vonta maga után. Hajlott rá Rákóczy is: mert ifju Székely Mózes épen ez időben kelt fel és futott a portára, mert Zólyomi is épen ekkor tájban fogadott hadakat, hogy Gusztáv Adolfhoz vezesse azokat, mert kielégitőnek találta Kéry nyilatkozatát, hogy urának Eszterházynak nincs tudomása a rajta esett sérelmekről s Prépostváry ügyét sem szóval sem irással nem mozditá elő, sőt ő mindent el fog követni a béke helyreállitására s kielégitőnek találta mindenek felett, hogy a viszályos pontok kiegyenlitése bizottság elébe utasittassék, melynek a kassai béke értelmében és a magánosok itt függőben maradt ügyei elintézése végett is össze kelend ülnie.

Pázmány ez időben nem volt itthon. Még február havában Rómába ment mint Ferdinand követe s igy e

*) Eszterházy élete Toldytól, a Hevenessy gyüjteményből vett források nyomán.

**) Kismártoni regesták 48, 50 ll.

***) Eszterházy levele Bethlen Istvánhoz sept. 6-ról.

Digitized by Google

dolog közvetitése nélkül jutott ennyire. Haza érve, ujolag alkalma nyilt a fejedelem érdekében szót emelni a nádornál, ki aggódva Rákóczy hadi készületei miatt maga is készült s a megnyitandó alkudozásoktól semmi kedvezőt sem várt. Ha a fejedelemnek — irá nov. 7-éről Pázmányhoz — adnak is valamit, ő még többet fog kivánni, s be is fog törni. Ő nem fog az egyezkedésbe avatkozni, minthogy az érsek őt érdekelt félnek tartja — pedig hivatalán kivül más érdeke a dologban nincs. Bár adja át ő felsége Rákóczynak Munkácsot, Tokajt, Regéczet, birtokilag ezek őt nem érintik: de akkor két fülükre ne aludjanak, de résen nyugodjanak csak egyre is — mert Rákóczy fösvénységének s ambitiójának csak a félelem szabhat határt. Különben ha ő, az érsek ezután csak ő felsége parancsára s kiküldött zászlajára ül fel: ő is szeretné azt tenni, de neki „kötelessége erős az oltalomra“ s ő sem tartja hadait roppant költséggel ok nélkül lábon.*)

Ily meggyőződés mellett nem csoda, ha a nádor az egyezkedéstől kevés jót várt. Mig 1632 nov. elején Ostrosics mint a király küldötte megfordult Nagy-Váradon Rákóczynál s a megállapodás, hogy a jövő 1633-ik év elején Eperjesen gyüljenek össze mind két fél követei ott jött létre. Ostrosics már elment, midőn nov. 24-én Rákóczy tudósitá Pázmányt a dolgok állásáról, de tudatá azt is, hogy ő az alkudozást jobb szerette volna Bécsben folytatni. Pázmány e pontban egyetértett vele, mert mint ő hiszi hamarább és jobban véget értek volna mint igy, midőn a portára oly sokat kell várniok, mert a fenforgó ügy derék veleje a munkácsi és mádi dolog, melyekre nézve császár kegyelmességét a követek Bécsben jobban és könnyebben kinyerhették mint a távol

*) Eszterházy levele Pázmányhoz nov. 7-ről kismártoni regesták Horváthtól 51, 52. ll.

Digitized by Google

levő követek*) — s valószinüleg mert remélte, hogy az alkudozások menetére neki igy több befolyása lehet mint Esztерházynak, s annyival buzgóbban, mert Rákóczy eddigi eljárásával őt teljesen megnyerte.

Mindamellett a tárgyalás szinhelyére Eperjesre nézve semmi változás sem történt — de az 1633. jan. elejére kitüzött határidő egy hónapra elhalasztatott: Ostrosics késő hazaérkezése miatt. Rákóczy már nyugtalankodni kezdett, midőn végre megkapta követei számára a menedék levelet

S a tracta Eperjesen 1633. febr. 5-én csakugyan megnyilt. De lassan, igen lassan haladt. Összefüggött a külföldi háboru esélyeivel: a svéd fegyverek szerencséje vagy veresége apasztotta vagy nevelte a követeléseket egy és más oldalon. Rákóczy főként Munkácsot (melyet ő Brandenburgi Katalintól keritett kezéhez) illető követelésétől nem állott el „a békességnek végbemenése — irá apr. 5-én biztosának Kapi Andrásnak — meglehet, de ha egy Munkács felett meg leszen.“ S midőn Kapi erre kevés kilátást nyujott negyven nap mulva határozottabban ir: a közelgő török és tatár hadakat nem fogja elbocsátni „noha sok gazdálkodás megyen reájok“ mig a tracta véget nem ér, s ha a másik fél anyagot hágy fel a háborura nem fogja engedni igazságát „bizony azután flectere si nequeo superos Acheronta movebo. Adjon Isten előtt számot a ki oka leszen.“ Sőt hogy a háboru esélyére is készen legyen épen e napokban máj. 20-án ujra felvette a svédekkel félbehagyott alkudozás fonalát. Tudósitást küldött a svéd államtanácshoz az ott mulató svéd követ Strassburg utján, hogy Katalin fejedelem asszony ügye alkudozások tárgyát teszi, melyektől vagyona visszaszerzését remélhetni, biztositva az államtanácsot, hogya

*) Pázmány levele Rákóczyhoz. 1633 jan. 5-éről.

Digitized by Google

boldogult svéd király iránti jóakaratát ennek utódaira is kiterjeszti. *)

Pázmány ez ügyben is a közvetitő szerepét játsza. Ismét és ismét azt irá Rákóczynak, hogy jól felfogott érdeke a római császárral való barátság fentartását követeli, „hogy minden alkalmatossággal ő felségétől jóakaratot várhasson“ s hiszi is, hogy belátja mennyi veszedelem jönne ki belőle, „ha valami hadi indulat lenne a magyar között.“ **) Viszont, midőn az alkudozások fennakadtak, s már a végeken török portyázók jelentkeztek is, midőn mint Eszterházy irá, már ötödször veté vissza a fejedelem a létrejött pontokat s már az ultimatum is kiadatott a királyiak részéről sept. 17-én a megyéknek közfelkelést rendelt — az ezen czéljáról értesült Pázmány épen e napon kelt levelével ez iránti szándékáról leverni igyekszik őtet. Ő óhajtja, hogy a hazát nyugalomban tartsák s ő felségét ennyi bajai közt uj háboruba ne keverjék. Ha ki nem kerülhetik „fundamentummal nyuljanak a háboruhoz.“ A magyarral Erdélyt soha meg nem rettenti — azért ha gyengék ne nyuljanak a háboruhoz.“ ***)

Nem is volt szükség rá, hogy hozzá nyuljanak. September 28-án Eperjesen megköttetett a béke, a megelőző kassai alapján. Onodban egyedül a fejedelem tart őrséget, ki megtartja Munkácsot is, azonban ezért s Fogarasért Katalint kielégiti. Prépostváry és Csáky jószágaikat visszakapják.

Ez alkudozások folyama alatt s havokkal a béke létrejötte előtt egy nem kis fontossága belügyet is elinté-

---

*) Mind három levél meg van az erd. muzeum-egylet birtokába. Gróf Kemény gyüjteménye Apparatus Epistalaris Tom. VII.

**) Pázmány levele Rákóczyhoz aug. 17-éről.

***) Eszterházy levele Győrmegyéhez. Történelmi Tár VIII, 72. l. és kismártoni regesták Horváthtól 56. l.

Digitized by Google

zett Rákóczy a zólyomi ügyét. Bármily hűnek bizonyitotta is magát ez a Prépostváry-féle ügyben, az ő heves természete s Rákóczy gyanakvó óvatossága mellett az összeütközés köztök kikerülhetlen volt. Midőn a svéd király követei ki s bejártak a fehérvári udvarhoz, Zólyomi kedvet kapott a háboruhoz s összegyüjtött egy csomó hadat. Rákóczy ezt minthogy a svéd háboruba elegyedés ellenére volt, nyugodtan nem nézhette s leültetésére maga is hadat rendelt ki — de nem annyira ez mint saját jobb ösztöne s ipa és sógora rábeszélése hadai szétbocsátására birták. De merényeért szigoruan lakolt: a mezei generalisságról s udvari kapitányságról lemondott és magáról téritvényt adott Rákóczynak. Ez éles nyilatkozat volt a svéd háboru s Pázmány Rákóczyt érte magasztalásokkal halmazá.

Épen ama téritvény okozta bukását. 1633 elején ifjabb Bethlen meghalt. E balesetet leginkább Zólyominak volt oka fájlalni, mert az volt az egyetlen, ki őtet fékezni képes volt. S csakugyan már temetése alkalmával (marcz. 24-én) kitört s azután sem igen válogatta a szavakat: „a mely karddal felemeltem Rákóczyt azzal fogom letenni“ mondogatta. De Rákóczynak nem volt kedve azt bevárni s midőn Maros-Vásárhelytt száz darabontot a fejedelem szolgálatából a magáéba csalt: apr. 4-én a fejedelem elfogatta. Szomszédain s a kis nemességen tett erőszakoskodásaival nevelte a per anyagját, gőgje miatt nem volt népszerű, s a kik barátai voltak, azokat különböző küldetésekkel az udvartól eltávolitá a fejdelem. Perbe fogatott s az aug. 21-én tartott országgyülés egy füst alatt a mult évben föltámadt Székely Mózes párthiveivel őt is nótázta.*) Ettől fogva haláláig fogságban tartatott leg-

*) Az I. és VI-ik articulus. Eredeti az erdélyi muzeumegylet birtokában.

Digitized by Google

nagyobb részint a kővári várban, honnan Pázmány közbenjárását is felkérte. A bibornok — rokona nagy anyjáról Csáky Katáról — vigasztalta és türelemre inté. Földi szenvedései ellenében a tulvilágot mutatta fel s az ártatlanságára hivatkozót Krisztus ártatlanságának festésével nyugtatta. *)

A zólyomi-féle per ezzel végét érte — de nem a Székely Mózes-féle ügy. Ez utóbbi Konstantinápolyban a jedikulában volt letartóztatva, mint fogoly és mint kéznél levő eszköz, kit szükség esetére Rákóczy ellen praetendensül fel lehessen léptetni — 1634 elején reményei már éledni kezdettek. Nem minden aggodalom nélkül irta marcz. 21-röl Pázmány „nem tagadom féltem Erdélyt is a Székely Mózes támadásától, mert a minémü embernek azt hallom talán kevés munkával kedvet talál a töröknél.“ **)

Az aggály oka Máté moldvai vajdának s a lengyel királynak a portával való versengése volt. Az első confoederatusa vala Rákóczynak s országostól hittel lekötelezett irányában, ***) az utóbbi jó szomszéd kerestyén fejedelem, ki ellen fegyvert fogni portai parancsból, saját önérzete s országának méltósága és érdeke is tiltá Rákóczyt. De daczos és kihivó ellenállás itt mit sem segithetett, hanem óvatos és tapintatos eljárás. S ezt ajánlá Pázmány is, „mert a török nem olyan lassu ellenség mint egymás között a német és a hova fordul mint a tűz ha-

*) Pázmány levele Zólyomihoz 1635 febr. 17-én.

**) Pázmány levele Rákóczyhoz marczius 21-éről Mike S. ur gyüjt.

***) Kornisnak 1633 aug. 3-áról irott levele s Medgyesi Pál udvari papnak hasonlag ez időben kelt levele beszélnek e confoederatióról. Mindkettő nagy felháborodással nyilatkozik annak lehető felbontása ellen, s kérve kéri a fejedelmet, hogy maradjon hű a letett esküihöz, még ha e miatt ja törökkel háborut kellene kezdeni is, ne lépjen fel Máté Vajda ellen.

Digitized by Google

mar emészt." A portát — irá marcz. 30-án — jó ratiókkal kell meggyőzni, hogy ő az országot pusztán nem hagyhatja, mert időközben Magyarországról jöhetne támadás, sőt hogy ez igazoltassék is, ha szükség volna rá, nem ártana „császár részéről is valami rözgölődésnek lenni," habár csak ürügyül is: ő, Pázmány szintugy félti Erdélyt mint Győrt.*) Rákóczy helyeseknek, bölcseknek találta apr. 24-én kelt válaszában az érsek tanácsait s e tárgyban saját nézeteit egyik felküldött titkára Patai Sámuel által fejté ki.**)

A „rözgölődés" csakugyan ideje korán bekövetkezett. Minthogy a szultán roppant készülődést fejte ki s Drinápoly közül tábort vont, habár nyilván hirdette, hogy hadait Lengyelország ellen vezeti: Eszterházy hajlandó volt ezt ürügynek venni egy Magyarország ellen intézendő támadás elleplezésére s szükségesnek látta megtenni az előkészületeket egy lehető véletlen támadás elforditására. Apr. 13-án körlevelet küldött a megyékhez ecsetelve benne a helyzet nehézségeit lehetőségét egy török háborunak, kiemelve az erdélyi atyafiak háborgattatását, „kiket akár maga mellé vegyen, akár egyébiránt felültessen mindenik az is a mi veszedelmünket nézi" elrendelé, hogy egyelőre csak bizonyos számu hadak üljenek fel, de az egyetemes felkelés is hadkészen legyen.***)

De készülődni kellett Erdélyben is: mert ide ez érdemben egymást érték a porta parancsai. Azonban Rákóczy el volt határozva Lengyelországot nem támadni meg. Jun. 21-én Csernel Györgyöt mint főkövetet Lengyelországba küldé, tudatni a királylyal, hogy e készü-

*) A levél eredetije meg van a gyulafehérvári könyvtárban.

**) A levél eredetije meg van a gyulafehérvári könyvtárban.

***) Eszterházy körlevele Győrmegyéhez. Történelmi Tár VIII. 84 s köv.

Digitized by Google

lődésektől mit se tartson, mert ő a régi barátságos viszonyt nem fogja felbontani, azok nincsenek ellene intézve, s még ha csatlakoznia kellend is a törökökhez, aző hadai semmi támadást sem fognak tenni. Épen ez azon ban kivánatossá teszi, hogy köztük kölcsönös véd- és daczszövetség köttessék, mely azon esetre, ha a török háborut nem sikerülend neki elforditni egymás biztositására szolgáljon. Ő ez ügyben kielégitő biztositékot kiván s ennek kinyerésével volt főként megbizva Csernel György. Időközben mialatt a portán mint közbenjáró pazarolta embereit Szász-Sebesnél maga is táborba szállott. *)

Pázmánynak e készületekről s azok czéljáról tudomása volt, sőt helyeselte is azokat. De nem Eszterházy, ki végre is nem tartá lehetetlennek a török háborut, nem Rákóczy támadását. E miatt a tavaszi rendelet alapján, a mint Rákóczy táborba szállásáról értesült ki is hirdette, Pázmány intései felhivásai ellenére az insurrectiot, ki — anélkül, hogy erre vonatkozólag bevárta volna a királyi parancsot. S épen ez volt mi Pázmánynak lehetővé tette meghiusitni a fölkelést: kivinni, hogy a megyék a rendeletet vagy ne hirdessék ki, vagy a kihirdetés után se vegyék foganatba, s a nemesség és megyék épen ne gyülekezzenek a zászlók alá.

A nádor és primás közt e miatt nyiltabban és keményebben kitört az ellenségeskedés mint valaha. A mult év folytán bizonyos arenda lefoglalása végett már annyira összezördültek, hogy a primás excommunicatiot is emlegetett. Alig egyenlitették ki e perpatvart csak némileg is, midőn Pázmány eme fellépése mig erősebb lángra gyulasztá azt. A nádor ugy találta, hogy ez által hiva-

*) Rákóczy utasitása Csernel Györgyhöz a gyulafehérvári könyvtár birtokában. Török levelek s portai utasitások Mikóhoz s másokhoz az erd. muz. egyl. birtokában.

Digitized by Google

tali jogkörén ejtetett csorba, s aug. havában a nyitrai káptalan előtt tiltakozást tett le, melyben ha a hazát veszély érné, ezért a felelősség súlyát azokra háritá, kik hatáskörének csorbitásával rendszabályai sikertelenségét előidézték. Pázmány nem maradt adós. Ugyanazon káptalanhoz adta be válaszát, melyben szabad tért engedett magának a nádor elleni ingerültsége kiöntésére. Ellentiltakozása czáfolat volt Eszterházy érveire, kit hirtelenkedéssel hatalomköre áthágásával vádolt, s kinek felségsértést és saját érdekei előmozditását vetette szemére.*) Egész polemia fejlődött ki a dologból ugyan e káptalan előtt a két főur közt, mely még azután is tartott, hogy a török háborus hirek lecsendesedtek, s a fölkelés oka megszünt. Eszterházy ujra felelt és ujra Pázmány is s viszont Eszterházy is, most harmad izben a király tilalma daczára és saját igérete ellenére — miért aztán Ferdinánd megrovását vonta magára s annál élesebbet, mert az insurrectiot elrendelő körlevélnek nem szóhű mását küldte fel Bécsbe. „Bár inkább aludt volna addig az — mondá elkeseredetten, Pázmányra czélozva — ki e vitát inditotta!“ **)

A háboru hirek teljesen lecsendesedtek s Pázmány egészen megnyugodva irá oct. 19-éről a fejedelemnek: „Istennek nagy hálákat adok, hogy a törököt a persával való nagy ügye és romlása elforditá Európától. Az ur Isten ezután is zabolázza a keresztyénység ellen való igyekezeteit.“ ***) Néhány nappal elébb oct. 13-án már Rákóczy is leszállt táborából mint erről Pázmányt october 27-én értesitni sietett. S lassankint az eperjesi békéből származó állapotok is szilárdulni kezdettek — de csak lassanként, mert egyik másik fél eleinte nem sietett a

*) Podhráczky közleménye Uj magyar muzeum 1857 II k. 360.
**) Horváth Kismártoni regesták 60—65 ll.
***) Eredetiről a Mike Sándor-féle gyüjteményben.

Digitized by Google

pontokat végrehajtani s ha egyik oldalon nem siettek a munkácsi diploma kiállitásával*) Pázmánynak is kérnie kellett Rákóczyt, hogy a Prépostváry dolgát ne hagyja függőben, eszközölje, hogy az véget érjen s vegye őt szolgálatába.

Csak Eszterházyval nem javult a régi viszony sem Pázmány sem Rákóczy részéről. Az insurrectionalis vita még kiegyenlitési stadiumában is, midőn csak leveleket váltottuk a protestatiok helyett, oly éles volt, hogy Pázmány az egész nádori hivatalt esztelenségnek mondá, s Rákóczy viszont annyira gyanakodott Eszterházyra, hogy egy 1634 végén irott levelében azzal gyanusitá, hogy „ő hozza vagy készti a törököt ellene“ — vád, melyet Eszterházy szigoruan visszautasitott.

Hanem a gyanakvás és gyanusitás Rákóczynak természete volt. Mielőtt a sebesi táborba szállt 1634 végén Bethlen Istvánt felhivta, hogy csatlakozzék hozzá: de midőn ez bizonyos feltételek alatt ajánlkozott: Rákóczy azokat nem fogadta el. Bethlen most panaszt emelt a nádornál, hogy a fejedelem őtet az ellene való törekedéssel vádolja s dühös nevét költvén az ottani szokás szerint meg akarja kárositni, és kéri, hogy miután ő, Bethlen, a király hűségére adta magát, nyujtson neki szükség esetére védelmet.**) S ebből csakugyan nem kis baj és összezördülés nőtte ki magát.

A dolog 1635-ben még tovább fakadozott. Bethlen Péter — István grófnak kisebbik s még egyetlen életben levő fia — ez év tavaszán rokonai, jelesül Illésházy látogatására kiment. Neki mint erdélyi alattvalónak a Magyarországon való tartózkodásra nézve meg volt kötve a keze — csak fejedelmi engegélylyel lehetvén szabad

*) Erre vonatkozó levelek az erdélyi muzeumegylet irattárában.

**) Eszterházy levele Pázmányhoz 1634 oct. 8-án.

Digitized by Google

hosszabb ideig ott időznie. Történt azonban, hogy oly sulyos beteggé lett, hogy orvosai sem engedték az utazást. Pázmány vetette magát közbe Rákóczynál, s kért számára engedélyt tovább is Magyarországon tartózkodhatni egy apr. 23-án irott levelében: „és minthogy én szűből kivánom, hogy kegyelmed alatt levő minden rendek a kegyelmed hivségében állhatatosan megmaradjanak, mihent egészséges állapotát látom Bethlen Péter uramnak magam intem ő kegyelmét, hogy bemenetelét maturálja.“ *) Rákóczy válasza jun. 10-éről udvarias és szivélyes volt. „A nyavalya és betegség magán, elég excusatio. A kegyelmed hozzánk való igaz jóakaratának nagy jele, hogy kegyelmed maga is akar egészséges állapotára Bethlen Péternek vigyázni, ki meglevén meg is inti, hogy bejövetelét maturálja.“ Ez mintegy figyelmeztetés volt a bibornoknak adott szavára s e mellett sem állhatta meg, hogy hozzá ne tegye: „szolgái Bethlen Péternek jönnek és mennek urokhoz, nekünk is hirünkkel lehet mint épülhet egészségében s az abbeli excusatiója ha lehet-e helyes?“ **)

Ezenkivül is bő és szivélyes összeköttetésben volt a két államférfi. Midőn a soproni országgyülésre ment felkereste soraival, s némi aggályait eloszlatni igyekezett, bizalmasan izent ottani követe Csernel által, midőn onnan eltávozott, sőt utóbb is, midőn Rákóczynak egy követe nála megfordult, megnyugtatva őt, hogy ezután is jelentse meg bizalommal a mit tud, mert „onnan ki nem tudódik semmi azoknál, kikről csak gyanakodással kételkedhetnék“ ő (érté a törököt) koronként tudósitá a külügyek állásáról s igénybe vette jó szolgálatait egyes személyek iránt — sőt e részben Rákóczy is hasonló bi-

*) Eredetije Mike Sándor ur birtokában.
**) Eredetije Mike Sándor ur birtokában.

Digitized by Google

zalmas volt hozzá, midőn a Munkácshoz tartozó zálogos faluk visszaszerzése körül közbenjárását kikérte.*)

S e szivélyes és barátságos viszony előnyeit a bekövetkezett zavaros időkben Rákóczy teljes mértékben élvezé.

E zavarokra a Bethlen Istvánnal való versengés adott alkalmat.

István ur és a fejedelem közt soha sem volt teljes egyetértés, az naptól fogva, hogy amaz lemondott a fejedelmi székről, s hogy erdélyi uradalmait gyermekei közt felosztva, Ecseden vonta meg magát. — Rákóczy még 1631-ben követelte, hogy Bethlen István ur 1613-iki országgyülési végzések értelmében letegye a hűség esküjét. A fejedelemséget viselt férfiu ezt állásával nem tartotta megegyeztethetőnek s 1632-ben nyiltan ki is mondá Rákóczynak. A következő évben is megujitá Rákóczy a sürgetést ismét eredménytelenül.

A fontosság, melylyel az ilynemü eskü letétek birtak ösztönzé a különben is gyanakodó Rákóczyt, hogy Bethlen István hűségét magának más uton biztositsa. Az országgyülésre összejött rendek közé leküldött fejedelmi propositiók sorába beiktatott egyet, mely elrendeli, hogy a magánosak kezén levő fiscalis várakba a fejedelmi őrség bebocsáttassék. A rendek elfogadták: de a publicatio két éven át felfüggesztve maradt, s csak midőn az öreg gróf a megujitott hivásra sem jelent meg, s a hűség eskü letételét bizonyos jó módok alatt ajánlotta, lett az kihirdetve, mert Rákóczy nem jó módok alatti, hanem feltétlen esküt kivánt.**)

A gyúanyag a két férfiu közt ezenkivül is sok volt:

*) Az erre vonatkozó levelek: Pázmányé 1634 decz. 10-ről, 1635 február 17-éről, 1635 marczius 7-éről, 1635 april 20-áról s 1635 május 20-áról s viszont Rákóczy levele Pázmányhoz 1635 apr. 28-áról.

**) Rákóczy körlevele 1636 febr. 1-ső napjáról, a Károlyfehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

sokkal szaporitá Rákóczy kiméletlensége. Midőn ifju Bethlen István meghalt, a fejedelem lefoglalta az ennek kezén volt fiscalatusokat, minthogy azok örökösödése nem volt szerződésileg kikötve. Azonkivül ez a fehérvári oskolának az ettől székfoglalásakor kölcsön vett összegeket nem fizette vissza, ezek pedig Bethlen Gábor kegyes hagyományaiból állottak.*) Szunyog Gáspáron egy Bethlen Istvántól ennek még fejedelemségében elengedett 4000 tallérnyi álladalmi kölcsönt az öreg ur közbevetése daczára megvett.**)

Bethlen Istvánt Rákóczy e kiméletlensége keserité — egyes kifakadásai mutaták, hogy nem sok kell már, hogy a gyúanyag lángot veszen. Rákóczyt pedig semmi sem ingatta meg. „Nem kell Sebesi uram — irá az idézett portai ügynökének, midőn a Székely Mózes által támasztandó ujabb zavarok hirét tudatta vele — bizony senkinek arról gondolkodni, hogy elhagyjuk, vagy letegyük az erdélyi fejedelemséget, mert azt bizony, lelkünkre irjuk kegyelmednek, soha vér halál nélkül le nem tesszük sem el nem hagyjuk.“ ***) S e mondásához híven cselekedett a bekövetkezett nehéz időkben.

E nehéz időket a két férfiu gyülölködése idézte fel, melyet egy véletlen baleset a kitörésig csigázott.

Bethlen Péter az István ur fia egyik uradalmi tisztjét egy erdélyi nemest, felindulásában annyira megvert, hogy ez nehány napra rá meghalt. A dolog törvényszék elé tartozott, de kiegyezés utján elintézhető lett volna. Rákóczy nem volt hajlandó elszalasztani a kedvező alkalmat, melylyel Bethlen István gőgjét megtörhetőnek hitte, s a ki-

*) Bethlen István körlevele 1636 jan. 14. Uj magyar muzeum 1856 I. 240.

** Bethlen levele Rákóczyhoz 1635 jul. 28. Rákóczy levele Szunyoghoz 1635 aug. 6. Mindkettő Kemény József gyüjteményében.

***) 1635 jul. 2-án kelt levelében, melynek eredetije a Mike gyüjteményében.

Digitized by Google

egyezés létrejöttét megtudta gátolni.*) Bethlen Péter törvényszék elé idéztetett s minthogy nem jelent meg, makacsságon elmarasztaltatott, s az itélet kihirdettetett.

István ur a nádorhoz s a primáshoz fordult: kérve ezek közbejárását fiának felmentetése ügyében. Mindkettő irt is; jelesül ez utóbbi 1635. oct. 6-áról kérte, hogy az itéletet „limitálná és temperálná oly móddal, hogy bár megérezné és másoknak is példa lenne, de mind az által az ő jó akarata ebből is nyilvábban mutatódnék ki, mind az itt kinn való atyafiak s mind pedig egyéb rendek előtt.**) Rákóczy későn, az év végén határozta el magát némi engedményekre s küldé fel Csernelt annak hirével.***) De már késő volt.

Mert mielőtt e késő elhatározás miatt e közbenjárások valami eredményre vezettek volna, a dolog még elkeseredettebbé lett. Az év vége felé Bethlen Istvánnak két udvari embere Erdélyben megfordult s ott borozás közben a fejedelem ellen éles kifakadásokat hallattak. A fejedelem magához hivatta, megdorgálta őket s az egyiket elbocsátá kezességen a másikat letartóztatta. Az év utolsó napján István ur — ki még csak az eredményt tudta az okozat nélkül — szemrehányásokkal teljes levelet küldött Rákóczyhoz. „Én — irá elkeseredetten — tovább is nem szünöm kegyelmedet kérnem, forditsa kegyelmed vigyázását, haragját és üldözését más ellenségre, mert bár kegyelmedhez az ingét tapogató hive volna oly jó akarattal mint én volnék, ha kegyelmed venné.“ Nem foghatja fel mért tiltja szolgáitól az Erdélybe menetelt. Török és Tatárországban útlevél nélkül, a keresztyének közt utlevéllel szabadon járnak a hazafiak — egyedül Erdélyben vannak eltiltva hallatlan például.†) Rákóczy

*) Bethlen István levele. Uj magyar muzeum 1856 I. 242.

**) Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.

***) Rákóczy körlevele a megyékhez 1636 febr. 1-éről.

†) Eredetije gr. Kemény József gyüjteményben Kolozsvártt.

Digitized by Google

válasza 1636 jan. 4-éről éles volt. Az idő fogja megmutatni ha alaptalan e gyanuja. Ellenségeit mint eddig ugy ezután is meg fogja az Isten szégyenitni. Bizony sokat tűrt már eddigelé is: az igaz barátságot nem szavakból, de tettekből itélhetni meg. Hijában emlegeti Török- és Tatárországot — van itt több szabadság mint ott: de ott meg az van a mi Erdélyben nincs: egyetértés, mig Erdély épen saját fiaitól szenvedett több nyomorgatást s pusztulást. *)

Bethlent e válasz épen kétségbeejté. Egyetlen fiát Pétert veje Zólyomi sorsától féltve elintézte ügyeit s január 12-én Ecseden körlevelet adott ki a megyékhez, melyben éles tollal ecsetelte a Rákóczytól szenvedett sérelmeit s azután némi lovas és gyalog haddal, azon ürügy alatt, mintha lakadalomba sietne, előbb Egerbe s onnan Budára ment a török hódoltságba.

E határozott lépés Rákóczyt megdöbbenté. De azon nyugodt biztosságot, azon erős elhatározást, azon átgondolt szilárdságot, melylyel ügyeit minden időben intézni szokta: és a mely épen nagy veszély idején volt kiváló tulajdona — egyetlen perczre sem veszté el. Első pillanatra el volt határozva saját ügyét összekötni az országéval s mindég és mindenben azzal együtt karöltve járni el: a leghelyesebb mit e kényes pillanatban tehetett. — Épen ezért febr. 15-ére Kolozsvárra összehivta a rendeket.

A Magyarország felé teendő intézkedésekre nézve azonban nem várhatá be a rendeket. Bethlen István, mint a magyar király alattvalója Budára szökésével ennek fenhatósága ellen is intézett sérelmet s épen ezért kelle neki az első orvoslást ott keresnie. Csernel Györgyöt, ki jan. 2-án ment fel Magyarországra a nádorhoz,

*) Eredetije a károlyfehérvári püspöki könyvtárban.

Digitized by Google

hová Rákóczytól épen uj év első napján kelt frigylevelet vitt, a bizalmas összeköttetés fenntartását igérőt *) és Pázmányhoz, jelenteni ennek, hogy a Péter gróf elleni itéletet enyhitni kész, vissza sem várva, uj követséget küldött a királyhoz és Pázmányhoz jan. 29-én kelt levelekkel. Az első éles vádakat foglalt István ur ellen, kinek ő lépésére okot sem adott, kérést hogy mindenekelőtt intézkedjék ő felsége a megyék és a magyarországi hajduság nyugodtan maradásáról, s Bethlen István leültetéséről. **) A második a két férfi közti szivélyes viszony kifolyása. A vád, mit Bethlen ellene a budai basánál emelt az, hogy ő a császárral s lengyel királylyal szövetkezett: ezért kell hát — kérdi — ellenünk tatár hadat irritálni? De hát török császár ellen ki nem volt? Ő most kéri találjon módot a zivatar lecsendesitésére lépjen közbe ő felségénél, mert a „zivatar birodalmából és subditusától támadott“ s ötet éltette tanácsával jóakaratával. ***) Ez napról még egy harmadik levelet is küldött el Bornemisza János kassai kapitányhoz, melyben ezt kéri felügyelni nehogy valaki felültesse a hajdukat. †)

Bethlen István váddal teljes körlevelére pedig febr. 1-én egy terjedelmes és kimerető körlevéllel felelt, melyben annak minden pontját bonczkés alá veszi és czáfolja: de végre is azon eredményre jut, hogy az öreg grófnak magán ügyért nem kellett volna a hazát lángba boritni akarni, nem oly személyes sérelmekért, melyek egymásközt is elintézhetők lettek volna idegen hatalom közbenjárását hivni fel. ††) De e pontban nem volt igaza,

---

*) Eredeti minta az erdélyi muzeumegylet birtokában.

**) Hivatalos minta Fehérvártt a Batthyáni könyvtárban.

***) Eredeti fogalmazvány ugyanott.

†) Eredeti fogalmazvány ugyanott.

††) A körlevél fogalmazványa meg van a károlyfehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

mert épen rajta mult, hogy e személyes ügy nem lett elintézve.

István ur menekülése után fia Péter is ellenségképen viselte magát Ecsed várában, mely rendes lakó helye volt. Nemcsak elzárta várát összegyüjtvén bele Erdélyből is hiveit, s azt hadi lábra állitá, hanem az utakat is elállta elfogatta Rákóczy szolgáit, el levélhordazó postáit. Febr. 11-én a fejedelem Sulyok Istvánt Szathmármegye rendeihez és főispánjához Kun Lászlóhoz küldé követül felhiva őt, hogy vármegye gyülést tartván tegyék meg „a vigyázásra és gondviselésre szükséges intézkedéseket“ „az ur elfutásával mostan füstölgésben való és fellobbanásra közelitő tűznek megoltására, füstölgésből lobbanásig nem bocsátására“ mert a tüz őket mint szomszédokat is érheti, s mindenek fölött fékezzék Bethlen Péter kihágásait.*) Irt ez utóbbi tárgyban nehány nappal Melith Péter szathmári várkapitánynak is:**) s ez ügy egyelőre megnyugtatólag lett elintézve. Bethlen Péter kijelenté, hogy az erdélyi fejedelem szolgáinak felverése nem akaratjából lett s a Sárközön elfogott marhákat visszaadatta.***)

Ezalatt febr. 15-én Kolozsvártt megnyilt az országgyülés. Annak folyama alatt érkezett vissza Budáról Szalánczy István tanács ur, ki ez idétt más ügyben megfordult Budán. Ő jelentést tett a rendeknek ,hogy a basa István urat egy izben épen az ő jelenlétében fogadta s az inté is őt, hogy alkudjék ki és békéljen meg Rákóczyval. Bármily kevéssé hittek is e biztatás őszinteségében, tudva, hogy az ügy nem ott, hanem a portán fog

*) Az utasitás eredetije meg van ugyan ott.

**) A levél Kolozsvártt febr. 15-én kelt épen az országgyülés megnyitása napján. Eredetije a Mike Sándorféle gyüjteményben van.

***) Bornemisza János levele Bethlen Péterhez. Kassa, marcz. 2. Eredetije Fehérvártt.

Digitized by Google

eldöntetni: az első lépést szükségkép a békére kelle irányozniok. Szalánczy Istvánt, Petki Istvánt, Kőrösi Istvánt és Weirauch Zakariast mint a három nemzet követségét megbizták a Budán Bethlen Istvánnal vezetendő alkuval, teljes amnestiáról s uraságába leendő visszahelyezésről biztositván őket, s barátságos levelet és hitlevelet is adván a követséggel. *) A portán pedig Huszár Pétert rendelék ki főkövetül: terjedelmes leveleket intézve a szultánhoz, a nagy vezérhez a főbb basákhoz a muftihoz a diván tagjaihoz, melyekben mentegeték a fejedelem eljárását, Bethlen tettének törvénytelenségét mutogaták s urokhoz viseltető hűségöket bizonyitgaták. **) Azonban nem ezeket küldék el s még egy ideig a főkövetség beküldését is visszatarták. Megelőzőleg Rákóczy — ki maga személy szerint is irt mindenfelé — gyors postát küldé portai ügynökéhez Sebesi Boldizsárhoz — kitől tudósitást vett, hogy a portán Bethlen István követeit elfogadták s utasiták, hogy „maga veszteg ülvén Budán kivánságit irja meg“ — hogy mindenekfelett időhaladékot igyekezzék nyerni, mig a főkövetség bemehet. Egyelőre Huszár Péter mint posta ment be az ország és fejedelem leveleivel: megakarván a fő követség tetemesb költségeit kimélni. ***) A rendek pedig elhatározák, hogy ha mind e lépéseknek nem leend sikere, s Bethlen sem egyezkedik ki a megkinált feltétel mellett: ők együtt fognak élni halni fejedelmökkel, Bethlen István uradalmai jelesül a huszti foglaltassanak le, maga a vár alá pedig annyi csapatot küldjön Rákóczy, „mely elégséges legyen annak kapuja betételére. †)

*) A febr. 26-án kelt hitlevél fogalmazványa az erdélyi muzeum birtokában.

**) Mind e levelek részint a fehérvári, részint a kolozsvári gyüjteményekben őriztetnek keletök febr. 26 és febr. 28.

**) A febr. 29-én kelt levél eredetije Mike S. ur gyüjteményében.

†) Uj magyar muzeum 1856 1. k. 520. l.

Digitized by Google

E végzések mutatták, hogy békés elintézéshez kevés a remény, s hogy Rákóczy minden eshetőségre készen akar lenni. Ily viszonyok közt mindenek fölött a bécsi udvart akarta megnyerni. Bécsbe a nádorhoz a primáshoz küldözé, előbb Herczeg Zsigmondot majd Réz Andrást az utolsó események leirásával. Azonban kétszeresen megnyugtató volt rá nézve, hogy a Bécsből és Magyarországból vett hirek megsegéllésére nyujtottak kilátást. Pázmány marcz. 10-éről a szokott szivélyes hangon felelt. Ő felsége követendő eljárásra nézve tanácsot kért tőle s ö szolgált. Irt Bethlen Istvánnak is, de ettől udvariatlan választ nyert „nem hiszem, — irá — hogy többé az én levelemet lássa.“ Ő három tanácsot ad: igyekezzék megnyerni alattvalóit, a törököt engesztelje adománynyal „senkire ugy ne támaszkodjék, hogy magára gondot ne viseljen; mindent elköltöt is kegyelmed, ha fejedelemségben marad mindene leszen.“ E felett a határszéleket erősitse, nehogy a tatárok beüssenek.*)

Csernel, ki január 2-án ment fel mint követe Bécsbe, s azóta folytatta ügyeit ottan, marcz. derekán indult viszsza a primás egy ujabb marcz. 16-án kelt levelével, melyben ismét szivére köté, hogy készületlen ne legyen, „mert nem jó volna ama veszedelmes szót non putarem mondani“ **) s a királynak marcz. 12-én kelt válaszával: a mennyire kedvetlenül érinté Bethlen tette, annyira megnyugtatja őt Rákóczy hibátlan magaviselete bizalma. Ő Bethlent nem fogja megsegélleni, s parancsot is adott a magyarországi részeknek a hajduságnak, hogy nyugodtan maradjanak. Felteszi róla is, hogy a béke fenmaradására s a keresztyén világ jóllétére mindent el fog követni.***) Csernel után Réz András visszament Páz-

*) Egykoru másolat a fehérvári könyvtárban.
**) Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.
***) Az eredeti okiratról vett másolat a muzeumegylet birtokában.

Digitized by Google

mány marcz. 17-én kelt levelével. A Csernel által vitt értesitések és válaszok ugy hiszi minden aggodalmait eloszlatják.*) A következő hónapban Réz András megint megfordult Bécsben, hol ez idétt Pázmány is fenn volt, s honnan az érseknek izenetét vitte vissza: mert olyan dolgok ezek, melyeket ő nem mert pennára bizni s bátorságosbnak és foganatosbnak itéli az izenést.**) Ha gyanitanunk lehet ez izenet a nádor magatartására vonatkozott, kit Pázmány is vádolt, hogy levelezik Bethlen Istvánnal, Rákóczy megbuktatásán munkál s a fejedelemséget magának kivánja.

Pázmány jóakarata e bajai közt annyival nagyobb becscsel birt, mert a portáról nem igen biztató hireket vett. Bethlen István embereit ott szivesen látják, bizalmasan tanácskoznak, s ha még pár hó előtt nem látszottak idegennek megragadni az alkalmat, mely Székely Mózest a fejedelmi székbe juttathatta volna: annyival hajlandóbbak most azon férfiut pártfogolni, ki a nagy fejedelem nevét viseli, sőt ennek édes testvére. A Huszár Péter által hozott levelekre a szultán és a vezérek igen kétes becsü igéreteket adtak. Bethlen Péternek szabad volt a portához folyamodni s onnan nem is szokták a folyamodókat kiadni. Ott az ilyenekkel érdemük szerint szoktak bánni. Ő maradjon hű, sőt „az előbbeni alázatos hűségnél mutasson többet“ különben ne tartson semmitől s a végek pusztitásától tartózkodjék.***)

Hogy a portára méltán gyanakodott: az Bethlen István magaviseletéből még e leveleknél is világosabban kitünt. Bethlen István pesti szállásán, a budai vezér által kirendelt török megbizottak jelenlétében fogadta a

*) Eredetije Mike Sándor ur birtokában.

**) Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.

***) Egykoru hivatalos forditások az erdélyi muzeum birtokában.

Digitized by Google

februári országgyülés követeit Szalánczyt s társait. Azonban nem akarta ezeket az ország követeinek elismerni s a hitlevelet sem fogadta el, minthogy ezekre „bottal kényszeritette őket a fejedelem.“ *) Mindamellett tudatta velök követeléseit 12. pontban. Kevés idő mulva maga is hajlandó volt azokból leengedni, s ujabban összes követeléseit nyolcz pontban foglalta össze.

Máj. 5-én vette ezeket a fejedelem s még e hó 25-re országgyülést hivatott Fehérvárra. Bethlen feltételei még ez ujabb alakban is olyanok voltak, melyeket ő a fejedelemnek csak diadalmas had élén dictálhatott volna: megalázók azért is, mert mindjárt az első pont az országtól kivánt kezeseket, hogy azok asecuratiójára bátorságosan vehesse el a békességet. Rákóczy e pontokat a rendek elé terjeszté, kik elkészitek arra feleletüket a tanácsurak és egy választott küldöttség által. Legsulyosabbnak az első pontot tartják, mert ők már küldtek hitlevelet Bethlennek s más formát most sem adnak. A Bethlenféle hagyományok dolgát (melyeket Rákóczy fejedelemsége kezdetén kölcsönvett fel István urtól) végezzék a püspök és collegium mint a hagyomány birtokosa. A jogtiprásokról, a topai pontok megsértéséről **) a politikai foglyokról hallani sem akartak: az ezekre vonatkozó végzéseket fentartják. Bethlen István ügyét a fejedelem kegyelmébe ajánlják, de a kolozsvári végzések fentartása mellett. E határozat sérelmes pontját, ha megtér, ki fogják igazitni s amnestiát is adnak az elfogott cselédeknek. ***)

A bizottság határozatait a rendek is elfogadták és törvénybe igtatták. Azonban, hogy a jó békesség hely-

*) A máj. 25-iki országgyülés 6 pontja.

**) A topai egyezkedés azon pontokat foglalja magában, melyekre Rákóczy kötelezte magát akkor, midőn Bethlen Istvánnal a fejedelemség iránt kiegyezett.

***) Mind két okirat a károlyfehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

reálljon elhatározák még egyszer felszólítni egy hozzá küldendő követség utján, hogy egyezzék ki. Különben eltiltják őt, hogy az ország nevét ne használja, megujitják a kolozsvári végzéseket, Huszt ellen ujabban hadat rendelnek s biztositják a fehérvári iskolát, hogy Bethlen Gábor hagyományára nézve kár nem leend. A lefoglalt birtokok ügyét kész a fejedelem a tanácsi tábla s a nemes ország elibe terjeszteni részben — részben pedig visszaadni ha István ur köteles hűségre tér. Az országnak még a télen kirendelt főkövetsége el fog küldetni a portára. *)

Bár volt e végzésekben egy kis engedékenység, de Bethlen követeléseitől még messze állottak. Békére tehát a legvérmesebb reménynyel sem gondolhatott: nem mert felülről sem a legjobb hirei érkeztek. A király tanácsában a Bethlenféle ügyre vonatkozólag Eszterházy nézetei kerekedtek felül a Pázmányéi felett, s azok rá nézve kevesbbé voltak kedvezők. Egy ujabb fordulat Rákóczyt már meggyőzte erről — de nem Pázmányt, ki a tényt máj. 5-iki levelében a valónál kedvezőbb szinben látta, vagy legalább óhajtá láttatni. Bethlen Péter — hangzott tudósitása — erős hitlevelet küldött ő felségének saját hűségéről s Ecsed biztosságáról. Aztán ő felsége keményen parancsolt neki, hogy a törökkel ne czimborázzon: hanem még most feleslegesnek tartá többet tenni. Azt sem engedheti meg ő felsége neki, hogy a bányavárosakon toborzást tegyen — mert ez kiüritné ama helyeket. Hanem oda fenn hire jár, hogy nála svéd követek járnak: ez pedig gyanura ad alkalmat. **)

Rákóczy máj, 18-án felelt. Az állitólagos svéd követségre nézve felvilágositást adott, hogy nála csak bá-

---

*) Eredeti az erdélyi Muzeumegylet birtokában.

**) Eredetije meg van Mike Sándor ur birtokában.

Digitized by Google

nyász járt: legyen megnyugodva, hogy ő nem fog diplomája s a kötések ellen vétni. Péter hitlevelére vonatkozólag egy kis szelid ironiával igyekszik eloszlatni a primás jó hiszemüségét. Ő már azt korábban tudta. — Mielőtt ő felsége commissiójával oda akartak volna menni, már Bethlen Péter volt a dologról értesitve s ezt talán tanácscsal is éltették. (Érti a nádort.) Illetlen volna tudakozni, hogyan küldte fel Bethlen Péter reversalisát ő felségéhez: de annyi bizonyos, hogy ez egymásra járatja követeit Budára atyjához s ellenében is magát ellenségképen viseli. Ő rá a bibornokra bizza eldönteni, ha vajjon az eljárás a békével és szerződéssel összeegyeztethető-e? Ő mind e bajt az ő felségével való kiegyezéseért hordozza — bár aztán legalább ott fenn igtattak volna be annyit a reversalisba, hogy Péter ur nem fog atyjával ellene czimborázni. Szivesen venné, ha német gyalogok dobolás nélkül leendő toborzására Szepes, Lőcse, Bártfa, Eperjes táján engedélyt szerez. Végül panaszszal érinti, hogy a nádor hozzá intézett levelét Ecsedről Péter ur lakhelyéről küldték el hozzá. *)

S Rákóczynak csakugyan igaza volt, ha egész dolog menetét gyanuval nézte. Ime mialatt a nádor felől oly dolgokat tapasztal, melyek ha nem is egyetértésre a Bethlenekkel, de alig megérthető engedékenységre mutatnak, a bibornok bizalmassága fokozatosan nő. Csak nem rég — máj. 17-éről — hozának Bogáthy Réz és Klobusiczky levelet tőle biztositót, hogy „ezután is benne az igaz jó akaratnál egyebet nem tapasztal“ **) csak nemrég — máj. 26-áról irt — ismét neki egy Havasalföldére menő követtől, hogy a vajdával tartson jó szomszédságot: mert virtus unita fortior ***) — ő e leve-

*) Eredetije megvan a Mike-féle gyüjteményben.
**) Eredetiről a Mike S. ur gyüjteményéből.
***) Eredetiről ugyanonnan.

Digitized by Google

leket még meg sem kapta, midőn saját emberei értesiték, hogy Bethlen Péter Ecsed körűl hadakat gyüjt.

S nyomon máj. 28-áról irt Pázmánynak, hogy egy hadnagy, Párducz Lukács, „Bethlen Péter embere“ a Nyirségen lovasokat gyüjt és fogad, hogy azokkal az ő felsége birodalmából inundálja Huszt alatt, tehát Mármarosban, az ő erdélyi fejedelemségében levő vigyázó őrségét s a zárlatot lehetetlenitse, sőt hogy a két Bethlen emberei szabadon járnak Ecsed és Buda között anélkül, hogy valaki feltartóztatná őket*) — s három nap mulva, máj. 31-én, azt is megirta, hogy Tokajnál Bornemisza Bethlen Istvánnak egy szolgáját, kinél sok titkos levél volt, elfogta. Ő csak annyit kért, hogy ügyeljen a nádor, hogy az elkobzott levelek mind bemutattassanak ő felségének, — sőt ha lehetséges másolatban vele is közöltessenek.**) Megkapta mindkettőt: meg még elébb junius 3-áról a biztatást azon szóbeli tárgyalásra is, hogy ő a császár után Németországba induló korlátnoknak különösen szivére kötötte, hogy a Rákóczy által Lengyelországban teendő szabad toborzásra tegyen lépéseket.***) E tanácsot Rákóczy nem ugy fogadta meg, ő nem segélyt kért a lengyel királytól: szövetkezni akart vele: de Varsóba küldött követe Szentpáli István tőle csak üres biztatásokkal tért haza.†)

Épen ily buzgalommal járt el Pázmány Párducz Lukács hadgyüjtése ügyében is. Pázmánynak már Melith Péter és Bornemisza János utján is tudomása volt a dologról, s épen ezeknek irt is rögtön a mint az erre vonatkozó hireket megkapta: jun. 19-én. Figyelmeztette őket, hogy a hódoltsággal közlekedésben lévőket utasi-

*) Minuta a Mike S. ur gyüjteményéből.
**) Minuta a Batthyáni könyvtárból Fehérvárról.
***) Eredeti a Mike-féle gyüjteményből.
†) Szentpáli jelentése a fehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

tásuk szerint szemmel tartsák, mert ő felségének kötése van az erdélyi fejedelemmel, hogy a jó békességet vele nemcsak megtartja, hanem meg is tartatja. — Ezenkivül tudtokra adta, hogy a fejedelemnek meg van engedve 300 német puskást birodalmába szállitni, meg Lengyelországból is hadakat hozni — ezeket hát utjokban fel ne tartóztassák.*)

Az napon, midőn e levél kelt, a Bethlen Péterféle hadfogadás ügye más stadiumban állott.

Rákóczy megtette ugyan a szükséges elővigyázati lépéseket, irt a nádornak, a szathmári s kállai kapitányoknak és Bornemiszát a felső-magyarországi generalist jun. 11-éről intette, hogy Bethlen Péter hadait ő felsége birodalmában lappangtatja, sőt füveltetésre az ő birtokaiba is átküldé, mire annak felhatalmazása nincs, s kéri, hogy a magyarországi földön ügyeltessen Bornemisza — otthon majd elvégzi ő, s gondja lesz rá, hogy a füveltetés árát megadják**) mindamellett az átcsapás junius derekán megtörtént.

A mint a dologról hirt vett, terjedelmes tudósitást küldött Pázmánynak, s jun. 18-áról megirta a nádornak: „az elmult csütörtökön (Bethlen Péternek) kétszáz lovasát ugyan az ő felsége ditiójában gyüjtöttek körül, Huszt alatt vigyázó szolgáinkra és Mármarosmegyének egy néhány lovasára és gyalogjára az ő felsége ditiójából reájok küldvén hostiliter felverte őket, kiben le is vágtak, el is fogtak, kit hol értek benne, megfosztották és prédával megrakodván nyilván seregestől mentek vissza az ő felsége ditiójába Bethlen Péterhez.“ S némi keserü gunynyal veti utána ilyet István ur a török biztatására nem tett. Ő, a fejedelem, nem tudja, nincsen-e ez reversalisa ellen,

*) Eredetije a gr. Kemény József gyüjteményében.
**) Minuta a károlyfehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

melyet Péter ur nem rég adott ő felségének, sőt „talán azzal tartja magát reversalisához“, de hogy ez az ő felsége közt s közte fennálló diploma ellen van, azt jól tudja. S nem is kér egyebet, mint hogy ha a tűz már ő felsége ditiójából támadt, ne gerjesztessék tovább. *)

Azonban ugy látszott, hogy a tűz nem áll közel elalvásához. Alig hogy e levele elment másnap uj hireket kapott. Bethlen Péter mégis szaporitja hadait, sőt valószinü, hogy maga is ki fog szállani, egyedül lovasaira vár még. Czélja az ő — a fejedelem — fiát megrohanni, kit ez országába várt. Egész elkeseredve irt jun. 20-án Pázmánynak: minthogy nem akarják ugy fékezni, ő maga lesz kénytelen kiszállani, s nemcsak Huszt alá, hanem Ecsedre is hadakat küldeni. Mert hisz ő behunyt szemmel nem várhatja be a veszedelmet, de nyugodjék meg: ennél többet ő nem fogna tenni. **)

Pázmány Rákóczy első tudósitására jun. 25-éről felelt. Ő az egész dolgot ő felsége elébe terjeszté, és a mivel csak neki és annak a nyomorult hazának szolgálhat, szolgálni fog. ***) A többiekre jun. 29-én válaszolt, s Maurer Mihályt, a hozzá küldött postát, nyomon Linzbe küldé a császárhoz. Legyen megnyugodva: a huszti dolog nem ő felsége akaratából történt — s ne is tegyen addig semmit, mig ő felsége elhatározását nem látja. Bizonyos, hogy Bethlen István fejedelemséget keres: mert minden jószág-követelése sem ér fel azzal, a mit ő már is elköltött a törökre s tiz annyit tesz mint az, a mennyibe már is került az országnak a gyülésezés, követségek, ajándékok. †)

Pár nappal utóbb a nádor is felelt Rákóczynak s

*) Eredeti a károlyfehérvári könyvtárban.
**) Minuta a károlyfehérvári könyvtárban.
***) Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.
†) Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.

Digitized by Google

azon volt, hogy megnyugtassa őtet. Mindenekelőtt visszautasit minden gyanusitást, hogy Bethlen insolentiára, vagy a törökkel való czimboráskodásra tőle valaha csak egy babszemnyi biztatást is vett volna. Ő most is keményen megdorgálta, tudtára adta, hogy e tény reversalisa ellen van, ha tőle származott „idegenséget vesz“ magára érte a nádortól, ha nem: megkivánja, hogy „azok a szabad latrok vagy maga szolgái is,“ kik azt cselekedték, szigoruan megbüntessenek. *)

A tény, — még teljesen elfogadván a mentséget is — különös marad. Rákóczy egy lázadó alattvalóját ostromolja, még pedig saját országában. Egy más alattvalója a magyar király ditiójából egy csomó vigyázó végvár között elényomul s ottani sergét megtámadja. Éreznie kellett, hogy Pázmány minden erejével, minden jóakaratával teljesen képtelen valami határozott positiv előnyt szerezni neki. S midőn e tény czáfolhatlan világosságban állt előtte, érkezett hozzá egy titkos megbizott Knesevith Simon, valóban a bécsi udvartól, közvetlenül azonban Eszterházytól. E követ minden formák kikerülésével a legnagyobb titokban jun. 4-én indult el Fraknóból. **) Csak az uralkodó legbizalmasabb emberei voltak beavatva s Eszterházyn kivül senki a magyar államférfiak közül legkevesbbé Pázmány és a korlátnok. „Mert cancellarius uram — jelenté a követ — nem arra való ember: eszik és iszik csak. Kardinál uram egy pompa ember. Nem jó papnak ország dolgát igazgatni. Mise és predicatio az ő dolga. Valamit irt eddig kardinálnak ő nagysága abban semmit sem nyert, mert minden dolga csak beszéd. Vette eszébe császár, hogy nem arra való emberek — azért nem közlötte velek a dolgot.“ Ezek

*) Eszterházy levele jul. 2-áról. Eredetije Fehérvártt.
**) Eredeti a fehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

voltak Eszterházy szavai s ez őszinte gondolkodása. S épen mert igy gondolkozott, a magyar államférfiak kikerülésével Bécsbe Bielavich György franciscanus barát-hoz voltak a levelek intézendők.

Eszterházy izenete fontos volt: véd- és daczszövetség az erdélyi fejedelem s havasalföldi vajda közt ő felsége védelme alatt — mert Rákóczyt nem kevesebb veszély fenyegette, mint az, hogy a török el volt határozva letenni őtet. E perczet tartotta alkalmasnak Eszterházy, hogy a magyar korona régi jogait teljesen visszaszerezze Erdély felett: oly támaszt ajánlván a császárban, ki őt megvédeni képes, s oly közbenjárót magában, ki azt eszközölni tudja. A tatár chám 40,000 emberrel Havasalföldhez csatlakozik, a ráczok és bolgárok 70—80,000 emberrel felkelnek, Schwarzenberg 30,000 emberrel hozzájok csatlakozik, s Bosnyára veti magát.*) Nagy dolgok akkor, midőn a császár a svéd franczia szövetség által fenyegetve, ereje fő részét Németország számára volt kénytelen fenntartani — s különben is elfogadása Rákóczy politikájával ellenkezett, bár merev visszautasitása veszélyes lehetett volna. — Knesevithet szóbeli izenettel, némely kételyei eloszlatása végett, a jul. 28-án eszközölt elfogadás után visszaküldé,**) igy akarván halasztás által időt nyerni.

Bármily kevéssé termékenynek mutatta is fel Pázmány barátságát a nádor, Rákóczy sok jó hasznát vette annak. Mégis sokról értesült, sokat megtudott ő ez uton — s a törökök készülődéséről az első hirt is innen vette ő. Réz Andrást Pázmány jun. 11-én ereszté vissza Erdélybe, Konstantinápolyból Bécsbe érkezett biztos hirekkel a törökök terveiről s 14-én ismét uj megbizottat külde hozzá

*) Eredeti Mike Sándor gyüjteményében.
**) Kismártoni regesták.

Digitized by Google

Bethlen István egy szolgájától ujabban elvett levelekkel, s jun. 19-én megint irt e tárgyban: „veleje a dolognak — irá ez napon — hogy kegyelmedet biztatják a törökök, hogy készületlen találják, de átalán kegyelmedre mennek, mihent a fűvet megeszik a lovak és a bozsnya török felérkezik. Ezt is szükségesnek itélem, hogy kegyelmed tudja.*)

A dolog ugy volt.

Mielőtt a főkövetség, melyet még a februári országgyülés elrendelt, s melynek beküldését a májusi megigérte, elindult volna, Rákóczynak volt oka hinni, hogy a török nem fog kardot vonni Bethlen István mellett. Midőn azonban már e követség — Tholdalagi Mihály, Haller Péter, Ugron Pál, Reits Ferencz és Sebessi Boldizsár — a szokásos fényes kisérettel utban volt, s Pázmány intő leveleinek megérkezése előtt már Rákóczy az ellenkezőről győződött meg.

Junius elején jutott az ügy e pontig. Bethlen István ügynöke Laskai János jun. 3-án terjedelmesen mutogatta ottan „Rákóczy György fejedelemségének megváltoztatásának szükséges okait“ **) s e megváltoztatás csakugyan határozattá is lett. De egyelőre mindent titokban kelle tartani, a moldvai és havasalföldi vajdáknak kiadott parancsokat, hogy készüljenek, az intézkedéseket a végbeli pasák és bégek felültetésére, ***) sőt hogy a dolog annál biztosabban végre hajtathassék, s Rákóczyt annál gyanutlanabbul lehessen meglepni, a kajmekam egy jun. 5-én kelt levelével minden aggodalmát eloszlatni igyekezett. „Semmiképen meg ne gondoljátok —

*) Pázmány eredeti levelei a Mike-féle gyüjteményben.

**) Egykoru másolat gr. Kemény gyüjteményében. Uj magyar muzeum 1856. II. k. 511. l. közzé téve Vass József által.

***) Rákóczy levele Tholdalagihoz 1636. jul. 10-ről Mike gyüjteményéből.

Digitized by Google

irá a többi közt — hogy Bethlen Istvánnak a szavát megfogadnák, bizonynyal mondom, a hatalmas és győzhetetlen császár fejére is esküszöm, egyébképen nem leszen ilyen esküvések után, ha a világ egy felé lenne is, ha azok az esküvések meg nem másoltatnak.“ Aztán biztatja, hogy ne higyjen el mindenféle hirt. Bethlen Istvánt — mondja — „Budáról elvittük volna, régen ide hoztuk volna és az más (t. i. Székely Mózes) mellé tettük volna, — még eddig várakoztunk. Ha nagyságod akarja Szakics avagy Rodusba küldjük, és a tenger között való várban fogságban tartjuk, ha nagyságod akarja, ide hozatjuk, hét toronyban tartjuk, vagy hogy Bőrvárában tartjuk fogva, a mint nagyságod akarja: nagyságod értésünkre adja.“ És igy megy az egész hosszu levél végtől végig, melyet a fejedelem jun. 26-án vett kezéhez s keserü gunynyal irá reá: minden ember tanulhat ebből mit kelljen török hitének hinni . . . mikben valaki reménységét veti bizony ebül jár. „Felix quem fecerunt aliena pericula cautum.“ *) S egy mását e levélnek nyomon után küldé törökországi követeinek többi hireiről, tudósitásairól a törökök készülődése felől tudósitva őket. „A vezér irása — figyelmezté őket csak irás, esküvése csak szó, de a hadi készület ipsa res, valóság.“ Ily körülmények közt, ha csak nem akar teljesen készületlenül maradni, ő sem tehet mást, mint hogy készülődjék, táborba szálljon s ezen a portán ne is aggódjanak. **)

Ugyanakkor — jul. 16-ika volt — Budára a vezérhez követül Kőrössy Istvánt küldé jelentéssel, hogy a mindenfelé tapasztalt hadi készülődések s a Bethlenek magatartása őt is tábora összegyüjtésére birák — de

---

*) Mind a hivatalos forditás mind a Tholdalaginak küldött másolat Fehérvárt.

**) Rákóczy levele Tholdalagihoz jul. 16-án.

Digitized by Google

ez semmi más nem akar lenni mint önvédelem.*) Irt a kajmekámnak is: ő látja a hadi készületeket minden felé, de hogy mi czélból történnek azok, arról neki sejtelme sincs. Az ország ugy akarja, hogy ő is táborba szálljon: „ki tudja Bethlen István sok hijában való biztatásában hatalmas császárunk hadaiban némelyeket mire vehet?“ S hogy e dolognak némi nyomatéka legyen — jul. 17-én — megirá Tholdalaginak, hogy Bethlen Péter Sennyei Sándorral az ecsedi őrséget feleskette „császár ő felsége számára,“ a mit csak atyja biztatására tehetett.**)

Tholdalaginak s a portai követségnek főutasitása volt kieszközölni a portán, hogy Bethlen Istvánt küldjék Erdélybe, s a fejedelem maga részéről teljes amnestiát igért az ő számára. Ha erre nem volna hajlandó a porta legalább annyit tegyen meg, hogy bevitesse Törökországba. Ajándékokat — mint minden főkövetség — vitt ugyan magával, de többet igéretet s biztatást. Mert Rákóczy nem bizott eléggé a törökben s a hadfolytatás egyik fő kellékétől, a pénztől, nem akarta ekkép fosztani meg magát, hogy azzal megtámadtatása esetére épen a támadót gazdagitsa. A főkövetség jul. 18-án érkezett be. Jul. 20-án volt első kihallgattatása a vezérnél, kivel hosszasan és nyomosan értekeztek. Ez első kihallgatás nem tért el a szokott modortól: egész irányzata az volt, hogy mennél többet fizessenek — s igy ment véghez a többi is. Leginkább csak biztatás volt a mit követség nyert, igéretekkel, szóval tartották őket, feltételeket szabtak elibök, nem hogy végrehajtassanak, hanem hogy az időt huzzák***) — sőt aug. 1-ső napjaiban a követség a

*) Fogalmazvány Mike Sándor ur gyüjteményében.

**) Fogalmazvány Mike Sándor ur gyüjteményében.

***) A jul. 23-diki és 27-diki követjelentések Mike Sándor ur birtokában.

Digitized by Google

szultánnak is bemutattatott, a mely a kegyvesztést teljesen elpalástolá *)

Rákóczyt nem altatta el a bánásmód, habár követei eljárásától minden jót remélt. Mint annyiszor indokolá, hadait összegyüjté, hogy készületlen ne találják, hogy Bethlen Pétert megfékezze Ecsed várában. Ez egészen kivül esett a törökök tervén: s a budai basa jul. utolsó felében Rákóczy nála tartózkodó postáját Gilányi Gergelyt visszaküldé azon kérdéssel, hogy a hadi készülődéssel mi szándéka van, miért küldött ő Bethlen István várára (Husztra), mely hatalmas császár birtokában esik? egy szigoru és fenyegetésekkel telt levél kiséretében, melyet Rákóczy beküldött Konstantinápolyba „ilyen fenyegető levelet — irá — nekünk a porta soha nem ir.“ Rákóczy megnyugtatólag felelt (jul. 29-én) ő már szét is bocsátá hadai nagy részét. A zavarokat István ur csinálja, kinek fia Péter folytatja a hadat. Budai követének pedig bizalmasan irá, hogy lefegyverzési kivánságot“ nem különben tartjuk, mintha ő nagysága kezünkből magunk oltalmazó fegyverünket kivenné s Bethlen István kezében adná ellenünk. **)

E készülődés, mindenek felett pedig Huszt ostroma — mely ellen jul. 17-én kemény rohamot próbáltak ***) — Eszterházynál is szemet szúrt. Mit akar ő ezzel? e kérdés aggasztá a nádort s egy jul. 27-én kelt levelével meg is kérdé Rákóczytól: „ki honnét legyen és miért, nem értjük. Mert Husztnak megszállására sok s távol is vagyon attól,“ Ecsed megvételére kevés, annyival kevesebb a török ellen. Bethlen Péter ellen nem kell had —

*) Az erről szóló követjelentés még lappang. Azonban jul. 27-én azt irá Tholdalagi, hogy Sebesit akkor küldi vissza, mikor a szultán fogadta a követséget Sebesi pedig aug. 13-án utazott át Bukuresten.

**) Mind e levelek eredetije Mike ur gyüjteményében.

***) Thordai levele jul. 17-ről a fehérvári gyüjteményben.

Digitized by Google

ennek megparancsolta ő felsége, hogy szállitsa le táborát, mit ha nem fogadna, van ő felségének módja, hogy maga is megbüntesse.*)

Mind e zörgölődés sok mindenféle hírre adott okot, miket Pázmány Rákóczynak hiven megirt. Beszélik, irá aug. 10-én, hogy István ur törökkel tatárral rá akar rontani. Azt is beszélik, hogy viszont ő Rákóczy akarja ő felsége hadait megrohanni. Pázmány kézzel foghatólag mutogatá e hir kósza voltát: majd bizony mikor annyi baja van, fog oly hatalmas ellenséget nyakába venni mint a császár. Pázmány azt tanácsolja, hogy Rákóczy forditsa hasznára e zavarokat: ültesse fel az ország hadait Bethlen ellen, mit a most kivehet, de mit a török ellen nehezen szavazott volna meg az ország — s csak arra ügyeljen, hogy ő felsége birtokába ezek be ne üssenek **)

Rákóczy hadai már akkor együtt voltak: de hogy épen ez az mi sok félreértésre szolgáltat alkalmat, mi a nádornak, mind kettőjök ellenfelének, kezébe hatalmas érvet szolgáltat ezt csakhamar belátta, két nappal utóbb aug. 12-én ujra irt neki: hogy ő felsége nem jár el nagyon gyorsan Bethlen Péter dolgában a miatt ő ne aggódjék, mert ő felsége annak akar végére járni a törvénytudóktól, hogy hogyan büntesse. Azonban a dolognak nem használ, hogy az ő hadgyüjtéséről azt beszélik, hogy az Magyarország ellen volna irányozva bár azok is beszélik, kik magok sem hiszik: de ellene felhasználni igen is hasznavehető anyagnak tartják. Ő maga gyanakszik, hogy a nádor szoros összeköttetést tart Bethlen Istvánnal, de adata rá nincs; mert Eszterházy mindent tagad. Ha neki biztos tudomása van jelentse fel ő felségének: jobban akkor se fog rá haragudhatni a nádor mint

*) Eredetije Gyulafehérvártt.
**) Eredetije Mike Sándor ur gyüjteményében.

Digitized by Google

most. „De uram a dolog veleje abban áll: hogy csak a nap tartson igazat — ám nőjjön vagy apadjon a hold.“ *) Hanem bizony ez a hold hatalmas ember volt a napnál — elég alkalma volt tapasztalni Pázmánynak.

„A kegyelmed jó tetszése és irása szerint — felelé aug. 31-én Pázmánynak a fejedelem — az nappal tartunk nem az holddal.“ Ő el van határozva békéjét ő felségével minden áron fentartani s ha e részben Pázmány ellenkező hireket hallana ne higyje el. Ennek legvilágosabb bizonyságául azon hadait, melyeket a határszélen tartott már visszahivta és haza bocsátotta, hogy a félreértés szinét is elkerülje. Pedig elég bizonyitványa van, hogy a nádor mostani állapotában idegenséggel van iránta, fél, hogy ő Budán sokat tehet az ő ártalmára, mert előtte nem maradnak titokban a magyar ügyek — de ő még várja, hogy több adat is gyüljön össze s azokat tanácsa szerint Bécsbe feljelenti. **)

De „a nap“ (a király) bár mennyire igyekezett is azon Pázmány, semmi védelmet sem nyujtott neki, sőt Bethlen Pétert — ki ha Ecsedben nem is tette le az esküt mint Rákóczynak hirül vivék, de erejét folytonosan hadilábon tartá — leültetésére oly későn, sept. 3-án adta ki a parancsot, hogy már azt foganatba sem lehetett venni. ***) E parancs lejötte előtt ugyan is Péter ur már sept. derekán körlevelet bocsátott ki mindenfelé, hogy a törökök táborban vannak, hogy a szultán elrendelé Rákóczy letételét: ne próbáljon senki ezzel ellenkezni. †) A parancs meg is jött: de nem a portáról egyenesen,

---

*) Eredetije Mike Sándor ur gyüjteményében.

**) Eredetije Mike Sándor ur gyüjteményében.

***) Rákóczy levele Homonnaihoz sept. 28-ról Kemény gyüjteményében.

†) Bethlen Péter levele Barcsai Sándorhoz sept. 15-ről a fehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

hanem Budáról, azonban a szultán nevében irva az ottani vezér pasától, kinek csausza Ali hozta el azt Fehérvárra. E rendelet Rákóczyt leteszi, fő szerdárrá a budai basát tette, kinek alája rendeltettek a szomszédos basák. De a hadak nem fogják átlépni az ország határát, ha Rákóczyt leteszik tüstént s Budára követeket küldenek. Válaszszanak magoknak uj fejedelmet: ellenkező esetben végpusztulásra jutnak. *)

S nem ez volt az egyetlen rosz hir. Fájdalmasan tapasztalá, hogy a temesvári basa, ki leginkább tartá hirekkel és biztatásokkal, s ki nem szünt meg barátság és ragaszkodása felemlitésében, ellenei sorában áll. S ha még ez ellenében is remélte, hogy a porta, hol már elébb is elfogadhatatlan feltételeket szabtak elibe, a budai basa intézkedését megsemmisitendi, tapasztalnia kellett, hogy Huszain a szultán rendelete szerint tesz. — Máté oláh vajda aug. 30-áról tudósitá, hogy Konstantinápolyban nehány magyart fogságba vetettek. **) S e nehány magyar nem más volt mint Tholdalagi és követtársai. ***)

Itt Rákóczynak gyorsan és határozottan kellett tennie: mert hogy fejedelemségét utolsó perczéig meg fogja tartani arra el volt tökélve. Ali csauszt s a budai basa egész követségét fehérvári szállásán letartóztatá s minden lehető közlekedéstől elzárta, indokolva előttök e tettét a vezérbasák hitetlenségével, kik csak nem rég esküdöztek, hogy a Bethlenféle mozgalomhoz semmi közök: s ime most világos, hogy milyen az ő hitök. És ha eddig a kiegyezhetés reménysége alatt rendszabályai inkább csak védelmiek voltak, ha Huszt ostromát csak

*) A parancs egykoru forditása Fehérvártt. A megérkezés sept. 29. a régi naptár szerint.

**) Eredetije az erdélyi muzeum levéltárában.

***) Kemény János önéletirása 268. l.

Digitized by Google

lanyhán folytatá, ha Ecsedet csak fenyegette, s az ellen gyüjtött hadait kevéssel elébb leülteté: annál határozottabban látott most a dologhoz. Nejét és gyermekeit, kiket nem rég hozatott be Patakról, Nagyváradra küldé, melynek parancsnoka Ibrányi megbizható hive volt, s az összes had felkelést sept. 16-ára Tordára rendelé. Mindenekelött pedig, hogy Máté vajdával, kit e mozgalom hasonlag fenyegetett, véd- és daczszövetséget kössön, követeket küldött Havasalföldére.*) Azután irt Pázmánynak — sept. 21-éről — tudatva vele a dolgok állását. Pázmány ugy fogta fel a helyzetet a mint volt. Innen ő felsége felől ne tartson semmitől: ő felsége fog gondoskodni, hogy határait biztositsa, de az nem lesz ellene irányozva. Ha van annyi ereje, hogy a törökkel megmérkőzzék szálljon szembe vele: nyiltan megirva a portára, hogy nem ő hatalmassága ellen megy, hanem a fösvény s az athnamét felbontó kajmekámra. Ha nem bir vele: erősitse meg magát, a várakat védje, a tél majd eljön, s akkor talál módot a védelemre. De ő — Pázmány — meg van győződve, hogy ha csak az erdélyiek nem állanak el tőle, a török nem árthat neki, sőt a hajdukkal egyesülve visszaveri s az helyzetét nagyban megjavitja.**)

S Rákóczynak is mindenekelőtt az volt teljes igyekezete, hogy az erdélyi rendek hüségét biztositsa. Ez azonban nem volt könnyü dolog. „Vala — irja Kemény ezen napok egyik hőse — sokféle zsibongás a statusok között mind a fejedelemhez való idegenség, mind Bethlen Istvánhoz vonás, mind a töröktől való félelem miatt, s kedvetlenek is valának.“ De a fejedelem esze és ügyes-

*) Az erdélyiek frigylevele a keresztesi táborban oct. 3-án a Mátéé, s Havasalföldéé october 12-én kelt. Mindkettő eredetije Fehérvártt.

**) Pázmány levele oct. 6-áról Mike gyüjteményében.

Digitized by Google

sége sokat kivitt. Igéret és ajándék, erélyes föllépés és szigor összetartá az aggodalmaskodókat s megértvén, hogy Bethlen István és a budai basa táborba szállottak s Gyula felé mennek, hogy a temesvári basa is fölkelt: Kemény Jánost a fehérmegyeiekkel előre elinditá.*)

Ő maga az egész erdélyi táborral, melyhez Pázmány eszközlése folytán egy pár száz felső magyarországi németet toborzott, Sebesi Miklós pedig egy kis lengyel csapatot hozott, oct első napjaiban — miután oct. 3-án a tábori országgyülés a Máthé vajdával megkötött véd- és daczszövetséget ratificálta, s ott levő követsége kezébe szolgáltatá az erre vonatkozó okmányt**) — megindult.

De csak lassan haladt. Ezalatt a gyulai táborral szembe — természetesen Rákóczy intézkedése folytán — egy más magyar tábor gyülekezett, nem hogy önállóan működjék, hanem hogy várja be a fejedelmet. E tábor állt Ibrányi a váradi kapitány által vezetett partiumi megyei népből, hajduságból, az ónodi őrség vitézeiből, Kornis Zsigmond bihari hadából s a Huszár Mátyással megérkezett székelységből — s Szalonta és Madarász közt szállt táborba.

A budai vezér és Bethlen, értesülve Rákóczy közelgéséről, nem akarák megvárni, hogy a két had egyesüljön. Külön-külön verni meg azokat: volt tervök s a temesvári basát 14,000 ezer emberrel megtámadásukra küldék. Gyula Szalontához négy mértföld s a csapat alkonyat tájban érkezett meg. E hirre Kornis és Ibrányi nagy zavarba jöttek: a vezetés felelősségét egyik se akarta magára vállalni. Erejök — egyik hadnagyuk Bosók csatározásra vitt 2000 hajdut — meg volt oszolva: de az ütközetet nem lehetett kikerülni. Kornis a biha-

*) Kemény János önéletirása 270. l.

**) Eredetije a gyulafehérvári könyvtárban.

Digitized by Google

riakat, Huszár a székelyeket hadi rendbe állíták, midőn a török nagy zajjal támadott. Szerencsére alkonyodott az idő s az első összecsapásra mindkét tábor megszaladt. De ez összecsapás még is heves volt, mert mindkét fél megverettnek tartá magát. E zavar közepett egy hajdu hadnagy Győri Jakab tartá meg hideg vérét. Teljesen birva a török nyelvet még azon éjjel kikémlé a török tábort s meggyőződött, hogy az megveretettnek tartja magát s a fejedelem támadását várja. Alig volt egy pár száz embere, s azt kétfelé osztva elrendezé s roppant lődözést és kiabálást vitetett velök véghez. Az éj sötét volt, s a török tábor, mely csak hallotta a zajt, de semmit sem látott, azt híve, hogy Rákóczy van nyakukon, megszaladt s elszéledt a lapos mocsáros vidéken. Bethlen a vezérrel s táborkarral alig tudott Gyulára menekedni.

E diadal az egész ügynek más fordulatot adott. A kajmekám és Bethlen még egy próbát tettek: hátha Rákóczyt lemondásra s az országot tőle elállásra birhatnák? A szultán sept. 25-én kiadta a fermánt, mely elrendeli a táborba szállást (de nem a hadviselést) Rákóczy ellen: Szolnok, Temesvár, Moldva Havasalfölde felől, el Rákóczy letételét s meghagyja a rendeknek, hogy Bethlent vagy mást válaszszanak fejedelmökké.*) Errre támaszkodva oct. 11-én Huszajn basa felhivta az erdélyi rendeket, hogy álljanak el a had tovább folytatásától menjenek vissza lakóföldjükre Erdélybe s fogadják el Bethlen Istvánt, kit a szultán rendelt és választott fejedelmökké s kinek beigtatását egyenesen rá bizta.**) Irt ez napon maga Bethlen is ingerültebb és keserűbb hangon mint a szerdár, ki inkább csak atyai jó tanácsot osztott a rendeknek. Rákóczy — ugy találta ő — saját hitetlenségével oldotta

*) Hivatalos forditás a kolozsvári muzeum birtokában.
**) Hivatalos forditás a Mike-féle gyüjteményben.

Digitized by Google

fel a rendeket a hűség esküje alól. Forditsák hasznukra a porta engedélyét s válaszszanak maguknak más fejedelmet „lám — irá — elmult hétfőn is mennyi szegény magyar atyánkfiainak lőn romlások“; akár ki legyen az kit választanak „én csak ugy uralom, mintha atyja anyja koronás lött volna.*) S hogy e felhivásnak nyomatékot adjon, megindult hadával és Bethlennel, hogy az illyei uton menjen Erdélybe. E mozdulata Rákóczyt is mozdulásra birta: egész táborát Boros-Jenő felé vitte, hogy ő a kajáni uton megelőzhesse a szerdárt. Ez ujabb mozdulatok folytán a török tábor Lippánál, Rákóczy Jenőnél foglaltak állást.

A bécsi udvar magatartása nem volt közömbös ily körülmények közt, s Pázmány lankadatlan buzgalommal mindent elkövetett, hogy ezt Rákóczyra nézve mennél kedvezőbbé tegye. Ő Felsége — irá Rákóczynak — hadakat is rendelt mindössze 15,000-et, melyből egyelőre három ezer megy a felföldre, a végek oltalmára, söt Magyar és Tótországban fölkelést is parancsolt. Aztán a kassai generalist utasitá, hogy nyugodtan viselje magát, e levelet meg is küldi, mert semmiből sem láthatja annyira ő felsége jóakaratát. Ő is irt Homonnainak, hogy vele jó correspondentiát tartson. Söt ő felsége is parancsolt ennek, hogy Bethlen Péterre vigyázzon, nehogy a fejedelemnek valamit ártson, valamint azt is megengedte, hogy Balassi, Kun, Sóos, Darholcz főurak átléphetnek az ő, Rákóczy szolgálatába, továbbá parancsolt, hogy ha Bethlen Péter a török pártra követet küldene fogják el, ha hadat gyüjtene ültessék le. S ha a magyarországi hajduság Rákóczy mellé állana, azt ne akadályozzák. Ő maga Pázmány is szeretné, ha hajdukat fogadna — mert mint később megtudá — a németek a télnek benléte

* Hivatalos forditás a kolozsvári muzeumban.

Digitized by Google

miatt nem jönek. De minthogy mind e szép szó, mind e biztatás tényleges segélyezésre kilátást sem nyujtott, — s a minek gyakorlati hasznát vehette Rákóczy, olyan csak egy történt: a portai német residens utasittatott, hogy a budai vezér támadásából sérelmet csináljon: — szokása szerint most is, bár ez idő szerint elkésett tanácsokkal szolgált: hogy huzza halaszsza a harczolást, mert a török nem maradhat sokáig táborban itt levén a tél — azonban, ha a törökkel bir és megverheti „bizonyos mind a budai vezérnek s mind Bethlen Istvánnak gonoszul leszen dolga, mert ő rájok vetik a vétket s ő még e télen megbékélhet a portával.“ *)

Mindezt Rákóczy is tudta. A békétől ő épen nem volt idegen. Táborával oly mozdulatot tett, mintha a vezér ellen támadást akarna intézni, azonban a rendkivüli esőzések s az árviz ürügyét felhasználá a letartóztatott, s magával hozott Ali csauszszal levelet iratott a budai basának Lippára, melyben az ennek a kibékülést ajánlja. Huszajn sem volt idegen, valószinüen ujabb kudarcztól tartva, s mindenek fölött, mert a tél nyakán vala. Oct. 23-án a temesvári basa a régi barátság nevében Istenre kérte, hogy békéljen meg Bethlennel, mert igy fejedelem maradhat, s Rákóczy még ez napon irt válaszában erre hajlandónak mutatkozott. **) Kicseréltettek a kezesek, a letartóztatott Ali visszabocsáttatott s a békealkudozást Rákóczy követei Kemény János és Farkas Ferencz Lippán megkezdték személyesen a basával és Bethlennel.

Az első találkozás alkalmával Huszajn Keményhez hat kérdést intézett, melyek közül kettő kiválóan jel-

---

*) Pázmány levelei oct. 14., oct. 16., oct. 26 és 30-ról a Mike-éle gyüjteményben.

**) Mindkét levél a Mike-féle gyüjteményben: az elsőt a temesvári basa Omer agától küldte, de az nem mervén elvinni Gilányinak adta át.

Digitized by Google

lemzé a helyzetet: hogy miért támadták meg a szultán birodalmát? s hogy valójában kit akarnak fejedelmöknek?*) De e meddő téren nem tartott sokáig a vitatkozás: s megkezdődött maga az egyezkedés egyfelől Bethlennel, másfelől a budai basával. A vezér első s tulzott kivánsági portai ajándékokra, hódoltsági ügyekre, Zólyomi szabadon bocsáttatására vonatkoztak, továbbá kivánta, hogy esküvel álljon el a lengyel és német frigytől, békéljen meg Bethlen Istvánnal, s adjon átalános amnestiát. Kemény és Farkas e kivánságokat visszavitték, oct. 26-án Rákóczy s a rendek elibe terjesztették, kik még az nap elkészitették rá a feleletet, s másnap a fejedelemmel külön-külön választ irva a vezérnek, a temesvári basának, oct. 28-án ujabb követeket inditottak Jenőbe Keményuyel és Farkassal: Hallert és Szalánczyt. Velök ment Csulay az udvari pap, kinek feladata volt Bethlenre hatni, hogy a kiegyezést ne hátráltassa. Oct. 29-én érkeztek Jenőbe s még az nap szemben voltak a vezérrel. Elmondták, hogy urok hajlandó a békére, csakhogy ők is mérsékeljék kivánságaikat, s két ponton kivül — az első hogy a fejedelem Derecskéről szállitsa ki a hajduságot, a második hogy Zólyomit bocsássa szabadon — a többire nézve jött közös megállapodás létre. Sőt a kajmekám igéretet tett, hogy ez egyességet Bethlennel is — ki e pontokról hallani sem akart — elfogja fogadtatni. De hadait a hitlevelek kiállitása előtt nem fogja eloszlatni. Ez eredményről october utolsó napján értesitik Rákóczyt a követek, s Csulai is tudatta a Bethlennel folytatott alkudozás pontozatait. Ennek alapján Rákóczy a boros-jenei táborban országgyülést hivott össze, mely mind Bethlen, mind a basa követelései felett határozott. Bethlen pénz és jószág követelései közül töb-

*) Kemény min'ája a fehérvári könyv'árban.

Digitized by Google

bet adott meg, mint akár a fehérvári, akár a kolozsvári országgyülés, de még mindig sokat levont belőle, bizva, hogy ha a törökkel meg lesz a béke, ezek nem fognak komoly nehézségeket képezni. Annyival engedékenyebb volt e gyülés a basa követeléseire vonatkozólag, a pénz és hűség eskü dolgát illetőleg, de Derecske kiüritését akkorra igérte, ha a szultán athnaméja fejedelemsége tárgyában kezében lesz; Zólyomi elbocsátását is a jó békesség megszilárditásától feltételezé — s hogy teljes biztositéka legyen maga Rákóczy elkészité a hitlevelet, mely a portáról függő pontok ratificálásának kieszközlésére kötelezi a budai basát.*)

A két alkudozó fél ily módon egyelőre nehezen közeledett. Rákóczy az ország jogaiból semmit sem volt hajlandó feladni, s ez nehezité a tractát. Ez volt a Pázmány tanácsa is: ha tisztességes békét köthet el ne mulaszsza; apróságokkal ne gondoljon — irá nov. 12-én — de semmi ujra — milyen főként a hitlevél követelés: a 7-ik conditio — ne kötelezze magát, mert ha azt tenné neki szégyenére válnék „uj és szokatlan igát venni a budai basától“ s rosz példa volna jövendőre, mert ennek nyomán uj galibát vetnének Erdélyre. Épen ezért szultán Szoliman athnaméjából egy hajszálra se térjen el.**)

Mindig ujabb és ujabb követelésekkel jönnek elé, s mennél többre igérkezik annál többet kivánnak — panaszolá nov. 17-én Pázmány Rákóczynak. Ime közelebbről is az udvari pap — Csulay — a mint alkudozott Bethlennel felhozá, hogy a magyar vármegyék most ülnek fel. Tudom felelé neki Bethlen, de olvassa kegyelmed a kassai generalis levelét, ebben irja, hogy ő most felülteti

*) Az ez ügyre vonatkozó eredeti levelek követjelentések, alkupontok, utasitások eredeti példányai a kolozsvári és fehérvári gyüjteményekben.

**) Eredetiről, mely a Mike-féle gyüjteményben van.

Digitized by Google

a megyéket, de egyszersmind felhiv, hogy tudassam a szerdárral: nincs ez a török ellen intézve, sem ő, sem én ne gyanakodjunk, „mert mi a frigy ellen semmit sem akarunk cselekedni.“ *) Igaza volt Rákóczynak, ha e miatt keserűbben irt Pázmánynak, mert erre valóban, mint ő mondá, nem volt szükség, ez csak bátoritja őket.

Ezen tett jellemzé a magyarországi urak magatartását. Ellenére a császár világos parancsainak semmit se tettek nyiltán Bethlen mellett, de annál többet titkon s ez volt az, mit Pázmánynak sem befolyása, sem határozott magatartása nem tudott meggátlani. Végre is nem látott más menedéket mint a békét. Ugy hivé nov. 20-ki levelében, hogy Rákóczynak lehetetlen a török hatalma ellen hadat viselni, és saját hadát is sokáig fentartani lehetetlen, mert az költséges és terhes. Igaz, hogy a császár rendelt német segélyt, de „példánk vagyon róla, hogy Erdélyt német segitség meg nem oltalmazhatja a török ellen.“ **) Ha a császár, irá Pázmány nov. 24-én, ily messze nem volna némely dolgon lehetett volna könnyitni, igy azonban ismét és ismét tanácsolja, hogy békéljék meg: még ha némileg enyhitni kellene is a feltételeken. Azonban neki sok nehézsége van. Az adományt kikeresi az ország, de nem azt, ha a töröktől az eddiginél nagyobb szokatlan kötelezettséget vállal el, nem főként, ha az ország kezességét is kivánják. Ha a török Szolimán athnaméja ellenére most ujabb igába fogja az országot, utóbb még könnyebb lesz ürügyet találni, hogy azt ujabb és ujabb igába fonják. Aztán megalázó a Bethlenféle követésekben az, hogy őt, a fejedelmet, mintegy hitszegőnek állitják elő. Mindamellett, ha neki sikerülne a budai vezért megnyerni, ezzel tehetne fordítást a dolgon. ***) Ez volt a császár vélekedése is — irá Páz-

*) Eredetiről, mely a Mike-féle gyüjteményben van.
**) Eredetiről, mely a Mike-féle gyüjteményben van.
***) Eredetiről a Mike-féle gyüjteményben.

Digitized by Google

mány nov. 28-án — „szokatlan és képtelen“ követeléseket ne fogadjon el, megalázó békére ne álljon, mert ő felsége kész arra, hogy őt a fejedelmet megsegitse.*)

Mire Pázmány e levele Rákóczynak kezéhez jutott a béke már meg volt kötve. Nov. 14-én Dániel János — a követség egyik tagja — visszatért még pedig, főként a Bethlen-féle követelésekre vonatkozólag, lényeges könnyitéseket hozva magával. Az idő már is sokkal zordonabb volt, hogy sem ez évre uj összecsapástól lehetett volna tartani. A környéket kellőleg megerősitve, hadait téli szállásra szétosztá a közeli vidékeken s maga viszszaindult Erdélybe. Kajántorkában nehány napig mulatott: innen ereszté vissza Dánielt igen simulékony és engesztelékeny hangon irt levéllel**) de a melyben kellőleg hangsulyozá, hogy szultán Szulimán athnaméjától el nem áll s utasitással követeihez a békepontok s kicserélendő hitlevelek ügyében s ezekre vonatkozólag, hogy Bethlen és a basa utolsó elhatározását tudják ki: ő már megmondá utolsó szavát: ha azok nem fogadtatnak el, szakaszszák félbe az alkudozást.***) Négy nap mulva megint irt nekik: szerencsés csatározásokról tudósitá őket s azon hirről, hogy a magyarországi hajduságnak meg van engedve, hogy mellé állhasson. Ez napon ő Déván volt s mint irá délután volt indulandó Szász-Városra. †)

Követei Haller, Szalánczy és Farkas, egyetértve a budai basával, végre megállapiták a kiegyezési pontokat. Dec. 1-jén Rákóczy és a rendek kiálliták a béke okmányt, a hitleveleket, melyek még egyszer megjárták Jenőt. Dec. 4-én aztán mind a Bethlennel mind a basával

*) Eredeti a Mike-féle gyüjteményben.
**) Eredeti a gr. Kemény József-féle gyüjteményben.
***) Eredeti Gyulafehérvártt.
†) Kemény József gyüjteménye az erdélyi muzeumba.

Digitized by Google

kötött béke pontok, továbbá az erre vonatkozó hitlevelek külön-külön mind a fejedelem mind az ország részéről kiállittattak. Ezek szerint Rákóczy megujitja hitét, s igéri, hogy sem a lengyelhez, sem a némethez nem köti magát. A hódoltság marad a mint van, Derecskéből a hajduságot szent György napra kivonja, Zólyomi Dávidot, „jó okok és módok alatt“ elbocsátja, Bethlen István bántódás nélkül haza jöhet s fiával együtt birtokában megtartatik, s a mint az haza jött ő Rákóczy 40,000 tallért ad a szultánnak. Ez utóbbi pontról s a kajmekámnak adandó 10,000 tallérról külön hitlevél adatott ki. Hasonlag külön szerződés szabályozta a Bethlen Istvánnal való ügyet, melyet az erdélyiek Szászváros dec. 4-én állitottak ki — ennek egy pontját (mely arra lett volna magyarázható, hogy Bethlen magyarországi uradalmaival járó terheket is Erdélyben tartozik praestalni) a követek még hazatérő utjokban Temesvártt intézék el.*) Az elkészitett hitlevelekkel Farkas Ferencz bocsáttatott vissza Lippára, de már akkor a budai basa visszautazott székhelyére s az ügy tovább vezetését a kihájára bizta.**) Mindamellett a végelintézést maga tette. Dec. 19-én Budán kiállitá a szultáni fermánt (mint kajmékám) magának Muradnak nevében, mely a kiegyezést ratificálta.***) S ezzel e viszályos ügy be lett fejezve.

Mielőtt e levelet megkaphatta volna csaknem hat héti időköz után hat levelére válaszolt Rákóczy Pázmánynak. De már megnyugtatólag irt: a békének Bethlennel meg kell lenni; ez már volt illyei házánál, s az év utolsó napjait Ecseden fogja tölteni. A kassai generalis

*) Az erre vonatkozó oklevelek részint a fehérvári könyvtárban, részint a kolozsvári muzeumegylet gyüjteményében őriztetnek.

**) Rákóczy levele a kihajához dec. 4-éről, a fehérvári gyüjteményben.

***) Egykoru hivatalos forditása a kolozsvári muzeumban.

Digitized by Google

— panaszkodék — birtokaiba még mindig tesz beütéseket: intse meg, hogy ne cselekedje ezt!“ Hogy ennek Bethlennel correspondentiája volt, hogy ellenségesen viselte magát irányában, azt rövid nap be fogja mutatni. *)

Rákóczynak oly hosszas hallgatását Pázmány oda magyarázta, hogy a béke már meg van kötve. Dec. 26-án irt levelével boldog uj éveket kiván neki — ehez melléklé egyházi beszédei egy példányát: „azt elhiszem — irá — hogy kegyelmed pápista praedicatiot nem is hallott: ottan is olvasni ne restelje kegyelmed.“ **) „A kegyelmed uj esztendei ajándékát — válaszolá a fejedelem jan. 28-áról — becsülettel és szeretettel vettük kegyelmedtől. Ugy vagyon pápista praedicatiók hallgatására nem érkezhetünk; de kegyelmednek ilyen sok munkáját olvassuk és kegyelmed jó emlékezetére több könyveink között megtartjuk.“ E levelében azon vád ellen is menti magát, mintha jó állapotában róla s a császár kegyelmességéről elfelejtkezett volna. Ez ugy hiszi csak buzditás akar lenni az irásra. Ő már háromszor neki, ha Bosnemisza nem küldte meg rajta nem mult. Ime most küldi Bogátit és Réz Andrást ő felségéhez azon utasitással, hogy vele beszéljenek. Ezektől mindent megtud, mert ő nem hiszi, hogy a budai vezér vele a béke minden pontját közölte volna. ***)

S valóban a dolog még e békével nem volt bevégezve: még hátra volt a porta. Pázmány febr. 23-iki levelében ajánlja a béke megtartását, mert utolsó kénytelenség nélkül nem jó a törökkel feltenni. †)

E levelében sürgeti Rákóczyt, hogy miután II. Ferdinánd „e világból kiszólittatott“ találja meg III. Fer-

*) Eredetije a Fehérvári könyvtárban.
**) Eredetije Kolozsvártt a Keményféle gyüjteményben.
***) Miller Epistolae Petri Pázmány II. k. 208. l.
†) Miller Epistolae Petri Pázmány II. k. 209. l.

Digitized by Google

dinándot egy szép legatióval, most uralkodása kezdetén, s „nemcsak ő felsége jó akaratát kiérdemelni, hanem sulyos dolgokban való jóakaratát is venni.“ Egy másik levelében marcz. 11-én ujra sűrgette e követséget annyival inkább, mert azt beszélik, hogy ő az ő felsége ditiójában hadakat fogad — ő ugyan megjelenté, hogy ezt nem hiszi, de ő felsége várja erre vonatkozó jelentését.*)

E volt az utolsó szolgálat mit Pázmány Rákóczynak tett, az utolsó levél mit neki irt. Nyolcz nap mulva marcz. 19-én Pázmány meghalt: „nem kételkedem — irá ennek hivatali utódja Lippay, apr. 30-áról Rákóczynak — benne, hogy nagyságod a szegény Istenben elnyugodt kardinál uram halálát ne érzette volna. Méltán is — nagyságodnak igaz és jóakaró atyafia levén ő nagysága, a ki mind ó tanácsival mind pedig egyéb segitségével nem kevés javára és könnyebbségére volt nagyságodnak.“ **)

Az uj primásnak igaza volt. Habár a nagy zivatar elvonult s a porta boszuját azzal hűté, hogy a budai basát hivatalából elmozditá a temesvárit pedig megölette: de a békét felbontani nem meré, s őt nem háborgatá — a fejedelem sokáig érzé a hűbarát veszteséget. Maga Rákóczy hiven jellemzé vesztesége milyenségét egy Eszterházyhoz irott levelében „nem volt okom tartani, hogy szegény kardinál uram a mit vele közlöttem elárulja, s hogy rosz akaróimat titkon vagy nyilván ellenem bujtassa.“

E szavak mutatják minő teljes bizalom volt a két államférfiu között- S a bizalomnak ily mérvü őszintesége egy türelmetlen catholicus és türelmetlen protestans férfiu között, a vallásos gyülölködés és vallásos háboruk e véres korában anyagot szolgáltathatna érdekes lélektani

---

*) Epistolae Petri Pázmány II. k. 210. l.
**) Eredetije Mike Sándor ur gyüjteményében.

Digitized by Google

kutatásokra, ha a kölcsönös szükségesség érzete s a politikai viszonyok helyes felfogása nem szolgáltatnák ahoz a kulcsot.

Rákóczy első közeledése Pázmányhoz legnagyobb szorultságában volt: midőn az alig megnyert trón már ingott alatta. E gondolatra őt nemcsak államférfiui bölcsessége vezette, hanem a helyzet és viszonyok helyes fölismerése. Őszinte kibékülés nála Eszterházyval lehetetlen volt — de őszinte egyetértés Pázmánynyal, Eszterházy határozott ellenesével, valószinünél is többnek tetszett előtte. Az olyan összezördülések politikában kiköszörülhetlen csorbát nem szoktak ejteni államférfiak érzelmeiben: nem az választotta el Eszterházyt és Rákóczyt. Az elvi dolog volt — Eszterházy mindig egyengette az utat Erdély reincorporatiójára Magyarországhoz s annak egy erélyes fejedelem a legnagyobb hátráltatója. Pázmány ellenben — mint számtalanszor irá is — Erdély fenmaradásának szükségességéről meg volt győződve, s ez viszont erélyes fejedelmet feltételezett. Ime fél száz levél e két férfiutól épen három évi időszakból: sehol egy kétértelmü szó és kétszinü kitétel sincs. A bizalom és őszinteség hangján irnak egymáshoz a türelmetlenségig pápista bibornok s a türelmetlenségig kálvinista fejedelem. Titkokat közölnek egymással s semmi roszat egymásról el nem hisznek. Puszta államférfiui dolog volt-e ez? az sem egyedül, s a hazaszeretet sem egyedül — hanem vegyest azokkal a politikai meggyőződés azonossága. Mert államférfiaknál ez szokott a leghatalmasabb összekötő kapocs lenni: s az őszinteséghez, bensőséghez, mely Rákóczy és Pázmány barátságában nyilatkozik, ez szolgáltatja a kulcsot.

Digitized by Google

Rákóczy és Pázmány

LEVELEZÉSE.

1632—1636.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine
et amice observandissime.

Salute ac servitiorum commendatione praemissa. Istentől sok jót kivánok kegyelmednek szerencsésen megadatni. Azon hosszu utamból, melyre mind az ő felsége kegyelmes parancsolatja, s mind pedig az én kötelességem vitt vala visszatérvén, és Istennek segitségéből ide házamhoz érkezvén, akartam kegyelmednek tudtára adnom megtérésemet és az kegyelmed szolgálatjára való kész voltomat, szeretettel kérvén kegyelmedet tartson engem előbbi jóakarójának. Én is az, miben tudok örömest kedveskedem kegyelmednek. Éltesse az Isten és tartsa meg kegyelmedet sokáig kedves jó egészségben.

Pozsony 1. Julii 1632.

Illmae Dominationis Vaestrae
Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

(Eredeti a m. k. kamarai levéltárból.)

Digitized by Google

II.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime ac Reverendissime Domine
Amice et vicine nobis honorande.

Pozsonyból 1 die hujus mensis nekünk irott kegyelmed levelét vettük. Hogy kegyelmedet az Ur Isten olyan hosszu útról türhető egészséggel és békességes állapottal hozta házához azon mi is szivünk szerint örülünk, kivánván Istentől ő szent felségétől, hogy ezután is kegyelmedet azon jó egészségben megtartsa és éltesse. Mi is Istennek hála mind békével és türhető állapottal vagyunk. Kegyelmed szerencsés megjövetelén annyival inkább örülünk, hogy immár csak azóta is némelyeknek nyughatatlankodások miatt nem kevés búsulásunk kezdett vala lenni naponként, most is nyilván nem annyira magunk és megbántódásunkra nézve, mint az közönséges szép csendességnek és egyességnek. Holott csak az egy Mád dolgában is némelyek ő felségét ellenünk íngerelni és különb különbféle difficultusokat moveálni igyekeznek, sinistre informálván ő felségét felőle, nem akarván igazságunkat avagy megérteni, avagy azoknál is, kiknek érteni kellene nem akarván engedni, hogy értsék. Látván, hogy ebből is mind csak veszekedésre való materiát akarnak némelyek nemzeni, kegyelmedet bizodalmasan requiráljuk, ha valakinek instantiajokra

Digitized by Google

és sinistra informatiójokra ő felségének oly dispositióját vagy parancsolatját venné eszében vagy értené, kivel abban való igazságunk, hazánk s nemzetünk törvénye szadadsága ellen ellen való utakon és módokon kellet-nék megháborittatnunk, vagy sértéttetnőnk, találjon oly módot kegyelmed fel annak más karban való rendelésé-ben ő felsége előtt, hogy mi se bántódjunk meg igazsá-gunkban, se elménkben ne háborittassunk meg. Hiszen mi is zálogosok vagyunk Magyarországban, minket is megbüntethet a törvény, ha mit az ellen peccalunk vagy cselekszünk. Mi mivel tagadhatatlan, hogy igazságunk-kal akarunk élni és mikor annak idejét láttuk bele is szállottunk Mádban, gyalázatunkra, annál inkább igaz-ságunk romlásával s hazánk nemzetünk szabadságának sértésével kezünket könnyen belőle ki nem vehetjük. In reliquo eminentissimam ac reverendissimam D. V. felici-ter valere cupien. Datum in curia nostra Porumbák die 25 Julij 1632.

Eminentissimae ac Rdssmae D. Vrae
amicus et vicinus benevolus.

Hátirat. Cardinal uramnak irott urunk ő nagysága levelének pariája.

(Hivatalos minta a m. k. kamarai levéltárban.)

Digitized by Google

III.

Pázmány Rákóczynak.

Szolgálatom ajánlása után, az Ur Istentűl kgdnek az új esztendőben jó egességet, és minden üdvösséges jókat kivánok, asszonyommal és az kglmed szerelmes gyermekivel egyetemben.

Az kegd böcsületes levelét, melyet Váradrúl 24-a Novembr. irt, csak szintén ma hozá ide egy ledniczei gyalog ember. Bizony dolog, hogy én alkalmasbnak itéltem volna, ha az előbbi, sőt gyakran ujittatott ajánlás szerént, igyenesen császár ő felségéhez küldötte volna kgmed bizonyos emberét. Ugy itélem hamarébb és jobban végezhettek volna. Mert oly messze levén uraktúl a commissariusok, gyakran kelletik postákra várni. És a commissariusok soha nem oly szabadosok az végzésben, mint az úr.

Ugy vagyon az Ostrovith uram commissiójában és instructiójában (melyet én velem későn közlöttek volt) volt emlékezés, hogy commissió legyen. De azért volt, mert ugy tetszik az kglmed böcsületes követinek jövetele kétséges volt; mert ha az bizonyos lett volna, okvetlen azokra várakoztak volna.

Épen oly akadály a mint kegmed tudja, hogy Ostrovith*) uram későn érkezvén udvarhoz, és rela-

*) Ostrovith István II. Ferdinánd tanácsosa, és az eperjesi tractán egyik császári biztos.

Digitized by Google

tióját késön praesentálván, az szent-innepre nézve is, nem volt lehetséges, hogy az hagyott napra Eperjesre gyüljenek az commissariusok, hanem a mint kegnek tudtára vagyon, egy holnappal tovább kellett haladni. Én ugy gondolkodom (noha talám megcsalatom) hogy még most is jobb volna arra nézni, hogy az keglmed sokszor iteralt ajánlása szerént, udvarhoz küldené követét. Mert az minemü dolgok fenn forognak, azoknak derék veleje, ugyancsak a munkácsi és mádi dolog, mivel a többibe nem igen nehéz egyezés lehet. — Azokrúl pedig nem látom mit végezhetnek az commissariusok, mivel az, egy részre törvényt illet, et fundamentaliter császár ő felsége kegyelmességét, melyet praesentes legati könnyebben obtinealnak, hogy sem posták által az commissariusok etc.

Ezt az én vékony tetszésemet confidenter jelentem kegnek. Nem akarnám, ha messze terjedne: noha nem is felette bánnám.

E mellett kegd abban bizonyos legyen, hogy tehetségem szerént én az békességnek őrzésében szűből fáradok. Mert akarnám, ha ezt az kevés magyarságot jobb időre tartanók, és egymást ne fogygyatnók; ki tudja: talán Isten könyörűl romlott hazánkon, és a természet szerént való ellenségtől megmenti.

Tudom kgnek tudtára vagyon, hogy a szegény svétiai király a lipsiaí harcon bizonyosan elveszett. A szegény Fridericus, a ki cseh királynak iratta magát, naturali morte holt meg eodem tempore. — Szegények, ha az magokéval contentusok lettek volna, csendesen és boldogul élhettek volna. Azt nem tudom ha igaz, de egy nehány felől irják, hogy a saxoniai electort gutta ütötte. Császár ő felsége nagy hadi készülettel vagyon, de a békességre is kész.

Digitized by Google

Tartsa és áldja meg Isten kgdet minden jókkal.
Érsek-Ujvárban 5. Januar 1633.

Illrmae Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetije, mely egészen Pázmány kezével van irva a Mike-féle gyüjteményben.)

Digitized by Google

IV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps
Domine confidentissime!

Az ur Istentől kegyelmednek asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben kivánok minden jókat. Mivel az elmult időkbe nagy biztomban és nagy igazsággal megirtam kegyelmednek arról való discursusomat, mely böcsületes, hasznos és szükséges, hogy kegyelmed ő felségét az római császárt magátúl el ne idegenitse, sőt böcsületes eleinek nyomdokát követvén, úgy viselje magát kegyelmed is, hogy minden alkalmatossággal ő felségétűl jó akaratot várhasson. Most sem mondhatok egyebet. Nem csak az alatta valóitúl, de a külsőktűl is nagyobb tekinteti leszen kegyelmednek, ha a római császárt magátúl nem idegeniti. Bizonyosan el is hittem, hogy az Ur Isten kegyelmedet oly okossággal szerette, melylyel könyen megtapasztalja, menyi veszedelem következhetik, ha (a kit Isten ne adjon) valami hadi indulat lenne a magyar nemzet között.

Ezekrűl azért most több szóval nem irok kegyelmednek, hanem kegyelmedet kérem ne bánja, ha azon kérem kegyelmedet, hogy az Csáky urfiakat, sőt immár ugyan megértt és megemberkedett urakat ne idegenitse magátúl, szolgálatra való emberek, itt fenn is mind érté-

Digitized by Google

kek, mind tisztek s mind tekéntetek oly vagyon, hogy szolgálhatnak kegyelmednek, kár is volna ilyen szép hazafiait kiken egyébütt ugyan kapnak, édes honjoktúl elidegeniteni. Tudom vagynak ott sok előkelő emberek, de nem tudom, ha sok vagyon, a ki annyit tudna vagy akarna szolgálni kegyelmednek, mint ezek.

Azért mégis szeretettel kérem kegyelmedet, legyen tekéntete kegyelmednek erre az két nevekedő ifju úrra. Hallom hogy egy Buza nevü kastélyt adtak volt édes anyjoknak tisztességes lakó helyül, melynek evictióját magokra is vették, de mivel sem levelekhez most nem férnek, sem hivataljokhoz képest magok személye szerént most Erdélybe nem mehetnek, csak azt kivánnák, hogy az üdő és az állapot csendesednék, és bemenetelekbe mód lenne, addig halasztaná kegyelmed az juridica revisiót, avagy fejedelmi kegyelmességéből mutatna módot, hogy maradhatna békével az öreg asszony a néki adott jószágban. Kérem én is szeretettel kegyelmedet, mutassa ebben jó akaratját. E mellett kegyelmednek szeretettel való igaz jó akaratomat ajánlom.

Nagy-Szombatban, 19 augusti 1633.

Illustrissimae Dominationis Vestrae
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pazmany, m. p.

Kegyelmedet igen kérem, ha tovább nem is, csak az öreg asszony éltéig, hadja kegyelmed a jószágban. Az után láttassa meg. Ez — immár öreg asszony, sokat nem él. A kegyelmed jó hire neve terjed az ilyen özvegyekhez való kegyelmességével.

(Eredetije Gyulafehérvártt. Másolata az erd. muzeumban. Jos. C. Kemény Apparatus Epistolaris ad Hist. Trans. Tom. VII. pag. 187. 188.)

Digitized by Google

V.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Istentűl kegnek minden üdvösséges jókat szivből kivánok. Noha az előtt is irtam kegnek, és szeretettel kértem, hogy az elvégezett szép békességnek oltalmára, és maga fejedelmi jó hire nevének terjesztésére nézve a Praepostvári uram dolgát ne hadja kgmed tovább függőbe, hanem ereszsze vissza jószágát. Mindazonáltal, mivel ezen dologról császár ő felsége is ir kegmednek akarám még is kegmedet nagy bizodalommal kérni, érje végét ennek is a kevés dolognak, és vegye inkább szolgálatját Praepostvári uramnak is. Nem kételkedem, hogy kegmed előtt tekinteti leszen az én intercessiomnak is.

Ugy vagyon, hogy ide is a kereszténységben gyúladozó sok, és veszedelmes hadak indulati, elég gondolkodást szereznek. De igazság szerént irom kegmednek, hogy ennek a szegény romlott hazának állapotja is nagy okot ád félelmemre. Mert a török nem olyan lassu ellenség, mint egymás között a német, és a hova fordul, mint a tűz hamar emészt.

Nem tagadom, féltem Erdélyt is az Székely Mojses támadásátul. Mert a minemü embernek azt hallom, talám kevés munkával kedvet talál a töröknél.

Digitized by Google

Igen méltó kegnek vigyázni, és ha mi oly állapotok lennének, ő felségét is tudósitani.

Én kgmednek minden üdőben igaz jó akarattal való szolgálatomat ajánlom valamig a mi keglmes urunkkal ezt a mostani egyességet megtartja. Minthogy reménylem is hogy véggig megtartja.

Tartsa Isten keglmedet asszonyommal, és szép fijaival jó egészségben.

Pozsonyban 21. Martii 1634.

Keglmednek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.)

Digitized by Google

VI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime!

Szolgálok Kegyelmednek és Istentűl minden jókat kivánok. Irtam vala minap Kegyelmednek Réz Andrástúl, akarnám ha a levelet megvitték volna. Ugyan akkor szorgalmatosan irtam ő felségének is, kivántam, hogy mutassa minden jó akaratját. Azért mire resolválta ő felsége, megérti kegyelmed az nékem irtt levél mássából, melyet szórúl-szóra leirattam, az originalet nálam tartottam.

A lengyel királynak minémü completa victoriája lett az musquák ellen, ha a török meghallja, talám megtartózik. Más az, hogy az portán is számtalan fogyatkozások és akadályok vagynak.

Itt a mi kegyelmes urunk dolga is jobban foly. Nagy bizonynyal hozák tegnap, hogy egy harczon elveszett a vimári herczeg, és mivel eddig mind a békesség dolgába, mind a hadak viselésébe attúl az alattomba practicaló Valstaintúl volt akadék, talám ez uttul jobban adja Isten.

Ha ismét valami nagy akadék meg nem tartóztatja ő felségét, okvetetlen húsvét harmad napján megindúl Prága felé, de ott nem késik, vissza jő Bécsbe.

Kegyelmed gyakran tudósitsa ő felségét az állapotokrúl, és az előbbi irásunkhoz azt is addálom most,

Digitized by Google

hogy a több ratiok között talám azzal is élhetni, hogy ha kegyelmed kimegyen és az országot pusztán hadja, interim innen felől bémehetnek, és mikor annak ideje leszen, ha kivántatik, talám nem ártana, innen a császár részéről is valami rözgölödésnek lenni, szinte csak azért, hogy ez is mentség lenne. Tudom többet is fel talál kegyelmed. De én Erdélyt szinte úgy féltem mint Győrt, és azon vagyok, hogy mások is azt itéljék. Tartsa az Ur Isten kegyelmedet, és áldja minden jókkal.

Posonyba 30 Martii 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmán, m. p.

Igen kérem kegyelmedet, adja értésemre, ha ez, és az én elébbi levelem kegyelmed kezéhez jutottak. Én ezt a levelet meghitt jámbor szolgámtúl Réz András uram kezébe küldöm késedelem nélkül.

(Eredetije Fehervártt.) Másolata az erd. muzeumban. (Jos. C. Kemény Apparatus Epistolaris ad Hist. Trans. Tom. VII. pag. 357. 358.)

Digitized by Google

VII.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime ac Reverendissime
Domine Amice noster observandissime!

Kegyelmednek két rendbeli leveleit hozván meg ez napokban nekünk, abbéli irásit és discursusit szorgalmatosan megolvastuk és azokat minden részeiben bővségesen megértettük, melyek kegyelmednek nagy itéletei szerént, azokhoz az dolgokhoz és az kereszténység között való mostani állapotokhoz képest okosan gondolkodván akár mi jó itéletü ember is felőle, illendőknek tetszhetnek, azokra azért rendszerént nem akarván mostan kegyelmednek megfelelni, mivel occuraltak közelebb való dolgok is, ő felségét azokról ez napokban felbocsátott secretariusunk Pathai Sámuel által tudósitottuk, az ki hisszük azokat eddig kegyelmednek is értésére adta. Kérjük azért szeretettel kegyelmedet, vegye bölcs itéletiben mindazokat, és legyen azon császár ő felsége előtt, gondolkodjék (az mint igen méltó is) ő felsége oly kegyelmességgel, hogy vehessük eszünkben az állapotokhoz képest kegyelmes itéletit és császári kegyességét tovább is ő felségének, melyből hisszük magától is kegyelmed hazája és nemzete megmaradásának

Digitized by Google

és szeretetinek, méltóságos hivataljának és illendőképpen megfelel. — Ezekután minden időbeli kedveskedő jó akaratunkat szeretettel ajánlván, kivánjuk Istentől, hogy sokáig jó egészségben éltesse kegyelmedet.

Hátirat „24. aprilis 1634."
(Eredeti minuta Fehérvártt.)
Másolata az erd. muzeumban. (Jos. C. Kemény Apparatus Epistolaris ad Historiam Transs. Tom. VII. pag. 365.)

Digitized by Google

VIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps
Domine Amice Observande.

Nagy szeretettel vettem az keglmed levelét, és Réz András uramtúl megértettem a mit keglmed izent. Istennek nagy hálákot adok, hogy az törököt a perzsával való nagy igye és romlása elfordítá Európátúl. Az Ur Isten ezután is zabolázza az kereszténység ellen való igyekezetit. Mi is abba a reménységbe vagyunk, hogy az Imperiumban rövid nap békességet látunk; mert még eddig király urunk valahová ment a nodlingai harcz után, mindenütt fejet hajtottanak. És most ujonnan, az minemü hadakat király urunk az lotharingiai herczeg mellé adott vala; az igen megverte Árgentinánál azt a népet, a ki reingraff alatt vitézkedett.

Mivel császár urunk a gyülésre való regalisokat kibocsátotta, azt reméljük, hogy keglmed is jámbor fő ember szolgáját el nem mulatja ide küldeni. Kételen lön ő fge Sopronyba hirdetni a gyülést, mivel Pozsony táján sok helyen a pestis kezdett fakadozni.

A mi illeti a Bethlen Gábornéval való dolgot, arrul én vékony itéletemet és discursusomat minden

Digitized by Google

passio nélkül igazság szerént megmondottam Réz András uramnak. Elhittem bizonyosan, hogy hiven referálja a mit hallott. A miben keglmednek tudok szolgálni: el nem mulatom, hanem minden igazsággal igyekezem kegmednek kedveskedni. De viszontag, igaz jó akarathoz tartozó dolognak itélem, ha igazán megjelentem, a mibe difficultást látok.

Az szegény Kovácsoczi uramat, hogy az Ur Isten kihítta e világból, szánakodva értem; de mivel mindnyájan oly törvény alatt születtünk, hogy innen kiköltözzünk, mihent Isten szólit: — elől bocsátottuk, és majd mi is utána megyünk. Az Ur Isten legyen irgalmas szegénynek. És tartsa meg keglmedet asszonyommal és szép gyermekivel egyetemben boldog állapotban.

Selliae 19-a Octobr. 1634.

Illrmae Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetiben megvan a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

IX.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime
Domine, Amice et Vicine noster observandissime!

Akarván mostani alkalmatossággal is kegyelmedet levelünkkel meglátogatni, irhatjuk kegyelmednek, hogy ide Istennek kegyelmes gondviseléséből csendes, békeséges állapotban vagyunk. Mai napon két hete, hogy táborunkból székes helyünkben leszállottunk, országunk népét házokhoz bocsátottuk. Pestis országunkban gyakor helyeken Istennek kegyelmes igaz ítíletiből igen grassál, itt lakó helyünkben is, noha Istennek hála nem anynyira mint egyéb némely helyeken, de vagyon; két, három, néha négy nap is elmulik közben, s ismét esik két, három temetés is napjában. Magunk innen tovább fcgarasi házunkhoz rendeltük menetelünket, ahol akarunk is valameddig lenni, várván az pestisnek csendesedését, megszünését, az mint immár reméllük azt Istentől. Az szerdár vezér még helyben volt eddig Gyergyónál az táborral, várakozván a mint hirdette arra, hogy az Budsákban lakó tatárokat által költöztesse Krimben, mely dolog Havasalföldének, Moldovának nem kicsin javára és bátorságára lenne. Az szerdár magától meg jött követinkkel Mikó Ferencz és Cseffei László hiveinkkel fő ember követét küldötte vala hozzánk látogatásunkra, kit az tegnapi napon bocsátottunk el magunktól, jó ré-

Digitized by Google

szére már által költözésben voltak az tatárok, s az vezér is lassu költözéssel kezdett volt vissza téréséhez, vége lévén az tatárság elköltözésének, maga is derekason fog viszsza költözni a Dunán, és megtérni, s mire forduljon ez után dolgok, tudásunkra lévén, kegyelmednek értésére adnunk nem lészen nehézségünkre. Az tengeren túl való állapatok hiréről kegyelmednek nem irunk, mivel tegnapi napon érkezvén meg főpohárnokunk az portáról, kit ez előtt mint egy öt héttel küldöttünk volt bé, császár ő felsége ott való oratorától hozott ő felségének s más egy német urnak is irott leveleket, s elhittük abban mindenekről bőségesen tudósitván ő felségét, kegyelmeddel ő felsége közleni fogja. Értvén pedig azt is az ő felsége kegyelmes intimatiójából, hogy az magyarországi rendeknek generalis gyülést promulgáltatott ő felsége szent András napjára, és kivánván tőlünk is kegyelmesen, hogy akkorra követinket küldjük fel Soprónban, becsületes jámbor hiveinket felbocsátani mi is el nem mulatjuk, a kik által is kegyelmedet meg fogjuk látogatni és azokról az dolgokról is, melyekről ezelőtt kegyelmednek irtunk volt megtalálni, kivánván Istentől, hogy azok az emberink is találják kegyelmedet boldog jó órában, örvendetes állapotban. Éltesse Isten jó egességben kegyelmedet sokáig. Datum in Civitate nostra Alba Julia die 27. Octobris, Anno Domini 1634. Eminentissimae et Reverendissimae Dominationis Vestrae

Amicus et vicinus benevolus.

Kivül: 1634. 27. Octobris Alba.

Ad Strigoniensem datarum par.

Digitized by Google

X.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Dne,
Amice et Vicine Observandissime.
Salute, ac officiorum addictissima commendatione praemissa.

Az keglmed levelét megadta Arunpruster uram, melyet nagy szeretettel vettem. És gondolván, hogy ez levelem kegdhez az előttünk való szent innepekben, avagy az uj esztendőnek kezdetében érkezik, kivánom az Ur Istentől, hogy kegyelmedet asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben, az szent innepekben, lelki és testi jókkal áldja meg, és sok következendő uj esztendőket engedjen érni kedves jó egészségben.

Im én az országgyülésre készülök, és akarok indulni. Adja az Ur Isten végezzünk minden jót szegény hazánknak megmaradására.

Császár urunk ő felsége e héten bizonyosan be akar menni. Király urunk fris és jó egészséges állapotban érkezett az imperiumbul. Jó reménység vagyon az közönséges békesség felől; mivel mind ő felsége a mi keglmes urunk hajlandó arra, — s mind pedig az ellenkező fél nem láttatik attól idegennek lenni.

Az includalt czédulát, az passa levelérűl, csudálkozva olvastam. Bizonyosan hiddjen keglmed, hogy ő felsége bánta, és neheztellette azt

Digitized by Google

a dolgot, és meg is szólitják az embereket róla, hogy többé a ne legyen.

Magam állapotja felől azt irhatom kgldnek, hogy igen törődött, és bontakozott egészséggel vagyok. De ugy kell lenni, a mint a jó Isten akarja.

Tartsa és éltesse kegmedet Isten sokáig jó egészségben.

Pozsony 10. Decembr. 1634.

Illrae Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetiben meg van a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Domine Princeps,
Amice et Vicine Observandissime.

Kivánsága szerént való sok jókkal látogassa Isten kegldet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Nagy részét a sopronyi gyűlésnek igen beteges állapotba töltöttem, a mint kegdnek Chernel uram meg tudja mondani. Mindazáltal a mire érkeztem, igazsággal igyekeztem hazámnak és nemzetemnek szolgálni. Mely dologrul, mint szinte a több gyűlési állapotokrul is kgnek tudom bizonyos relatiot teszen Chernel uram.

Én is sok dolgokat levélre nem bizhatván, hat punctban foglaltam a miket kivántam Chernel uramtul, hogy kegdnek referáljon: tudom oly igaz régi meghitt szolgája kegnek, hogy mindeneket hiven megmond.

Én kegdnek igazsággal való jóakarója vagyok.

Tartsa Isten kegdet egésségben.

Pozsonyban 17. Febr. 1635.

Kegdnek szererettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetiben található Mike Sándor ur gyüjteményében.

Digitized by Google

XII.

Pázmány Zólyominak.

Kivánok az Ur Istentűl kegmednek minden üdvösséges jókat.

Az Ur Istennek a mi szegény számkivetett gyarlóságunkra, oly atyai gondviselése vagyon, melyet mi most setét árnyékban élvén, által nem érthetünk; hanem akkor megismerjük világoson, mikor az Isten szine látásának világosságára jutunk. Sokan a fényes, boldog és jó szerencsés állapotban, örök kárhozat veszedelmére jutnának: azért hogy az Istennek bölcs gondviselése megtartóztassa a kárhozattól, — sanyargatja, és keserves csapásival a földi kivánságokrúl, mennyei gondolkodásokra emeli.

Nincs senki közülünk, a ki mind az eredendő bűnért, mind a keresztség után való sok fogyatkozásokért és gyarlóságokért, száma nélkül örök kárhozatot nem érdemlett volna. Mert ha az igaz Isten utolsó itéletibe, örök tűzre sentenciázza azokat, a kik nem táplálják, nem ruházzák, nem könnyebbítik fogyatkozott felebarátjokat, ki igazithatja úgy magát: hogy sokszor pokol kinját nem érdemlette volna? — Micsodák pedig ennek a világnak minden kinjai, ha a pokol kínja mellé vettetnek? Bizony csak olyanok: mint egy csepp viz, a nagy tengerhez képest. — Mivel azért Isten az ideig való sanyargatással, az örök veszedelemtűl megmenti az em-

Digitized by Google

bert, ha békességes türéssel viseli a reá bocsátott ostort, és háladó szűvel megismeri, hogy nagyobb csapást érdemlett Istentül. Kegmedet szeretettel kérem, szálljon magába: Vegye úgy mint Isten látogatását a mostani állapotot, és Isten előtt magát igen megalázván, szenvedje békességes hálaadással mostani állapotját.

Keglmed nem lehet ártatlanb Kristus urunknál, nem is szenved olyan kinokat, mint ő szent felsége szenvedett; és mikor azokat szenvedte, sem az áruló Judásra, sem a több vádolóira nem panaszolkodott, hanem azt mondotta: hogy az atya Isten adta ezt a pohárt neki. — Keglmed is azt cselekedje, és minden szűve gondolatját az Isten engesztelésére forditsa; az ájtatosságba es imádkozásba töltse idejét; mert nagy boldogtalanság volna, ha a világi rabságból, örök kárhozat rabságára kellene jutni.

Im kegdnek két könyvet küldöttem, hogy olvassa maga elött. Egyéb segitségbe módom nincsen, mert azt sem mulatnám el, ha módom volna; mivel kegd nekem nem szinte idegenj a nagy anyámrúl, mely Csáki Kata volt, és azon kivül is kegdnek jó akarója voltam.

Ha imádkozással és tökéletes ájtatossággal kegd az Ur Istent megengeszteli, nem kételkedem, hogy Isten ő szent felsége a fejedelem szivét is meglágyitja kegdhez.

Tartsa és áldja Isten kegmedet minden jóval.

Pozsonyban 17. February 1635.

Kegnek jó akarója

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredeti, mely egészen a Pázmány Péter kezeirása, találtatik a Mike Sándor ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice et Vicine Observandissime.

Kivánok Istentűl kegdnek minden üdvösséges jókat, aszszonyommal, és az az keglmed szerelmes gyermekivel egyetemben. — A sopronyi gyűlés után irtam kgnek Chernel uramtúl; tudom hogy mind irásomat, mind szóval való izenetemet kegd eleibe terjeszti valóságosan ő keglme; mivel ő kegmébe ugy tapasztaltam, hogy kegd igaz jó híve. Hanem ő felsége császár urunk hivatott vala Bécsbe, és oda érkezék Réz András uram, Chernel uram levelével, mely csak credentionalis volt, és a mit ő kegme izent, azt Réz András uram igazán punctrul punctra megbeszélette. És mivel ott Bécsbe voltam, és előbb is tudta ő felsége, hogy a kegmed sáfárja oda érkezett, (mert minden estve irva viszik ő felségének ki megyen Bécsbe) azonkivül is pedig jelentvén Réz András uram, hogy nincs kegdnek ellene, hogy ő felsége és cancellarius uram tudja a dolgot; — én ő felségének magának megjelentém a dolgot. Ő felsége igen kedvesen vette, és én általam köszöni ezt a confidentiat; minden jó akaratját ajánlván, — kivánja: hogy félbe szakadás nélkül úgy continualja kegd ezt a jó akaratot. És senki szavára, és bátoritá-

Digitized by Google

sára oly dolgot ne cselekedjek kegd, a mivel Isten és az igazságos végezés megbántódjék. Sőt ezután is teljes bizodalommal megjelentse, ha mit szükséges tudni. Elhivén bátorsággal, hogy innen ki nem tudódik semmi azoknál, a kikről csak gyanakodással is kételkedhetnék kegd.

Az ide fel való állapotokrúl tudom sok hirei vannak a községnek, és kiki örömest hiszi, a mire hajol kivánsága. De én minden belső dolgokat fundamentumbúl tudván, és azokban forogván, tiszta igazsággal, egy igen meghitt deákomnak dictálván, megirattam micsoda állapotban vagyon most a dolog az imperiumban.

Jövendőt nem tudok, mert profeta nem vagyok, de azt bizonynyal tudom, hogy mind úgy vagyon, a mint most irok. Hiszem is bizonynyal (ha Isten szemlátomást nem akar ostorozni bennünket) hogy a saxoniai electorral, és az ő confoederatusival meg leszen a békesség, és conjunctis armis az idegen nemzeteket kiűzik.

Azért ha a török, valamit akar hostiliter attentálni, úgy veszem eszembe: hogy sokan akarják; mert több százezer vitézlő embernél, kit örömest ide küldenek Németországból. De mivel ha azok ide jönek, romlani kell ennek a szegény puszta hazának, azon kellene lennünk, hogy tartanók békességbe 'ezt a hazát, mig a németség is leszállana. Mert a bizonyos, hogy mihent most valami indulat lenne Magyarországba, mind ide jönnének. Kit az utánunk valók is megsiratnának.

Ezekrűl ily nyilván és bizvást irtam kegnek, mivel Réz András uram arra felelt, hogy bizonyos bátorságos úton küldi kegdnek levelemet.

Digitized by Google

Tartsa és áldja meg Isten kegdet jó egészségben. Pozsonyban 7-a Marty 1635.

Kegdnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az egész levél Pázmánytól magától van irva. Eredetiben találtatik a Mike Sándor ur gyüjteményében.)

Melléklet.

Az római császár állapotja Németországban most ilyen karban vagyon:

Az elmúlt őszszel az császár fija, — az magyarországi 3-ik Ferdinand király, — hogy a Dunát épen bírhassa az császár: Rátisbonát erős várost, — mely az Duna-parton vagyon, sok ostrom után megvevé. És a Duna mellett felmenvén, minden városokat, valamelyek a Duna-parton voltak, birtoka alá hódoltatta.

A mig ezekben fárada a király, az ellenségek minden erejeket sok felől egybe gyüjtvén az Duna mellett való Norlinga nevü városnál szembe szállottak a királylyal. — A vyjmári herczeg és Horon nevü régi vitéz hadakozó volt az ellenség előtte-járója. Szinte akkor érkezett Olaszországból a császár fija mellé a spanyol király öccse 20 ezer emberrel. Ott szembe megvittak. Első és másod nap a vyjmári herczegnek igen jól szolgált a szerencse; de 3-ik napon reggeltül fogva, erős harczot tartván, végre: dél tájba, a vyjmári herczeg hada megtolatott; és Horonnal egyetembe sok

Digitized by Google

fő hadviselő embereket elevenen fogván, az egész ellenség hadát egy lábig levágták, vagy elfogták. Hanem csak a vyjmari herczeg valami válogatott számos lovasokkal idején elment, látván a veszedelmet.

A győzedelem után, nemcsak Norlinga, hanem a több körül való városok is megadták magokat. Onnat a király, és a spanyol király öccse megindulván, az wirtembergi herczeg tartományában mentek, melybe, mind ennyi háboruban is, semmi ellenség nem volt, és ott számtalan élés, sok gazdagság volt. Azt az egész tartományt, mely vagyon két annyi mint Erdély, mindenestűl megvették; és ott a hadat megnyugtatván, a király és a spanyol király öccse egyszersmind, de különb uton Frankóniába mentek. Ott is Wirspurgal együtt, az egész Frankonia országát meghódoltatták. Onnan osztán a spanyol király öccse egyenesen Nyderlandba ment, és a császár népe közűl hat ezer lovast mindaddig kisértette, mig a maga országába érkezett Nyderlandba.

Ezen közben a francziai király sok pénzt és nagy segitséget adván a császár ellenséginek; ezek is kezibe bocsátották a Rénus vize mellett, Spira nevü város ellenébe Filipsburgh nevü nagy erősséget, melyhez hasonlót Németországban nem tartottak. Mikor a fránczusok oda férkeztek volna, és a Rénus vizével birván, azon hidat csináltak volna által, véletlenül Haydelbergába mentek nagy erővel; melynek noha a várasát megvette volt a császár népe — mivel annak derék erőssége nincsen, de az várába, melyet megszállottak a császár népei, — svédusok voltak: igen könynyen megadta a császár népe az várasát Heydelbergának. És kiment belőle végezés szerént.

Ez előtt 2 hónappal, csudálatos mesterséggel Filipspurgot megvevé a császár népe, mind egy lábig

Digitized by Google

levágván, vagy elevenen elfogván a benne levő franczusokat. És ott lévén a hadaknak fizetésök és profontjok, lövő szerszámokkal egyetembe, — igen nagy kárt vallottak a franczusok. De mind nagyobb kárnak tartották azt, hogy Spira városát is megvévén a császár népe, a hidat melyet a franczusok csináltak volt, — elnyerték. Azért, ez előtt egy hónappal, mikor az idő lágyulni kezdett vala, félvén attul a franczusok, hogy a Rénuson innen rekedvén, el ne veszszenek: megindultak, és a jegen által akartak menni. Mikor immár egy része által ment volt, — a többinek alatta leszakadott a jég és sokan a vizbe vesztek. Innen penig a parton 3 ezernél többen maradtak, a kik mint, és hogy mehetnek által? — Isten tudja.

Augusta város Svéciában, immár háromszor, négyszer is kért gratiát a császártul. És meg akarja magát adni. A császár is gratiát adott nekik, s minden bizonynyal meghódolnak. Jelentvén azt, hogy az ő példájokhoz képest, a több városok is császár oltalma alá hajtják fejeket. Látván, hogy egyébképen meg nem maradhatnak.

A saxoniai elector nemcsak frigyet szerzett a császárral; és immár egy nehány holnaptúl fogva oly csendesen vannak mind két felől a hadak, hogy egyik sem bántja a másikat, hanem a békességnek articulusit is, a két felől egybegyült követek elvégezték. Csak a császárra halasztották, hogy megerősitse a végezést: ha tetszik; melybe a saxo arra köti magát: hogy az ő confoederatusival egyetembe, minden hadait a császár hadai mellé adja, és együtt kiűzi mind a svédusokat, mind az franczusokat Németországbúl. — Mert azt soha a német nemzet nem szenvedi, hogy idegen nemzet uralkodjék ő rajta.

Digitized by Google

A svécziai generalis Oxenstern a császártúl salvus conductust kért, és meg is adták neki, hogy hadait békességesen kivihesse honjába.

Az is bizonyos dolog, hogy most magán való posta érkezett Bécsbe Francziából. És azt kivánja a francziai király, hogy valahol és valamikor akarja a római császár, kész plenipotentiarius követeket küldeni, kik által épen és teljeségesen minden visszavonások leszálitassanak, és a kereszténységnek békessége felállapodjék. — Azért rövid szóval mondván: a császár kezében vagyon, hogy egy közönséges békességet szerezzen, kire igen-igen hajlandó, és kész ő maga is a császár. Noha e mellett semmit a hadi készületekbe hátra nem hagynak, hanem mindenütt a zászló alya-belieket teli számra töltik. És azonkivül fogatton fogadják a népet. Most is hatszor való száz ezer tallért adott a spanyol király követi, csak a könnyü lovasok fogadására.

Mindezekből bizonyos reménységünk vagyon, hogy az idén generalis békesség leszen, a keresztény ség között. És noha e innen részről a törökkel való frigyet szentül megtartják, de ha a török valamit kezdene inditani, a hittel kötött békesség ellen: ugy hiszem bizonyosan, hogy valamennyi erős, tüzes fegyveres, vitézlő nép vagyon Németországba, azt mindenestül erre forditanák.

Az eredetiből, mely meg van Mike S. ur gyüjteményében.

Digitized by Google

XIV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine
Observandissime.

Szolgálatom ajánlása után, Istentül kegnek sok üdvösséges husvét napokat, jó egészséget, hosszu életet kivánok. — Az szegény megholt Horvát Gáspár uram árvái találának meg, kérvén: hogy kegdnek irnék mellettek. És noha oly igazság szerető fejedelemnek ismerém kegdet, hogy az én recomendatióm nélkül is senki igazságában meg nem fogyatkozik; de a nyavalyás árvák szánakodása vive reá, hogy kérném kegdet: mutatná hozzájok jóakaratját, hogy a mennyire igazságok vagyon Tasnádhoz, — abba meg ne fogyatkozzanak. Kiért kegdnek Isten előtt nagy jutalma, emberek előtt dicsérete is leszen. — Az mi a magam állapotját illeti: azt irhatom kegnek, hogy a sopronyi gyűléstől fogva, egészségem igen lassan szolgált; de Istennek hála naponként jobbadon kezdek lenni. Tartsa Isten kegdet sokáig jó egészségben. Datum Posonii die 20-a Aprilis Ao 1635.

Illus. Dnis Vrae

Amicus addictissimus
Cardinalis Pázmány, m. p.

Jegyzés: Bakondi Horváth Gáspár árvái: György, István és Judit. (Ezen levél eredetiben megvan a Mike S. ur gyűjteményében.(

Digitized by Google

XV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Domine Princeps.

Servitorium meorum parata semper commendatione praemissa.

Az Úr Isten keglmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben minden kivánta jókkal áldja meg.

Bethlen Péter uram ide ki az atyafiak közé jövén, történt oly bontakozás egészségében, hogy a doctorok javallásából nem csak valami kis ideig való mulatásának kell lenni; hanem annak felette a hév vizben is kelletik mennie. Látván azért ő kegmének ily méltó okát, ki miatt az úti törödésekre nem alkalmatos; arra való képest nem kétlem, sőt bizonynyal elhittem kegmedet oly tekintetü fejedelmi embernek lenni, hogy ezt az ő keglme egésségtelensége miatt való késését nem hogy gondolkodásra venné, hanem inkább liberaliter megengedi. És minthogy én szűből kivánom, hogy keglmed alatt való minden rendek, a keglmed hivségében állhatatosan megmaradjanak: mihent egésséges állapotját látom Bethlen Péter uramnak, magam intem ő keglmét, hogy bemenetelét maturálja.

Az ide fel való állapotok, hála legyen az úr Istennek türhető állapotban vannak. Tegnap estve érkezék Bécsből Pálffi Pál uram, ki azt mondá: hogy tegnap

Digitized by Google

előtt érkezett egy kurir a saxotól, mely a saxoval való békességet hozta. Ezt jól lehet én ennek előtte is reméllettem, de immár most ugyan nyilván megadta az Úr Isten.

Augusta a mint keglmed jól tudhatja, régen megadta magát. E mellett most ujonnan a Rénus vize mellett Trriris nevü várast megvett az ő felsége hada. És apródonkint a több imperialis várasok is accomodálják magokat. Mindezekből remélhetjük, hogy az Úr Isten megelégszik a keresztyénség között való nagy egyenetlenséggel, és derekas békességet ád. Én a miben tudhatok, keglmednek igaz szűvel és szeretettel igyekezem kedveskedni. És ezeknek utána tartsa és éltesse Isten kegldet kedves jó egességben.

Posonii 23. Aprilis 1635.

Illustris. Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetiben meg van a Mike S. ur gyüjteményében Kolosvártt.)

Digitized by Google

XVI.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime Domine.
Amice, et Vicine noster observande.

Az munkácsi dologban császár ő felsége kegyelmes resolutióját értvén, az summát immár mi is letétettük. Az donationak extrahalására jámbor szolgánkat Hrabecius Dánielt felküldöttük, s tőle kegdnek szóval izentünk. Bizodalmasan kérjük azért kegdet, Hrabecius Daniel szavának hitelt adván, segítse kegd cum effectu ő felsége előtt: dolgunknak jó végbe vitelét: Impetralhassuk azt is ő felségétől, az mely faluk azon jószágból másoknál inscriptioban vannak (ki mind is ad summum 10 vagy 15 ezer forintra ha menne) válthassuk ki magunkhoz igaz úton és módon, — az mint ő felsége az mostan elmult sopronyi gyülés alatt resolválta is decretumában magát kegyelmesen az inscriptionalisnak expetito modo emanaltatása felől, hogy az is az szerént a capitalis summához irattassék. Melyben mutatandó kegyelmességét ő felségének, nagyobb dologban igyekezzük megszolgálni, kegd jó akaratját minden alkalmatossággal levő kedveskedésünkkel meghálálni. — Mi az úr Istennek áldásából, ő szent felségének legyen hála, mostan békével, csendességben és tür-

Digitized by Google

hető jó állapotban vagyunk. Kivánjuk az Úr Istentöl, kegd felöl is hallhassunk mindenkoron örvendetes jó hireket. Éltesse Isten sokáig kedves jó egességben kegdet. Datum in arce nostra Szamos-Ujvár die 28-a aprilis Ao Dni 1635.

Eminentis. Reverendis. Dnis Vrae

Amicus et Vicinus benevolus.

(Leiratott az eredeti fogalmazó levélböl, mely a Mike Sándor ur gyüjteményében találtatik.)

Digitized by Google

XVII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Kivánok az úr Istentől kegdnek minden jókat boldogul megadatni. A sopronyi gyülésen eleitűl fogva oly megbontakozott egészséggel vagyok, hogy ezt a szegény rothadandó testet, mint egy dőlő házat sok tatarozással kell mind addig gyámolitanom, mig az úr Isten elhozza azt az órát, melyet bölcs gondviseléséből rendelt életem végezésére. — Ugy vagyon hogy Bécsben voltam, mikor a kegd jámbor szolgája Arompruster érkezék. De oly romlott állapottal voltam, hogy csak ki sem mehettem az házból, szünetlen a doctorok keze lévén rajtam. Ő felségével is nem voltam különben szemben, hanem csak mikor a hévvízbe indulék. Itt is a hévvizbe immár 2 héttül fogva nyavalgok, és úgy tetszik, Isten kegyelmességéből nem kevés hasznát is érzem ennek a jó hévviznek.

A közönséges dolgokrúl sokat irhatnék, de azt hiszem mindeneket meg tud beszélni Arumpruster. Noha az imperiumi dolgok igen változók, és bizonytalanok, de ugyan oly reménység vagyon, hogy rövid idő alatt közönséges jó békességet ád az úr Isten. Mert igaz az, hogy teljességesen elfogyatták magokat az emberek, és megunakodtak a hosszú had vontatás után, más az, hogy igen idegenek mindnyájan a francziai király

Digitized by Google

uraságátúl. Adná az úr Isten, hogy egyszer szünnék ez az iszonyú vérontás, és tartanák a közönséges ellenség dühösségének romlására ezt a sok vért, és kincset, melylyel Isten előtt való nagy számadással fogyatják és erőtlenitik a keresztyénséget.

Kivánom az úr Istentűl, hogy kegyelmedrűl, és a kegd kedves háza népérűl gyakran örvendetes hirt hallhassak.

Datum ex Thermis Pöstyeniensibus die 26-a May 1635.

Illust. Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány, m. p.

(Leiratott az eredetiből, mely megvan a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XVIII.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime Domine
Amice noster benevole.

Az kegyelmed 23. Aprilis Pozsonyból irott levelét szeretettel vöttük. Bethlen Péter mellett mit irjon kegd, azt is megértettük. Noha Bethlen Péter tőlünk kéredzvén Illyesházi uramék látogatására, oly okkal ment vala el, hogy mentől hamarébb vissza jöjjön ide bé. Mindazonáltal látván mind az kegld, és Illyesházi uram leveléből, hogy egészségében való bontakozása miatt doctorok javallásából és curálás alá kelletett magát bocsátani, és az hévvizbe is menni. Az nyavalya és betegség magán elég excusatio. Az kegd hozzánk, való igaz jó akaratjának nagy jele, hogy kegd maga is akar egészséges állapotjára Bethlen Péternek vigyázni; ki meglevén meg is inti, hogy bejövetelét maturálja. Szolgái Bethlen Péternek jönek, és mennek urokhoz, nekünk is hirünkkel lehet, mint épűlhet egészségében, s az abbeli excusatiója is legyen e helyes.*)

Az imperiumbeli hirekben mi is hallotutnk az szerént, az mind kegd irja. Elégelje meg az Úr Isten az keresztyénség között ennyi ideig való ilyen szörnyű ve-

*) Ez utolsó mondat Rákóczy javitása.

Digitized by Google

szekedést, vérontást, és adjon derekas állandó békességet minden egyenetlenkedők köziben.

Török császár, az mint nekünk ott benn levő oratorunk irja, igen sietve ment Babilonia felé Nem késett sehul, valami nagy alkalmatosságat látott sietésében, — a mint mondják. Mi is kegdnek igaz jó szűből és szeretetből való kedveskedő jo akaratunkat ajálnjuk, és az Úr Istentől kedves jó egészséget kivánunk. Datum Albae Juliae die 10-a Juny, Ao Dni 1635

Eminentiss. et Rever. Dnis Vrae

Amicus benevolus.

(Leiratott az eredeti fogalmazásból, mely Mike S. ur gyüjteményében találtatik. Irta Rákóczy Pázmányhoz.)

Digitized by Google

XIX.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Domine Princeps.

Servitiorum meorum paratis. semper commendat.

Áldja meg Isten kegdet kedvesivel egyetemben kivánta jókkal. — Jól lehet nem örömest bántom kegdet irásommal; de mivel az emberek oly vélekedésben vannak, hogy az én intercessióm foganatos kegyelmednél, és e mellett én is barátom kérését nem akarván megvetnem: akarom kegdet diligenter kérvén megtalálnom, hogy a nyavalyás Bethlen Péter uram casusának állapotját, mely „per non venit“ sententiában incurrált, limitálná és temperálná oly móddal: hogy bár megérezné, és másoknak is példa lenne; de mindazonáltal az kegd jó akaratja ebből is nyilvábban mutatódnék ki, mind az itt kinn levő atyafiak, s mind pedig egyéb rendek előtt. — Jól tudom, hogy a fejedelmek kötelesek az igazságnak kiszolgáltatására: de mivel per non venit vagyon a dologban, — talán nem kellene annak rigorát igen apprehendálni, hanem más szenvedhető limitatioját rendelni. — Ha mit cselekeszik kegd (kiben nincs is kétségem) mind az atyafiak háladóképen veszik kegdtű!, — én is

Digitized by Google

a mire alkalmatosságom adatik kegdnek kedveskedni igyekezem.

Tartsa Isten kegdet kedves jó egészségben.

Posonii 6-a Octobr. 1635.

Illr. Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Leiratott az eredetiből, mely Mike S. ur gyüjteményében találtatik.)

Digitized by Google

XX.

Rákóczy Pázmánynak.

Domino Cardinali etc.

Az mit sok időtől fogván Bethlen István uram magában forrolt, azt már végbe is vitte. Ugy vagyon, irogatott hol egy, s hol más privata injuriáját praetendálván, de minden irási oly homály, és alattomban való fenyegető szókkal voltanak, kikből könnyü volt megitélni, elméje hol járjon. — Keglmed által is találtatott meg, keglmed is irt instantiájára, utóbban Chernel György uram jámbor szolgánk által is izent, és keglmed tekintetéért Chernel György által mint keglmednek tetszett; ugy resolváltuk magunkat mindenekről, 1-a avagy 2-a Januarii eddig Chernel Györgytől válaszunkat kegmed megértette. De Bethlen István uram az kegmed requisitiójának is eventusát nem várta, nem is volt kedve hozzá. Utolszori levelében irta vala azt is, hogy Illyésházi uram is bejő hozzánk, ő keglmét is vártuk. De mindezek csak útkészitők voltak, hogy elvégezett szándékában inkább elébb mehessen, minket szóval tartván; — alkalmas ideje, hogy egy nehány felől hozták alattomban való készületét, és hogy leveleit, embereit allattomban török közibe jártatja, de mivel már császár ő felsége ditiójában lakott, ö felsége subditusa volt, Ecsedből kimenvén, nem vigyázhattunk ugy reá,

Digitized by Google

mintha magunk ditiójában lött volna; mi az ő felsége ditiojából magunknak szép békességet, és securitást igértünk vala. Ő felségével császárral arról közönséges végezésünk lévén, és az nemes Magyarország sopronyi generalis gyülésében kemény bünfetés alatt azokról, ha kik az ő felsége ditiojából törökkel tractálnának, és közikbe futnának, articulust is iratott. — De mindezek ellen Bethlen István uram békével elment, és mostan már Budán vagyon, ellenünk és az szegény ország ellen, nemzetünk ellen veszedelmes tanácsot tart éjjel, nappal az törökkel, török tatár hadakat sollicitál ellenünk, szegény nemzetünk ellen; több méltatlan vádjai között, noha mi az jó úrnak egy talpalatnyi földét el nem vöttük, sem gyermekének, valamelyikhez igazságok volt; az ország közönséges szabadságit és törvényét mi fel nem bontottuk, akárki bátor lássa meg. Azzal is irritálja ellenünk török császárt, és a portát, hogy mi ő felségével, és több keresztyén királyokkal, fejedelmekkel, de főképen ő felségével, és az lengyel királylyal ő felségével török császár ellen frigyet kötöttünk volna. — Noha én török császár ellen, sem ő felségével az császárral, sem más keresztyén fejedelmekkel nem egyeztem, tudván ő felsége igen jól Erdélynek állapotját, azt tőlünk nem is kivánta; mindazonáltal az ő felsége ditiójának én sem ártottam, véteni nem igyekeztem, békességet tartottam, török császárnak adóját, és mivel tartoztam, megadtam: az keresztyén fejedelmekkel való conjunctionkkal kellene ellenünk keresztyénekre török tatár hadakat irritálni; ha bár volna is! — Török császár ellen ki nem volt? Ha privata injuriaja volt, azért sem kellett volna az jó urnak ilyen extremumra menni, kiből országok pusztulása, és romlása, és talán keresztyén országok elfoglalásai jöhet ki az töröktől, az segitségnekszine alatt. Ezeket kegyelmed igen bölcsen, és voltakép

Digitized by Google

pen considerálván magunk személyére nézve is, de kiváltképen az közönséges veszedelemre nézve, találjon valami módot az dolognak lecsendesítésében, és minket is éltessen jó tanácsával, jó akaratjával. Császár ő felségénél is instaljon kegyelmed, mivel az tüz az ő felsége birodalmából, és subditusától támadott ő felsége is bölcs itélete szerént mutassa kegyelmes gondviselését mentől hamarább ennek leszálitásában. — Ha pedig Bethlen István uram ugyan megátalkodott akarattal török tatár hadakkal pusztulásunkra, és sok ártatlan keresztyén lelkek elvételére tovább akar menni, abban is ő felsége az keresztyén országok, és provinciák megmaradására, keresztyéni és császári méltóságához illendő vigyázását, és gondviselését mutassa; — kegyelmed is ő felsége után. — E levelünkre pedig kegyelmedtől mentől hamarább választ várunk. — Az ő felsége ditiójában levő hajduságnak is nem ártana serio parancsolni, hogy ha Bethlen István uramnak törökkel, tatárral való indulása lenne, vesztegségben legyenek, magokat ne egyelitsék belé, vigyázzanak magokra, és ő felségétől várjanak. Az vármegyéknek sem árt vigyázni ilyen indulásban. — Halljuk az is, hogy Bethlen István uram ő felségét, és kegyelmedet azzal assecuralta volna, hogy az ő török közibe való menetelével az ő felsége ditiójának semmi bántása nem leszen Magyarországban békességben maradhat. — Az assecuratio meglehetett, úgy ezután is meglehet, az ő dolga most az, mindent igérjen! de ha Erdély pusztul, perzseltetik és sok ezer keresztyén lelkek örök rabságra vitetnek, ugyan keresztyén, és magyar pusztul! és ki tudja az occasio meddig terjesztheti az fegyvert. — Egy itt benn levő fő embernek, ki régi jó akarója volt, postscriptában mit irjon császár ő felsége hozzánk való kegyelmessége felől, és az lengyel respuelica felől is, im kegyelmednek

Digitized by Google

in paribus includalva küldtük. Lengyel királylyal ő felségével, sem az respublicával soha a felöl való tractatusunk nem volt, s nem concludaltunk, nem is gondolkodtunk felőle. Látja kegyelmed mily méltatlan dolgokkal aggraval az török előtt. Isten és világ itélje, ha keresztyén embernek, keresztyén ember ellen török előtt ilyen lelki ismereti ellen való vádlásokkal kell-e lenni? etc.

Kivül 1636 die 29 Januar. Szamos-Ujvárino, post aufugium Comitis Stephani Bethlen.

(Eredeti fogalmazásról, mely meg van a Batthyáni könyvtárban Károly-Fehérvártt.)

Digitized by Google

XXI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine, Amice Observandissime.

Isten kegyelmedet minden kivánta jókkal megáldja. — Noha beteges állapottal voltam, de az erdélyi állapotokon, igy egyszersmind dolgain eleget értettem. — És mivel ő felsége cancellárius uramat ide küldötte vala, hogy mit kellenék levelek által tractálni; valamit Isten igazsága szerént az keresztyénség javára, és az elátalkodott Bethlen István tartóztatására alkalmasnak itéltem, megjelentettem ő felségének.

Irtam volt magának is Bethlen Istvánnak, micsoda választ ir, Klobusiczky megolvasta; engemet is tángál, hogy kegyelmednek jóakarója vagyok; és veleje irásának az, hogy mutassak módot mint lehessen, és kész accomodalni magát.

Nem hiszem: hogy többé az én levelemet lássa.

Az én vékony tetszésem az: hogy a kegyelmed dolga ezt a három diligentiat kivánja. Először: hogy az alattavalókat magához kapcsolja; azok jó akaratát kötelezze, mert a nélkül minden egyébb emberi medium haszontalan. — Másodszor: hogy a törököt mind adománynyal lenyomja, mind az beléjek csepegetett hamis opiniokat kivegye. — Harmadik: hogy senkire ugy ne támaszkodjék, hogy magára gondot ne viseljen; mindent elköltis kegyelmed: ha fejedelemségben marad, min-

Digitized by Google

dene leszen. — De ezen erő nélkül ha által nem mehetne, erőt is kell mutatni. — Az töröknek is most vagyon jó utja szökni; ha látja, hogy oppositioja legyen: gondolkodik.

Mindenek felett Istent engesztelje kegyelmed, a ki adja és osztja a fejedelemségeket.

Az tatárok utját idején be kell vágni, és sánczokkal kell erősiteni. Arra pénz nem megyen, a föld-népe megcsinálja, csak legyen fundáló mester, mert a nélkül keglmed nem lehet.

A több dolgokról keglmedet Chernel uram, és Klobusiczky tudósitja. — Kérem Istent hogy kegyelmedet igazgassa, oltalmazza — valamiben tőlem lehetséges az gazság oltalmára, mindent megcselekszem.

Pozsonyban 10. mártii 1636

Kegyelmednek becsülettel szolgál

Cardinalis Pázmany.

(Egykoru másolatról; meg van a Károly fehérvári Battyányi könyvtár 5. IV. 4–21.)

Digitized by Google

XXII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Domine Princeps.
Amice Observandissime!

Szolgálatom ajánlása után Istentől kgnek minden jókat kivánok. Sokat kellene irnom, ha mind pennára venném a mit irásra méltónak itélek. De mivel azokról Chernel uramat igen bőségesen tudósitottam, alkalmatosnak találom az ő kegyelme ralatiojára biznom azokat.

Kegd azért megérti Chernel uramtul, miben legyen az dolgok állapotja. Igen méltó kegnek vigyázni és készülésben nem maradni. Mert nem jó volna ama veszedelmes szót: non putabam! mondáni. Isten adja a kedvetlenségeket és Isten veszi el is. Azért Istennek kedvét kell keresni elsőbben is.

Én mint ilyen beteges vén ember, sokat nem ajálnhatom magamat, de a miben lehet kegnek barátságosan szolgálok. Tartsa Isten kgmedet

Pozsonyban 16. martii 1636.

Kgnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pazmany, m. p.

(Az eredetiből, mely egészen a Pázmány kézirása. Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Observandissime.

Szolgálatom ajanlása után kivánok Istentől kgnek minden jókat.

Az kgld levelét hiven meg hozá Réz András uram. Szóval való izenetét is kegnek bőségesen megbeszéllette. Ugy hiszem hogy mindazokról az miket kegd szóval proponáltatott Réz András uram által, — Chernek György uram informálta kegmedet, hogy előttünk forgottak és császár urunk ő felsége resolvalta is magát mindazokra, a legutolsó czikkelyen kivül.

E mellett a mint Chernel uram által, ugy Réz András uramtul is szóval izentem kegdnek minden dolgokrul az én vékony tetszésem szerint. Ez után sem mulatom el, a miben módom leszen az kegdhez való jó akaratomnak készségét.

És ezzel az Ur Istentől kegnek kivánok minden üdvösséges jókat.

Tyrnaviae 17. Marty 1636.

Illt. Dnis Vestrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből iratott le, mely találtatik Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXIV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps
Domine Amice Observandissime.

Kivánta sok jókkal látogassa, és áldja meg az ur Isten kglmedet. Egészségem bontakozásának orvoslásaért ide Bécsbe jövén, Réz András uram itt talála, ki mind az kgd levelét megadá, mind szóval való izenetét megmondá: És mivel sok dolgok vannak, melyeket nem mertem tentára bizni, egészségem sem szenvedte a hosszu levél irást: mind bátorságosbnak, mind foganatosbnak itélem, hogy Réz András uram által szóval izenjek kgdnek. A minthogy bőségesen is izentem mindenekről. Bizonyos lehet kegmed, hogy az kegmed állapotja periculum nélkül nincsen, és felette nagy vigyázás kivántatik az maga megtartására.

Az ur Isten vezérelje minden jóra kglmedet és tartsa jó egészségben.

Viennae die 16 aprilis 1636.

Illrmae Dnis Vrae
Amicus addictissimus

Cardinalis Pazmany, m. p.

(Leiratott az eredetiből, mely meg van a Mike S. ur gyüjteményében:

Digitized by Google

XXV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps
Domine Amice Observandissime.

Salute et servitorium commendatione praemissa. Isten kgdet minden jókkal megáldja. — Tudom, hogy kegdnél immár nyilván vagyon, hogy a föföldi octavát ő felsége elhalasztotta, az judex curiae uram halálának kényszeritéséből.

Bethlen Péter erős hitlevelet küldött ő felségének, mind az Ecsed securitásáról, mind a maga hivségérül. Ennek felette meg vagyon erősen neki hagyva, hogy a török várakban való portalkodtatást el hadja; és mindenütt megparancsolta ő felsége, hogy megfogják, és leveleket elvegyék; valakiket találnának, hogy leveleket hoz, — vagy viszen a török részre. Nem itéli ő felsége szükségesnek, hogy még most ezeknél nagyobb declaratiókat tegyen Bethlen István ellen.

Mind a budai vezérnek, mint a portára megirta ő felsége, hogy Bethlen István, ő felsége hire és akaratja nélkül, söt ő felségének kedve ellen ment Budára. Intette is, hogy senki biztatására, az magyarországi bé-

Digitized by Google

kességet fegyverrel ne bontogassák az törökök. És igy ő felsége nem volt a kgd dolgaiban oly feledékeny: — a mint talán némelyek gondolkodnak felőle.

A bánya-városokon, ha fogadhatnak-e 300 muskátérost? Ő magát a kammer-grófot felhivatták, hogy módot mutasson mint lehet az? De azt mondja: hogy ha 300 legényt onnan elvisznek: ő maga leszen kapitányok; mert ott sem kamara, sem bánya nem leszen, a kire gondviselés kivántatnék. Itélje meg kegd; ha van-e mód abba, hogy a bánya-városokon népet fogadjanak?

Nem kételkedem benne, hogy ő felsége abban nem fog ellent tartani, ha kgnek Szepes táján, dobolás nélkül, szálankozva németeket vinne Patakba, és onnan aztán maga mellé.

Az kgdhez való igaz confidentiam cselekedteti, hogy ezt kgdnek jelentsem: bizonyosan hozzák nehány felől, hogy kegyelmedhez és kegyelmedtűl jönnek és mennek a svecziai követségek. És most is Munkácsból Mármarosba kisértek uri követeket. Noha én a kgd synceritásában nem kételkedem, de bizony dolog, hogy némelyek — nem jóra magyarázzák.

Király urunk pünkösd előtt való csötörtökön bizonyosan megindul a felső hadakban. — És mivel az electoralis conventusnak napja elközelget, császár urunk ő felsége is pünkösd után Ratisbonába indul.

Mind a pápa, mind császár, spanyol- és francziai király — plenipotentiariusokat neveznek, kik a békességről tractáljanak. Talán az Ur Isten megszállván szivek és közönséges békességet szereznek. Kit adjon az ur Isten!

Magam állapotja felől azt irhatom kegdnek, hogy igen betegesen vagyok. A vénség és a sok nyavalya

Digitized by Google

szinte elnyomott. Ugy legyen, a mint a szent Isten akarja.

Tartsa és áldja meg az ur Isten keglmedet.

Posonii 5-a May 1636.

Illtmae Dnis Vestrae.

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredeti után meg van a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXVI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps.
Domine Amice Observandissime.

Istentől kgdnek minden kivánsági szerént való sok jókat kivánok. Az kgd böcsületes levelét Bogádi András és Réz András uram, Klobuchichky uramékkal együtt megadták. És mivel magam is, most a cura alatt vagyok, ő keglmek által szóval kgdnek izentem El is hittem, hogy mindeneket voltaképen és hiven referálnak. Ez után is keglmed az egy igaz jó akaratnál egyebet én bennem nem tapasztal.

Isten kegdet sokáig éltesse és tartsa kedves jó egészségben.

Selliae 17 May ao 1636.

Illtmae Dnis Vestrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Leiratott az eredetiből. Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXVII.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime Domine
Amice et Vicine nobis observandissime.

5-a die praes. mensis Pozsonyból irott kegd levelét nekünk die 17-e ejusdem küldé meg Réz András jámbor szolgánk. Az octávának elhaladását, minek előtte kegd böcsületes levelét vettük volna is, — értettük. Bethlen Péter is, hogy ő felségének hitlevelet küldött, volt értésünkre; mert minekelőtte az ő felsége kegyelmes commissiojával oda akartak volna menni az ő felsége commissariusi, — annak előtte értésére adták volt Bethlen Péternek abbeli kegyelmes commissioját ő felségének, s talán tanácscsal is fogták értetni az reversalisnak felküldése felől; kicsoda? Mi azt most kegnek nem declaráljuk, itélvén, maga is érthette kegd kitől lött.

Az felküldött reversalisát Bethlen Péter mint küldte meg ő felségének, nekünk azt illetlen tudakoznunk; de azt kegnek bizonynyal irhatjuk jő és megyen levele az atyjához, Budára, az embere és egyébből is Bethlen Péter ellenünk ugy viseli magát mint ellenség és minden utakon ártalmunkra akarna igyekezni, ha volna módja benne. Mely magaviselése az ő felségével való

Digitized by Google

békességünknck s diplomának legyen-e, nem-e bántódása? támasztjuk azt keglmed keresztyéni kegyes itéletére. Nekünk bizony nehéz, hogy az miben vagyunk, az ő felségével való békességünkért vagyunk, — ottan bár reversalisában csak lött volna olyan clausula inseralva: az ő felségével való szép diploma és végzés ellen atyjával sem ért egyet s mi ellenünk sem practikál; — szolgáit is nem engedte megesküdni ő felsége számára. Abban bizony kétségünk nincsen, ha ő felsége kegyelmes parancsolatjának az ide való tisztviselők meg akarnak felelni, s ugyan kemény szorgalmatos vigyázás leszen rájok, rövid nap mind emberét, levelét foghatják, de némely tisztviselői asztalánál ő felségének Bethlen Péter szolgái az urok szerencsés előmeneteliért isznak s köszönik az pohárt: az kit mínd el szenvednek. Melyet — mintha az ő felsége egyszeri keglmes parancsolatja ellen is cselekednének, kit ő felsége az vármegyére bocsátott. Hogy ő felsége feledékeny nem volt dolgainkban való kegyelmességéről, azt igen alázatosan vettük ő felségétől. Az német gyalogok gyüjtésében, ha ő felségétől kegmed csak annyira való salus conductust fog szerezni is, ki mellett Szepes, Lőcse, Bártfa, Eperjes táján dob nélkül gyüjthessünk, — igen alázatosan veszszük ő felségétől s kegdtől is jó neven.

Hogy kegd ex confidentia az felőlünk való hirt értésünkre adta, bizony nagy szeretettel vettük; s noha igazsággal irjuk mi ezelőtt is mindenek felett igaz confidentiát s synceritást viseltünk kegdhez, de evvel ugyan láttatik kegd, magához azt bennünk nevelni; kiről kegd igazsággal irjuk (az mint ez előtt 18 nappal is Bogádi András és Réz András jámbor szolgáinktól megizentük) most is annál egyebet arról kegdnek nem irhatunk, melyben kegd meg is nyugodjék, másban bizonynyal hidje kegd minket nem talál. Az ur Isten bizonyságunk ugy

Digitized by Google

comtemnáltuk az ő felségéhez való bizodalmunkból s annak megtartásáért másokat és azoknak igéreteket, ajánlásokat, hogy soha minket senki az mellől el nem vonszon, s idegenit; — elhivén mi is azt ő felsége is kegyelmességéből egyszer diplomájával megerősittetett szent békességet mindenekkel megtartatja; — sőt emberünk is — igazságot irunk — vagyon 8 egész holnapja oda fel sem volt, — hanem in mense Augusto ment volt tavaly Hamburgba az lengyel király ő felsége salus conductusa mellett könyvnyomtatokért, az kiket in mense Octobri hozott vala meg. Azolta igazsággal irjuk kegnek, mi nekünk Lengyelországon kivül, az ꝁɹəesztyén országokba nem volt tanuló diákinkon kivül smo stsincsen senki.

Az mely embert Munkácsból küldtenek, annak állapotját in rei veritate kgnek így irhatjuk meg, (noha mi is azt vesszük eszünkbe inimicus homo hoc fecit) tudja kegld jól, ez haza régenten mint floreált bányákkal, de most kit az régiség elfogyatott, kit az viz boritott el s kit pedig most is colálnak; de az haszon kevesebb, mint sem az reája való expensa, s bányához értő ember is pedig az két Lissabonok kivül senkí sincsen; annak is egyike meg akar vakulni; az másik igen nagy test ember. Ezt az behozott embert dicsérték, commendálták: hogy jó metallicus volna, még ezelőtt esztendővel Danczkára jövén lakni. Ezelőtt 9 vagy 10 hónappal küldte a fiját ide be hozzánk, hogy ha arról assecuraljuk, hogy itt benn szolgálatját nem kedvelnénk, vagy neki is az állapot nem tetszenék, avagy velünk nem conveniálhatna, magunk költségén visszaküldjük Danczkára. Remélvén az mint nekünk commendálták, hogy annak meg fog felelni, ugy küldtünk volt érette s az elmult martiusnak 10-ik napján érkezvén Dézsre hozzánk, ott publice lőttünk szembe vele s expediáltuk mindjárást az

Digitized by Google

bányák látogatására praefectusunk által; az kit midőn oda vitt volna s mostan az bányán levő tisztviselőinkkel disputatioba ereszkedtenek volna, megvallotta: Ő semmit az geometriához nem ért, — mely mesterség nélkül soha egy jó bányászi praefectus sem felelhet meg hasznosan tisztinek, kiváltképen az stollaknak, sattoknak hajtásában. Eszünkbe vevén tudatlanságát, mi szabadságot adtunk az kimenetelre igéretünk szerént. Igazsággal is irjuk kegdnek, senkitől nekünk sem követséget, sem izenetet s levelet csak egy ujnyit is nem hozott; ha azért ezt is kgld különben ennél találja vagy experiálja lenni, egy szónk, igaz mentséggel kegd előtt ne legyen helyes. Nekünk egyátaljában bányákhoz értő fő metallicus emberre szert kell tennünk; mert az régi colalt bányák mind elvesznek s ahoz értő emberek elhalnak s ha ujjakat nem szerzünk, kezdetünk (igy) azok elvesznek; de hogy emberünket vagy szolgánkat ezeknek praetextusával ő felségével való békességünknek s diplománknak sérelmével másban forgolódtatnánk: azt bizonynyal hidje kegd, sem ő felsége sem kgd nem fogja igazsággal hallani és érteni s kezünkben kapni. Erről is igy levén azért kegd ex nostra synceritate informatus, nem idegenül kivánhatjuk kegdtől, eféle helytelen hireknek hallására az induljon rá minekelőtte tőlünk is meg nem érti. Bizonynyal hidje kgd, — mindennél drágábbnak tartjuk conscientiánkat s jó hirünket s nevünket; sőt azokat is talán méltán meginthetné kegd, kik eféléről sinistre informálják kgdt; mennének jobban végre az dolog igazságának. Abban kgd minden kétség nélkül megnyugodjék: mi bizony békességben akarunk élni és Istenünket szolgálni, — csak mások hagynának nekünk békét.

Az ő felsége utját az Isten tegye boldoggá s vezérelje sz. lelkének általa az közönséges hasznos és üdvösséges békességnek végbe vitelére ő felségeket.

Digitized by Google

Az kgld beteges állapotján bizony szűből szánakodunk. Kivánjuk az ur Isten épitse és erősitse kgd egészségét és életét is nyujtsa továbbra minden jó akaróinak örömére. Amen.

Mi, legyen az ur Istennek szent neve áldott, most is békével vagyunk. Im gyűlésünk leszen: mit fognak a statusok concludalni, kgdnek értésére fogjuk adni. Adja az ur Isten, hallhassunk minden jót kgd felől. Datum Albae Juliae die 18-a May ao Dni 1636.

Eminentis. et Reverendis.
Dnis Vestrae
Amicus et Vicinus benevolus
ad serviendum paratus.

Utóirás külön czédulán sajátkezüleg Rákóczytól magától irva: „Palatinus uramnak is az estve hozák levelét Patakról. Ugy tudósittatunk ott való gonviselőnktől, Ecsedből küldték oda. Ki nekünk csudásnak látszék, tudván ő kegyelme az mi mostani állapotunkat, mégis gonosz akaró által küldözi ő kegyelme, nekünk irt levelét.“

(Eredetije a Mike-féle gyüjteményben.)

Digitized by Google

XXVIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps. Dne mihi Observandissime.

Isten kegdet kivánsága szerint való sok jókkal megáldja. Nem akarám elmullatni ezt az alkalmatosságot is, hogy kegnek ne irnék, az havaselyi vajda emberétől; — noha az elmult napokban, az kgd jámbor szolgái által bőségesben irtam kgdnek.

Nem kételkedem, hogy kgd, ott az foghelyen (igy!) közelebb levén én nálamnál, inkább érti: mily szükséges és hasznos, hogy az keresztyén szomszéd fejedelmek jó egyértelembe legyenek, hogy eképen virtus unita fortior legyen.

Azért én is kgdet szeretettel kérem, hogy az havashely vajdával legyen jó correspondentiával, a mint hogy ő kglme is kivánja, hogy kgddel jó correspondentiával legyen. És ezzel Isten tartsa kgdet egészségben.

Tyrnaviae 26 may. 1636.

Illtmae Dnis Vestrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredeti megvan Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXIX.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime Domine,
Amice, et Vicine noster Observandissime.

Az kegmd levelét jámbor szolgáink megküldötték, avval együtt kegddel való beszélgetésekről is voltaképpen való relatiót küldöttenek kezünkbe. Minden dolgokat abból bőségesen értünk, hozzánk való kegd igaz jó akaratját igen nagy jó neven vettük, s böcsülettel akarjuk mindenkoron ismerni kegld felől, mi is azon jó akarattal való kedveskedésünket igérjük.

Irhatjuk továbbá kegdnek: Bethlen Péternek, egy Párducz Lukács nevü hadnagya most is az Nyirségen lovasokat gyüjt, és fogad hogy az ő felsége birodalmából azokkal invadalja Huszt alatt vigyázó praesidiumunkat, és impediálja ott való vigyáztatásunkat, melyben mint alkalmaztassa magát az ő felségének adott reversálisához — megitélheti kegd.

Volt az is ertésünkre: ő felsége parancsolt volt az kassai vice generalisnak, és a végbeli kapitányoknak, tisztviselőknek is, vigyázatban lennének, s Bethlen Péter emberinek Budára, sem onnan Ecsedre szabados járást ne engednének, intercipialnák, és arestálnák őket: de mint legyen a vígyázás reájok, meggondolhatja kegd, mert bizonyosan informáltatunk, hogy mindkettőnek emberi egymáshoz, nagy bátorságos szabadsággal jönnek

Digitized by Google

mennek; nekünk is pedig Budára járó szolgáink értették Szolnokban bizonyosan, hogy Horváth István nevü szolgája Bethlen Istvánnak, ki eleitől fogva az elfutás dolgában ante alios volt interessatus, s magával is ment volt el, csak az elmult szerdán, vagy csötörtökön jött Budáról Ecsedbe minden háboritás nélkül. Az mit pedig panaszol Bethlen Péter, hogy ki is nem merészlene Ecsedből jönni, hozzánk tartozóinak élete után való les elkedések miatt: bizonynyal irjuk kegnek, nem hogy hadunk, vagy szolga emberink, de mi akaratunkból, parancsolatunkból, vagy hagyásunkból, sőt csak hirünkből, és tudásunkból is, csak egy ember utána, vagy reája nem vigyáz, és nem leselkedik. De az ilyen vádlási csak fogások, hogy szinelhesse maga rendkivül való cselekedetit vele.

Isten áldásival mi is ezen mai napon kezdvén mostani ujabb gyülésünknek celebrálását, reméljük egy hét alatt minden dolgok jó karban hagyatnak, és végeződvén a gyűlés, az után kegdet minden dolgokról bőségesben akarjuk tudósitni.

Ezek után az ur Istentül kegnek jó egészséges hosszu életet kivánván. Datum in civitate nostra Alba Julia die 28-a Mense May ao Dni 1636.

Eminentis. et Rever. Dnis Vestrae

Amicus et Vicinus benevolus.

(Eredetije Mike S. urnál.)

Digitized by Google

XXX.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime, ac Reseverendissime Domine,
Amice et Vicine nobis Observandissime.

Csak ez némely nap iránk kegyelmednek Bethlen István és Bethlen Péter szolgáinak alá s felsétálások, járások, levélhordozások felől; és hogy Horváth István nevü szolgája is feljött volt Budáról, — ki felöl most értettük ujabban bizonyosan, hogy ismét alá ment, és Párducz Lukács nevü hadnagya is; ki felől iránk ezelőtt kegyelmednek, hogy az Nyirségen lovasokat fogadt volt, bement volna Horváth Istvánnal Budára. De ezelőtt való irásunk után értettük azt is: hogy az ő felsége kegyelmes parancsolatja szerint vigyázás kezdett reájok lenni; mert ez némely nap Bethlen Istvánnak, onnan feljül jövő szolgáját Tokajnál intercipiálván, sok leveleket találtanak nála, melyeket mindjárást azon öszvekötésben felküldöttenek vice generalis Bornemisza János uram kezéhez Kassára. — Szoboszlón is azután intercipiáltak egy Tordai Nagy István nevü szolgáját az kinél sok titkos levelek voltak, s azt is mind levelestől felvitték Bornemisza János uramhoz. — Immár nem tudhatjuk: azokat az leveleket Bornemisza uram császár ő felségének küldötte-é fel, — avagy palatinus uramnak, — vagy pedig magánál tartotta? Kegyelmedet azért felette nagy szeretettel és nagy indulattal kérjük: értekezvén az le-

Digitized by Google

velek felől, ha valamit nem vittek volna az ő felsége kezéhez igyenesen, tegyen servia intimatiot palatinus uramnak felölök; — jussanak mindenestől az ő felsége kezéhez az levelek, ne maradozzon együtt is, másutt is el bennek, — legyenek mindenestől in specie ő felsége előtt, és kezével. Az mit pedig kegyelmed érthet az levelek felől, azon is igen szeretettel kérjük kegyelmedet, ne neheztelje velünk is communicálni: mivel nem tudhatjuk, és nem gondolhatjuk micsoda dolgok lehessenek az titkos levelekben; s elhittük: szükséges volna értenünk az közönséges békességnek oltalmazására. Mely kegyelmed jó akaratját is minden böcsülettel való kedveskedésre kész jó indulattal vesszük kegyelmedtől. Éltesse Isten sokáig kivánatos egészségben kegyelmedet. Datum in civit. nostra Alba-Julia die 31-a Mensis May Anno Dni 1636. Eminentiss. et Reverendiss. Dnis Vrae Amicus et Vicinus benevolus.

(Leiratott az eredeti fogalmazványból, mely találtatik a Battyáni könyvtárban N. 5. 10. 6—7. sz. alatt.)

Digitized by Google

XXXI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps,
Domine Amice Observandissime.

Az kegld 18-a May irt levelét, ma hozá még Réz András embere. Igen örülök azon, hogy Isten kegdet egészségben és békességben tartja. Kivánom is Istentül, hogy enekutána is örvendetes hirekkel értesitsen kegled.

Az minemü öreg ember felől irtam volt kegldnek, hogy oly hir futamodott volt, mintha követségbe járna: minekelőtte a kegmed levelét vettem, voltam informatus elégségesen, hogy az metallicus ember volt, meg is nyugodtam volt rajta. De mindazonáltal, hogy kegd ily világosan tudósitott annak az embernek állapotjáról, — jó neven vettem kegtől. És ő felségének tudtára is adom, noha azelőtt sem volt semminemü gyanuság kegd felől.

Az minemü 3 punctot Bogádi uram, és Klobusiczky, Séllyen adtanak vala, mivel ő felsége Bécsből megindulván, — mivel ő felsége cancellarius uramnak meghagyta volt, hogy addig ő felsége után ne induljon mig vele szemben nem leszen:

Ő Kigyelme ide Szombatba jövén hozzám, azokat a 3 punktumokat irva adtam, hogy ő felségének proponálja, és mennél hamarább tudósitson az ő felsége kegyelmes resolutiojáról. És kiváltképen, hogy a salus conductust ne késlelje a lengyelországi dologra.

Digitized by Google

Hogy az emberek sokat szólnak, és pro suo affectu ki egyet, ki mást kiván — nem csuda, mert az ugy volt, s ugy leszen világ végéig, mert lehetetlen, hogy ember bedugja szájokat, vagy akaratokat porázra fogja az embereknek, hanem elég: si nocere non possunt.

Kegtől igen jó neven vettük azokat, a miket értésünkre adott a titkos irással. És ugy tetszik Isten után, abból várhatjuk békességes megmaradását szegény hazánknak. Nagy reménységünk vagyunk Isten után, hogy a ratisboniai electoralis gyűlésben mód találtatik az állandó békességre. Melyet adjon az úr Isten az ő véghetetlen jóvoltából.

Tartsa és éltesse Isten kgmedet sokáig jó egészségben.

Tyrnavie die 3-a Juny 1636.

Illtmae Dnis Vestrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből. Mike S. ur gyüjteményében)

Digitized by Google

XXXII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice
Observandissime.

Áldja meg az úr Isten minden kivánt jókkal.

Az keglmed 28-a May irt levelét ma hozá meg Réz András uram, szóval is fideliter megmondotta, az miket keged reá bizott. — Akarom igen hogy kegedhez az erdélyi statusok az gyülésben oly igaz hűségeket, és jó akaratjokat mutatták. — El is hittem, hogy a mig keglmed moderato imperio, minden statusok szabadságát megtartja: hüséggel szolgálnak kegldnek.

Az minemü dolgokr ól kmed irt nekem, azokban igyekezem jóakarattal kedveskedni kegdnek. Noha császár urunk ő felsége távolléte szerez valami késedelmet kiváltképen járulván a távol lételhez, az imperium csendes állapotának rendelése: de mindazonáltal a mi lehetséges tölem, el nem mulatom, és irok késedelem nélkül ő felségének.

Szóval is izentem kegmdnek Réz András uram által, tudom hogy kegdnek hüségesen értésére adja, az miket ő keglmének mondottam. Azonfelül pedig, kegmednek igazsággal irhatom, hogy valamig a mi kegyel-

Digitized by Google

mes urunkkal ilyen egességben marad keglmed. Én is tökéletes jóakarattal a mire elégséges leszek, — örömest szolgálok, és kedveskedem kegdnek. És ezzel az ur Istentől keglnek kivánok kedves egészséget.

Pozsony 11-a Junii 1636.

Illtme Dnis Vestrae

Amicus ad Serviendum paratus.

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Eredetije meg van Mike Sándor ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXXIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps.

Isten kiglmedet megáldja.

Elment vala tőlem Réz András, mikor mássát hozák azoknak az leveleknek, melyeket Bethlen István szolgájánál találtak, hogy Ecsedbe vitte volna. — Talán másunnan is meg viszik kegnek. De én is meg akarom küldeni,

Gondolhatná ember, hogy ezek csak bíztatások; de én oly vélekedésbe vagyok: hogy kegdnek vigyázni, és készen kell lenni; mert a miket én Bécsből Réz Andrástul izentem vala: igen jó helyről jött Konstantinápolyból.

Isten igazgassa, és oltalmazza keglmedet. Kérem kegmed adja értenem, ha ezek a levelek kegd kezéhez érkeztek.

Pozsonyban 14-a Junii 1636.

Kegdnek örömest szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Leiratott eredetiből, mely egészen a Pázmány kezeirása, és a mely találtatik Mike Sándor urnál.)

Digitized by Google

XXXIV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Isten sok jókkal áldja kegmedet.

Réz András elmenvén tőlem, mindjárt harmadnapra meghozák copiáját az leveleknek. Én is késedelem nélkül levelemben includálván, kegdhez küldöttem Réz András kezibe. — Veleje a dolognak: hogy kegmedet biztatják a törökök, hogy készületlen találják; de általjába kegdre mennek, mihent a füvet megeszik a lovak, és a bosnai török felérkezik. — Ezt én szükségesnek itélem, hogy kegmed tudja. Igen örömest is értem, ha megadták kegdnek: mert Réz András nem ada választ ha el vötteé?

Bornemisza uram megküldé a kegmed levelét És mivel mind judex curiae uram, mind Melith Péter és Bornemisza János irtak vala az oda való dolgokrul. Mindegyformán irtam ő keglmeknek; és a mint irtam, szórul szóra includaltam kegdnek a copiat. Mert ő felségétől válaszom nem jövén egyebet nem tudtam irnia.

Felküldték ő felségének az intercipialt levelek paiáját és ő felsége közlötte velem is, de azelőtt immár a felföldrül meghozták volt, és el is küldtem volt kegdnek. Ezután is igazsággal megjelentem kegdnek, valamit az

Digitized by Google

ő felsége titok tanácsan kivül értek. Abba pedig kegmed megnyugodjék, hogy ő felsége, nem hogy ártani akarna kegdnek, de az occasio, és alkalmatosságok szerént kegdhez minden kegyelmességgel leszen.

Ezzel Isten kegmedet minden jókkal látogassa.

Pozsony die 19-a Junii 1636.

Illtissimae Dnis Vestrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

P. T. Jelentem vala kegdnek, hogy az minemü levél kegdnek vagyon; azt bizott embertül felküldöm. Nem tudom ha megmondta Bogádi uram.

Melléklet az előbbeni levélhez.

Magnifice Domine.

Salute ac nostr. commendatione praemissa. — Az kegyelmed 8-a Junii irt levelét meghozták. Kegyelmedtől jó neven veszem, hogy az oda való állapotokról tudósit. Mert nekünk is bőrünkben jár az Erdélyország változása.

Nálam ugy vagyon tudva, hogy kegyelmednek meg vagyon parancsolva, hogy a török részre menő, vagy onnan jövő emberekre vigyázzon, és leveleket elvevén, magokat is megtartóztassa. Mert nemcsak a régi országos végzésekben, de az utolsó sopronyi gyülésben is, ő felsége országostól, erős tilalmat és büntetést decernalt azok ellen, a kik a török részére practicálnak, — mert soha azok oly dologban nem törödnek, mely a magyar nemzet romlására garádicsot ne csináljon a magok bo-

Digitized by Google

lond dicsőségének kivánásánál. — Más az, hogy az erdélyi fejedelemmel ő felségének nem csak oly végezése vagyon, hogy maga megtartja vele a békességet, hanem hogy birodalma alatt valókkal is megtartatja. — Azért ő felsége ellen tusakodik valaki az ő felsége ditiojából az erdélyi fejedelmet háborgatja.

Ő felségének császár urunknak tudtára adta az erdélyi fejedelem nemcsak azt, hogy (az ő felsége kegyelmes annuentiájából) szálankozva a háromszáz német musqnatérost fogad, hanem hogy Lengyelországból Munkácsra, és Mármarosra oltalmára szükséges hadakat vitet, hogy senki jószágában semmi kárt nem tesznek. — Ő felsége ezt nem ellenzette. — Azért nekem ugy tetszik, hogy kegyelmednek ebben nem kell akadékot tenni, söt ha Erdélyt a török erővel megakarná venni, (kire Isten ne segitse) ugy tetszik többel is tartozunk etc.

Istennek neve legyen áldott az imperiumbeli dolgoknak oly jó futamatja vegyon, hogy jó békességet remélhetünk. — Az electorok Ratisbonába gyülnek ennek az hónapnak végén. — Ezzel Isten tartsa meg kegyelmedet. — Posonii die 19-a Junii 1636.

Magnif. Domin. Vrae.

Amicus addictissimus.

Cardinalis Pázmány, m. p.

Irva Melith Péternek s Bornemisza Jánosnak. (Az eredetiből, mely találtatik a néhai gr. Kemény József gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXXV.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime, ac Reverendissime Domine, Amice et Vicine nobis Observande.

Noha csak tegnapi napon is kegyelmednek igen bőven irtunk vala, az mi mostani állapotunkról; de mivel nevekedik az Bethlen Péter hadgyüjtése; sőt ma is igen bizonnyal hozák, hogy maga is ki akarna szállani, — várja csak felesedéseket gyülő lovasnak; — arról is tudósíttatván bizonyos helyekről: fiunkat is invadaltatni akarná bejövő utjában, (kinek noha ily hamar való behozása magunknak is kedvünk ellen esik; de az idegen itéleteket, és vélekedéseket ki akarván ezzel is az emberek elméjéből szaggatni; meg kellett cselekednünk) és minden módon csak hostilitásra nézvén minden indulatja, akaratja s maga praeparatiója, — s látván azt is: sehonnat nem akarják compescalni, — csak szemmel nézik hadgyüjtését, hostilitásságát, — már kételnek vagyunk, nemcsak Huszt alá, de még Ecsed ellenében is hadainkban birodalmunkban hozzá legközelebb szállítani. — Várakozván mégis arra, — az mig lehet! — igyekezik-e compescálni, megbüntetni Bethlen Pétert szolgáival együtt, az itt alatt levő ő felsége tisztviselői? — hol nem? — nincs mit tennünk: behúnyt szemmel nem várhatjuk ellenségünknek szaporodásikat, és

Digitized by Google

erősödéseket. Magunkra s országunkra gondot kell viselnünk aemulusink ellen. Hogy azért kegyelmed ezt is értse, nem akartuk elmulatni kegyelmednek hirré tételét. — Kérvén mégis igen nagy bizodalommal kegyelmedet: maga is serkenjen fel, és édes hazájára s nemzetére viseljen ő felsége előtt kegyes atyai módon gondot mennél hamarább. — Bizony elég keserves: mi az török miatt békével maradhatnánk minket most nem háborgatna, — csak magunk nemzete miatt nyughatnánk csendesen! Melyről csak ma is az tömösvári pasának micsoda levelét hozák, im: kegyelmednek igaz verissima páriáját küldöttük. — Abban kegyelmed megnyugodjék, sőt securus is legyen; ha valamire kell menni az dolognak is, tovább kezünket aemulusink compescalásánál nem fognánk terjeszteni; mert mi ugyan megakarjuk ő felségével, és édes hazánkkal az közönséges békességet tartani. De ezzel látja az Isten, kénytelenek kezdünk lenni. Kegyelmedtől mentől hamarébb választ várunk ez levelünkre. Éltesse Isten etc. Alba Julia 20-a Juny 1636.

(Egykori minuta, mely a fejedelmi irodában készült, károly-fehér-vári könyvtár 5. IV. 6—9 sz. alatt.)

Digitized by Google

XXXVI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps,
Domine Amice Observandisime.

Isten kegyelmednek kivánsága szerint való sok jókat adjon.

Az kegyelmed leveleit, írásit és izenetit hűséggel meghozák Bogádi uram, és Réz András uram. Szükségesnek találók, hogy Bogádi uram Linzbe menvén császár ő felsége után késedelem nélkül; a Réz András uram pedig visszatérjen, késedelem nélkül tudósitsa kegmedet mind azokrul, a mikrül itt bővségesen discuráltunk. Kire nézve, nem szükséges, hogy hosszú irással fáraszszam kegmedet. — Én is igen szorgalmatosan irtam ő felségének az keglmed állapotjárul. És többel nem ajánlhatom magamat, de a mire elégséges vagyok, igaz jóakarattal igyekezem kegdnek, és annak a nyomorult hazának szolgálni.

Tartsa Isten keglmedet jó egésségben.

Posonii die 25-a Juny 1636.

Illustmae Dnis Vestrae.

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredeti találtatik Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXXVII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps,
Domine Amice Observandissime.

A kegmed jámbor szolgája Maurer Mihály meghozá a kegmed levelét Réz András urammal együtt. És noha én azelőtt értettem volt az huszti állapotot, és meg is irtam volt mikor Bogárdi uram elmene. Mindaz által most ujonnan irtam mennél jobban tudtam; és Maurer uramat ma jó reggel elbocsátottam, hogy ő felségét Linzbe érje, mert ő felsége sem késik immár abban a helyben.

Igen örömest értettem, mind az czifrával irt dolgokat, mind az kaimakám dolgait. Azelőtt Réz András uram által megjelentettem kegnek, mit parancsolt ő felsége Homonnay uramnak a Budára jövő járókról. A musqueterosokról is mit irtam Homonnay uramnak. — Azután jött a huszti hir. Mely bizony elég alkalmatlan; de kegd bizonyosan hidje, hogy nem ő felsége akaratjából esett. Azért hogy kegd a maga határiban vigyáztasson: igen méltó, de addig kegmed fejedelmi erkölcset követvén, meg ne induljon busulásra, mig az ő felsége resolutioját nem látja. Most úgy tetszik: ő felsége ezt, el nem dissimulálja.

Bizony uram, én eleitül fogva azt általláttam, hogy

Digitized by Google

Bethlen István nem egyebet keres, hanem fejedelemséget; mert a minemü praetensioi vannak Bábolna, Monora és Isten tudja mi — aprolék. Az mindenestül sem ér annyit a mennyit im már költött Bethlen István a törökre, és tiz annyit teszen, a mennyibe állhatnak az az országnak a gyüléselés, követségek, ajándékok. Azért csak szó, hogy Bethlen István mást keresett. A fejedelemségre vágyódott.

Szegény Thurzó György mutatta nekem, és olvasta Bethlen Gábor levelét, melyet irt vala Budárul, mikor Erdélyre indult. Abban szabódott, esküdt, hogy ő nem kivánja a fejedelemséget, sőt Thurzó Györgyöt kinálta, (hogy csak) értse akaratját, neki keresi a fejedelemséget. Én igazsággal irom kegdnek: pökte és hazuttolá a szegény Thurzó György. Ilyenek a mostani emberek.

Igen jó neven vettem kegtől mind az erdélyi, s mind a másfelül való dolgok certificálását, mind pedig azt a relatiot, melyet Réz András uram secrete communicált a kegd hagyásából. Ezekkel nem élek különben, hanem a kegd javára. Valamint jobban tudtam, ugy irtam a kegd dolgaiban ő felségének. El kell várnunk mit felel ő felsége.

Az imperiumban népünk és erőnk több vagyon, hogy sem az ellenségnek, de élés nincsen. A Duna elejibe 100 német mértföldre, vontatják a gabonát ökrökkel, és a szekereket innen Bées országból és Morvából visznek, kik a Dunáról a táborba vigyék az élést.

A saxo Magdeburgot vitatja, a hová szorult a svédusok kincse és ereje. 16 regimentumot küldött a császár segitségére. És annyira mentek az oppugnatioba, hogy bizonyosan reménylik, hogy talán eddig is megtették. Hanancot, Hermenstatot Coblenz mellett is megszállotta a császár népe. És azonkivül is négy vagy öt helyen viaskodnak. Szánja meg az Ur Isten annyi ártatlan keresztyén vérontást, és adjon békességet. A gal-

Digitized by Google

liai király is mind Olaszországba, Burgondiába, Alsatiaba nagy badakkal ront, és pusztit, a pokol megujitotta a torkát a keresztyénségre. De mind Isten ostora, kinek igazsága büntet vétkeinkért.

Mikor a kegd jámbor szolgái megtérnek, azt hiszem többet irhatok. Ezzel Isten tartsa kegdet egészségben.

Pozsony 29-a Junii 1636.

Illtmae Dnis Vestrae

Amicus ad serv. paratus.

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből, mely egészen Pázmány P. kezeirása. Találtatik Mike S. urnál.)

Digitized by Google

XXXVIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine observandissime.

Azóta, hogy Maurer uram vissza ment az ő felsége leveleivel, semmit nem értettem kegdtűl. Nekem sincs egyebet mit irnom, hanem hogy a saxoniai elector a császár hadaival együtt Magdeburgot megvette, melyet a svédusok sok néppel erősítettek volt meg. És így immár az Albisnak ura lévén a saxo a maga tartományait assecurálta. És azt írta császárnak, hogy noha immár plenipotentiariust küldött volt, de személye szerént jelen akar lenni a rátisbonai gyülésben mint hogy immár a moguntiai és coloniai electorok is elérkeztek kire nézve ő felsége is 6. Augusti Ratisbonába jutott

A svedusok Panierral meg akarták segíteni. Magdeburgot, és 4 erős regimentet küldöttek volt, de azt a császár népe, mely Hátzfeld alatt volt, egy lábig levágta, 32 kapitányt és 2 oberstet elevenen elfogván. — Gallasó hadával király urunk Argentinához szállott a vimári és francuz hada mellé. Nehezen kerülik el az ütközetet.

Mediolanum mellett jól megütögették és visszaverték a francuzokat; Belgiumból a spanyol király öcse erős haddal ment Galliába, Capellát és több erős helyeket vévén szent Quintinust megszállotta, és onnan a minémü

Digitized by Google

manifestumot publicáltatott Galliába, kegdnek szórúl szóra leirattam, hogy értse kegd a keresztyénség állapotját.

Az kegd dolgairól mit írt vala nekem egy főember, copiaját Réz András által megküldöttem. — Nem tudom, ha igaz vagy hamis. Tudom kegd emberi Budárúl megirták.

Itt két igen ellenkező dolgokkal töltik az emberek fülét. Egyik, hogy minden bizonnyal Bethlen István sok törökkel, tatárral kegdre megyen. Másik az, hogy mivel kegd annyi számú hadait nem török felé, hanem ő felsége birodalma mellé szállította, azt igen gyülölségesen állítják, hogy kegd az ő felsége ditiojára szándékozik. Én eléggé mondom, hogy el nem vette eszét kgdnek el Isten, hogy oly nagy ellensége lévén a töröknél, még is uj ellenséget, és oly hatalmas ellenséget keressen, mint a római császár. Azt is ahoz adván, hogy ha mikor jobb módja volt kgdnek, és külső félelemtől üresen volt, soha csak jelenségét sem adta, hogy mondhatott volna valaki kegdrűl, mintha császárra akarna támadni: most annál inkább nincs helye az ilyen gyanúságnak. Ugy is vagyon, hogy ő felsége megnyugodott az kgd jó akaratjába.

Mindazáltal nem árt, ha kgd gyakorta ír ő felségének, és efféle bolond beszédnek hitelét begázolja, és a jó confidentiát neveli.

Én úgy gondolkodom felőle, hogy kgdnek jó szerencséjére lesz a Bethlen Péter zörgölődése, mert ezzel az occasioval felvehette az ország népét, melyet talán nehezebb lett volna felvenni, ha a török ellen kellett volna fegyverkezni. Igy látván a török, hogy kgd fegyverben vagyon, inkább megtartozik. És ha a szükség kivánja, könnyü a

Digitized by Google

készhez nyúlni. Csak hogy a mind eddig, ezután is távoztassa azt kgd, hogy az ö felsége határira ne jöjjön senki. A nélkül is elég satisfactioja leszen kgnek, csak hogy üdötöl kell várni. Én kgdnek úgy irok, a mint az igaz barátság kivánja, nyilván és világosan: tudom kgd gonosz neven nem veszi.

Tartsa Isten kgdet jó egességbe boldogúl.

Turóczba 10. augusti 1636.

Kgdnek szeretettel szolgál.

Cardinalis Pázmány, m. p.

Ezután ezen két utóiratot teszi Pázmány. „Ha kgd ír nekem, csak Homonnai uramhoz küldje — meghozzák.“

„Nyughatatlan az, a kinek jegyzését kgd Réz András által megküldötte: de hiszem Istent — leül.“

(Az egész levél Pázmány kezeirása, mely eredetiben meg van Mike Sándor ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XXXIX

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Isten kgdet kivánta sok jókkal áldja meg.

Az kgd 25. juli irt levelét Bogárdi uram mai napon megadta. Melyet igen örömmel olvastam, mivel értettem abból, hogy Isten kgdet eddig csendes állapotban tartotta meg; melyben hogy ezután is megtartsa kgdet, — szivből kivánom. — Ma harmad napja, hogy kgdnek irtam és Kállai Pál főember szolgámtól küldöttem Homonai uram kezébe, hogy kgnek küldje el. Azt is hiszem nem esik fogyatkozás. Azért a miket abban a levelemben írtam, mind a felső országok állapotjárúl, mind a kgd dolgairúl: azt abba hagyom. — Hanem a kgd leveléből okot vevén; három dologrúl akarok kgnek írnia. Első az: hogy mivel törvényes országban lakunk, és a szabadság nem engedi, hogy csak mindjárt via facti büntetődjék valaki: nem kell kgnek azon csudálkozni, ha a Bethlen Péter dolgába hirtelen nem procedálnak; mert ő felsége a törvénytudók opinioját kérdezte a modalitásrúl, mint kell büntetődni, — minémü processussal.

Másik az: hogy mind két felől nagy suspiciokat látok, melyek alkalmatlanságot szerezhetnek. Kgd felől azt hirdetik, hogy a hadakat nem országa oltalmára, hanem az ő felsége ditioi-

Digitized by Google

nak invasiojára gyüjti. Noha ezt, sem ő felsége, sem az ért emberek nem hiszik; de elég, ha a passionatusok odiose hirdetik, és sokak szűvébe szeget ütnek. Viszont a kgd részérűl is sok gyanuságok vannak, melyekbe semmi nincsen. Oly hirt, mondják, hogy kgdnek vitték volna, mintha Sennyei Sándor azért ment volna Ecsedbe, hogy Juramentum Consiliariatus deponalja előtte Bethlen Péter. A csaszár ő felsége kgdhez való jó akaratja is kétsegessé tétetik; és nem tudnám mind megirni a minémü vélekedések vannak mind két felől. Minthogy a Bethlen István dolgárúl is pro affectu, ki egyet, ki mást hirlel, azért uram afféle suspiciok eloltására alkalmasabb módot nem találok, minthogy kgd gyakorta írjon ő felségének. És bár a Bethlen Péter dolgát is sollicitálja, de főképen a maga állapotjárúl tudósitsa. Bizonyosan higyje kgd, hogy ő felsége kgdhez jóakarattal vagyon, és örömest érti a kgd csendes állapotját, és (kit Isten ne adjon) ha valami háboruja is lenne kgdnek, idején és valósággal kellene tudni ő felségének, mert az volna hasznos kgdnek.

Harmadik dolog; a melyrűl kgd emlékezik: ha meg kelle irnia palatinus uramnak a minémü hireket hallott kgd az Bethlen István indulatjába? Erről én egyebet nem tudok mondani, hanem: bizonyos hogy nekem is voltak gyanuságim, és azokat megjelentettem palatinus uramnak; de igen erősen tagadta. Én sem tudok bizonyost, noha mind a Bethlen Péter sógorsága, mind az Illyésházi gyakor recursusa palatinus uramhoz, mind a Budára való küldözés, (minthogy most is Örsi Zsigmondot, és Tar Mihályt oda küldötte) és egyéb holmi okok adnak valami gyanitást szűvembe. — Ha kgd bizonyost nem tud, hanem csak gyanusági vannak, nem látom hasznát: ha meg írja kegd. Ha pedig

Digitized by Google

valami bizonyos jelenségek volnának, azokat talán jobb volna ő felségének megjelenteni, és az utakat beárkolni, hogy ha akarna, se mehetne elő. Mindazonáltal a kgd itélete rajta, mit mivel. Ugy tetszik nem szerezhet nagyobb idegenséget kegd, a mint most vagyon.

De uram a dolog veleje abban áll: hogy csak a nap tartson igazat; ám nőjjön, vagy apadjon a hold. Kgd az ő felségével való confidentiát foveálja irásival, és valóságos informatioval. Én sem mulatom el az ő felségének való irást.

Ezzel Isten tartsa kgdet jó egészségbe.

Turóczba. 12. Augusti. 1636.

Illtmae Dnis Vrae

Amicus ad Serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből, mely egészen a Pázmány keze irása. Találtatik Mike S. urnál)

Digitized by Google

XL.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime et Reverendissime Domine Amice et Vicine nobis Observandissime.

Az kegyed 10 augusti Turóczból irott levelére már választ irtunk és el is küldtük vala, mikor kegyednek Turóczból 12 augusti irt levele érkezett kezünkben. Klobusiczki András ifju legény szolgánkat ez elmult napokban bizonyos dolgok végett császárhoz ő felségéhez küldöttük, megparancsolván neki, elsőbben is, hogy kegyelmeddel legyen szemben, és mindenekben kegyelmedtől értsen — annakutána induljon ő felsége után; megértheti kegd mind levelinkből, s mind izenetünkből, mely elvégezett dolog legyen az mi nálunk, hogy császárral ő felségével való békességünket szentül, igazán akarjuk megtartani és őrizni, kiről bátorságosan assecurálhatja kegd mint császárt ő felségét, és mind az kiket illet, s mind az, kik ellenkező hireket formálnak ellenünk, azoknak is bátran megfelelhet kegd. Értvén kiváltképen ő felségének hozzánk való kegyelmes jó akaratját mind resolutióiból, s mind pedig kegd irásaiból

Digitized by Google

s izenetiből, megnyugodjék kegd abban s másokat is bizvást megnyugosson, hogy az ő felsége kegyelmes jó akaratját hozzánk az jó békességnek megtartásával és egyéb állapotunkhoz illendő cselekedetinket és igyekezzünk fentartani, és foveálni; az végre küldöttük mostan is fel, Klobusiczkyt, — ő megérkezvén hozzánk ujjolag ismét irunk ő felségének, és állapotunkról valamint a szükség kívánja az szerint voltaképen tudósitjuk ő felségét csak hogy in confidentia summa irjuk kegdnek, tartsunk irásinkban attól, a ki kiváltképen mostani állapotunkban idegenséget visel hozzánk — eddig is Budára való járatási annak nem kevés dolgokat nyilatkoztatott ki; s kiváltképen talám magyar tanácsra nézendő dolgok nem is lehetnek tőle titokban. Illetlen suspicióra ellenünk okot adni senkinek nem igyekezünk, az mely lovasinkat, s gyaloginkat az határ felé vigyázásnak okáért magunk ditionkban tartattunk azokat is revocálván, házokhoz bocsátottuk, akarván némely embereknek azoknak fentartásokról való magyarázatjokat is haszontalanná tenni, mivel palatinus uram, és generalis uram is irtak volt leszállitások felől.

Az mely 3 dologról kegd ir, annak egyikéről ezeket irhatjuk kegdnek, s másokkal is a szerint communicálhatja kegd a mi illendő benne.

Másik dolog, Bethlen Péter ellen való panaszolkodásunk. Azt mi ugy látnánk, hogy ő felsége Bethlen Péter, sőt az atyja ellen is az soproni 1622 20. és 1634. XI. Articulusok szerint procedáltathatna rövid uton is. — Most is szorgalmaztattuk Bethlen Péter és csavargó szolgái ellen ő felsége animadversióját megigirt satisfactiojat, kiváltképen ez okon, hogy sokan az emberek közül s kiváltképen aemulusink arra igen

Digitized by Google

vigyáztanak s Bethlen István és Bethlen Péter ellenünk való cselekedetekre ő felségének micsoda gondviselése lészen, abból akarván ő felsége favorát vagy egy, vagy más felé magyarázni, — mert magunk is ő felsége kegyelmes resolutióján megnyugodtunk. — Ennekutána is, ha ő felségét Bethlen Péter ellen való animadversióra fogjuk sollicitálni, ez lészen egyik oka, jóllehet az közönséges békességnek megoltalmazása is kivánja az békesség bontogatóknak castigatiójokat és büntetéseket.

Az 3-dik dologból is értjük az keld jó tetszését: több jelenségeket is várván azokhoz, az melyek mostan vannak, — egy átalában annak idejében ő felségének fogunk felőle jelentést tenni, ha szinte magának irnánk is valamit felőle; de az kegd jó tetszése és irása szerint: valamit az jó Isten ád: az nappal tartunk nem az holddal.

Ugy vagyon, jönnek füleinkben is sokféle suspicalkodásra való hirek, az mit erről csak 25-a Augusti is irtunk kegdnek, — ki egyet, ki mást beszél Bethlen Istvánhoz és Bethlen Péterhez, némelyeknek fávora felől, innét nagy securitásban volna, mindazáltal mi megnyugodva vagyunk ő felsége kegyelmes resolutiójába, és az kegd egynehány rendbeli biztatásiban, sem ő felsége, sem kegd hitelt azzal ellenkező informatióknak ne adjon, mert az ő felsége hozzánk való kegyelmes jó akaratját, az mint egyszer alázatosan apprehendáltuk, azt teljes erőnk szerént fovealni és megtartani igyekezünk végiglen. Követink jövetelek felől óránként várunk bizonyos hireket, ha oly szükséges dolgok érkeznek, tudósitjuk kegdet felőle ideje korán.

Tartsa meg az úr Isten jó egészségben sokáig kegdet.

Digitized by Google

Datum in arce nostra Szamos-Ujvár die Ultima Augusti 1636.

Eminentis. et Rever. Dmis Vestrae

Amicus et vicinus benevolus.

(Leiratott az eredeti fogalmazásból, mely megvan a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine, Amice Observandissime.

Isten kegdnek kivánsága szerént való jókat adjon. Böcsülettel vettem a kegd levelét, melyet 22. septembris Fejérvárról ir. Az kegd szolgája Maurer úram, ezelőtt negyed nappal mene vissza. Ugyan akkor indula Bogárdi uram ő felsége után. Bizonyos hogy a minémű esküvéssel kaimacham és a temesvári pasa irogatott kegdnek, és kegd is a minémű bizodalomba volt: ahoz képest, nem itéli senki, hogy az idén immár félni kellene. De ebből megtetszik, mit kell a töröknek hinni. Ő felsége vigyázni akar mindazáltal maga tartományira, és rövid nap megirom kegdnek, micsoda rendelések lesznek, mert még nem tudom mindenestűl. A mit tudtam Maurertől megizentem.

Ha a portán való követek, és az erdélyiek nagyobb része kgdet el nem hagyták, (minthogy erűl nem is tudok semmit) bizonyos, hogy ez a török nem árthat kgdnek, sőt Erdélynek igen jó állapotot szerez, ha a hajdú vitézekkel egyetértvén, visszaveri. Vajha az én vékony tetszésemet követi vala keg, és lengyeleket hozat vala. De ez késő. — Ő felsége is az minémű mandatumot küldött a munsterburgi herczegnek Siléziába, hogy dragonyokat adjon kegd

Digitized by Google

mellé, megküldtem a mandatumot Réz Andrástúl. Nem tudom ha megvitték.

Kgd azon legyen, és meg ne ijedjen: mert Isten az a ki a pogány ellen megsegiti a keresztyéneket. Asszonyomat és az urfiakat assecurálja Váradba; noha én soha nem javallottam, hogy mind együtt legyenek. De kegdnek más tetszése lőn.

Ha bir a törökkel kegd; irja meg a portára, hogy kegd hiv a portának; de ezek a kaimacham assecuratiója ellen proprii commodi causa jöttek. És nem ő hatalmasságára, hanem a fösvény és pénzért a császár athnameját felbontóra megyen.

Ha látja kegd, hogy nem bir velek, és (kit Isten ne adjon) valakik az erdélyiek közűl elállanának: Váradba assecurálja kegd magát Jenőbe Kornizs uramat, Székelyhidat, Kővárt, Szamos-Ujvár, Fogarast, Dévát, Lugost erősitse meg. Majd el jő a tél, és üdő adatik mindenre. Lám Básta egynéhányszor kijött Erdélyből, és meg bément. Nem kell uram a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját mint Erdélyt pogánynak hagyni. Nem kell arra szoktatni senkit, hogy csak beszaladjon a törökhöz, és mingyárt vajda legyen.

Bizonynyal hidjen kegd, hogy soha én senkinek sem titkon, sem nyilván nem fovéalok, valaki pogánynyal megyen keresztyén fejedelemre; mert az ilyen ember személy válogatás nélkül átokba és excommunicatióba vagyon a római anyaszentegyháznak bulla coena-dominiiba.

És azt a mit kgdnek irok és a mit Kornizs uramnak is irtam, az egész világ előtt meg merem mondani. Ha ezer életem volna, bizony azzal is megpecsétleném.

Digitized by Google

Az Úr Isten kegdet segitse, és szégyenitse minden ellenségit.

Tyrnaviae 6. Octobr. 1636.

Kgnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az egész levelet maga Pázmány irta. Meg van Mike S. úr gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Domine Princeps Amice Observandissime!

Noha eddig mind Bogárdy uram, és mind Klobusiczky Ratisbonába érkeztek, és ő felségét mindenekrűl tudósitották, mindazáltal hogy kegld eszébe vegye császár urunk ő felségének keghez való atyai jó akaratját: megakarám küldeni kegnek ezt az inclusa levelet, melyből eszébe veheti kgd, mely igen kivántatik, hogy kgd ő felségét gyakorta tudósitsa állapotjárúl.

Ő felsége azt reményli, hogy kgld magát el nem felejti ez mostani állapotban, ő felsége is minden jó akaratját ajánlja kegnek. Elégséges hadakat is rendelt ő felsége, noha azoknak egyrésze hajón jő alá a Dunán. Több 15 ezer embernél, a kit ő felsége rendelt. De legelől most mindjárt 3 ezer embert inditanak a felföld felé. Ezeket nekem a bellicum consilium jelenti.

Mind a budai vezérnek keményen irt gróf Schlik uram, a portán való residensnek is bőségesen irtak.

Mivel az állapot naponkint változik, én az oda való dolgokrúl 2 dolognál többet most nem mondok. 1-ör azt itélem hogy a budai vezérnek nincs annyi népe, hogy birhasson Erdélylyel, mert ha elégséges ereje volna, nem hiszem hogy ennyi ceremoniával és üdő vontatással járna, kiváltképen a téli üdő rajta

Digitized by Google

lévén, hanem ha másonnan várna valami derék erőt. 2-or Ha kgd azzal a törökkel bír, és megverheti, bizonyos dolog, hogy mind a budai vezérnek, s mind Bethlen Istvánnak gonoszul leszen dolga, mert ő reájok vetik a vétket, és e télen kgd megbékélik a portával. Úgy tetszik bizonyosnak itélem, hogy ha most a török Erdélybe férkezhetik (mit Isten ne adjon) — ott telel; kire Isten ne segitse. Parancsolatokat küldött ő felsége, hogy mind Tótország, egészlen Magyarország felüljön, hogy a töröknek álnokságát meggátolják.

Minap kegdnek irt levelemet Kornizs uram levelébe csinálván, Homonnai uramnak küldöttem. Akarnám ha megvitték volna.

Azt és az ő felsége levelét Homonnai uramnak küldöttem. Kegdet igen kérem, adja értésemre mikor megviszik kegdnek.

És ezzel Isten kegdnek minden jókat adjon.

Pozsony 14. oct. Ao 1636.

Kegdnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből, mely meg van a Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine Amice Observandissime.

Szolgálatom ajánlása után kivánok Istentűl kgnek minden jókat. Harmad napja, hogy irtam kgnek, és az ő felsége levelét is includáltam, melyet kgnek irt császár urunk. E mellett a német hadak meginditásárúl, a mit az bellicum consilium énnekem irt, azt is megjelentettem kgnek. És miképen ő felsége, mind Tótországba, és mind Magyarországba insurrectiót hirdetett, hogy a török indulatjára vigyázzunk. Azt az levelet Homonnay János uramnak küldöttem, és kértem ő keglmét, hogy késedelem nélkül Váraddá iktassa.

Az estve Ratisbónából megérkezvén Bogárdy uram, ő felségétől kegnek szóló levelet hozott, melyet ő felsége kezemhez küldvén, parancsolta kegyelmesen, hogy kegdet informáljam az ordinántiákrúl, melyeket ő felsége tett az kegd kivánsági szerént. És jóllehet, azt reménylem, hogy Klobusiczky uram által más resolutiók is jönnek, az kegd kivánsági szerént, mindazáltal hogy a német hadakrúl semmit ne szóljak, mivel a mint mondám, a mit azokrúl a bellicum consilium jelentett, kgnek a más levelemben irtam. Kgnek nagy confidenter im megküldöttem copiáját annak, a mit ő felsége kassai generál uramnak irt, mert sem jobban, sem

Digitized by Google

nyilvábban nem értheti kgd az ő felsége kegyelmességét, és keghez való jó akaratját, mint abból a copiából. Csak hogy kérem kgdet, ne jelentse másoknak, hogy a copiát megküldöttem, noha ezt én császár urunknak megirom, de talán nem jó volna, ha Homonnay uram tudná. Én is irtam igen diligenter Homonnay uramnak, hogy kegdel jó correspondentiában legyen. Kgdet is kérem, távolitson minden offensiókat, és ha szinte az ifjuságnak állapotjából valamit olyat cselekednék Homonnay uram, ne tulajdonitsa kgd gonosz akaratnak, hanem ifjuságnak.

Bogárdi uram elviszi az ő felsége parancsolatját az városokra: hogy kgd muskaterosokat fogadhasson.

A Homonnai uramnak szóló levelet is azért adtam Bogárdi uramnak, hogy kegd emberei adják meg, és bizonyos legyen, hogy kezéhez jutott. Klobusiczky uramtól többet irok kegnek. Kivánván e mellett, hogy az ur Isten kgdet segitse, és óltalmazza minden gonosz akaróinak igyekezete ellen.

Pozsony 16. Octobr. Ao 1636.

Illustmae Dnis Vrae.

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Leiratott az eredetiből. Meg van Mike S. urnál.)

Digitized by Google

XLIV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Szogálatom ajánlása után kivánok Istentől kgdnek minden jókat.

Tudom, eddig megvitték kgdnek a Bogárdi uram követségének resolutioit, melyekből kgd megértette, az ő felsége kegyelmes dispositioit a kgd kivánságira.

Azután Bornemissza János uramnak dirigáltam a levelet, melybe választ irtam a kgd 10. Octobris Váradrúl irt levelére. Tegnap előtt hozák a kgd levelét, melyet 14. Octbr. Tulkárúl irt kgd. Azon közben ma érkezik ide Klobusiczky uram Ratisbonából, és ő felségétől resolutiokat hozott az kgd kivánságira.

1-ör Noha Bakos Gábor füleki vice-kapitány levén el nem bocsáthatja ő felsége a szolgálatból; de a többit a fő emberek közül a kiket kgd kivánt, u. m. Balassi Andrást, Khun Lászlót, Soós Istvánt, Darholz Ferenczet megengedte, hogy sine rumoribus et strepitu az kgd szolgálatjára állhassanak. És az mely levelet ő felsége nekem küldött: assecurálja kgmeket, hogy ezzel ő felségét meg nem bántják, ha a kegd szolgálatjára mennek.

2-or Az Szakmár, Berek, Zemplin, Szabócs vármegyének ő felsége parancsolt, hogy ha Beth-

Digitized by Google

len Péter az török pártra követeket, vagy leveleket küldene — mindenütt fogják, ha pedig népet gyűjtene — semmi uttal meg ne engedjék.

3-or Homonnai uramnak ő felsége erős parancsolatot irt, hogy Bethlen Péterre vigyázzon; hadat semmi uttal ne engedjen neki fogadni; senki az ő felsége részéről kgmednek semmi akadékot, vagy ártalmat ne tegyen. És noha a török békesség ellen nyilván cselekedni nem akar ő felsége: de azért Homonnay uram is dissimulanter viselje magát a hajduk indulatiban a török ellen — ő felsége akaratja.

Utólszor confidenter jelentem kgdnek, hogy noha még akkor, mikor Klobusiczky uram Ratisbonában volt, császár urunk nem tudta a Szalontánál való harcznak állapotját, de mivel Bécsbe Leopold herczeg urunknak idejében tudtára esett az én levelemből, — és szinte akkor expediáltatott az ő felsége curirja Konstántinápolyba: in bona forma és igen efficaciter meg vagyon hagyva a császár ő felsége residensének, hogy exaggerálja: mily nagy okot ád a budai vezér a békesség felbontására.

Kgd mindezekből megtapasztalhatja, mily igazsággal és jó akarattal vagyon ő kgdhez, kiért bizony igen méltó kgdnek is hála-adó jó akarattal lenni.

Az kgd Váradrúl való indulását, hogy Isten ő szent felsége szerencséltesse, igen kivánom. De tagadhatatlan, azt is kivánnám, ha a conflictust kgd elkerülné.

Mert a tél előttünk lévén, lehetetlen a török táborban maradhasson. Nagy dolog leszen, ha szegény Kárám Sebesieket el nem rabolja a pogányság. Kire Isten ne segitse.

Ide oly hir foly, hogy a havaseli vajdát kiverte volna immár a török és Erdélybe szaladott volna.

Digitized by Google

Kgdet igen kérem, mind jót, gonoszt, — a mint vagyon — megirja; mert bizonyoson hidje kgd, hogy itt fenn is sok gondolkodást szerez az erdélyi állapot; mivel ha Erdély elveszne — (kit Isten ne adjon) bizony másoknak is jutna a nyavalyában. És ezelőtt is, ha anyira nem hiszünk vala a kaimekám és temesvári pasa esküvésének, talám most jobban volnánk. Kérem az Úr Istent, hogy kgdnek minden jókat adjon.

Pozsony 26. Octobr. 1636.

Illr. Dnis Vrae

Amicus et ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLV.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Isten kgdet minden kivánta jókkal megáldja.

Az mely levelet kgmd nekem irt 10 praesentis, — Tulkárul 14-én, és Jenőből 18-án, hűséggel megküldötte Kassárúl Bornemisza János uram. A két első levélre kgdnek Bogárdi uramtul, és Klobusiczkytul bővséges választ irtam, és az ő felsége kegyelmes resolutioit is megküldtem kgdnek, melyekkel elhittem kgd is contentus leszen. Ő felsége mind ennyi distractiojában is feles német hadakat rendelt Magyarországba; de mivel mind azok a télnek benn létele miatt késedelmesek: mind adománnyal, s mind igérettel, szép szóval és követségekkel a hajduságot kellene kgdnek szorgalmaztatni, hogy olyan szép hazának rablását, pusztitását ne néznék hivalkodva; mert ha a szomszéd háznak lángját nem oltják, bizony a török őket is megpörzsöli.

Azok bezzeg leghamarébb és hasznosban szolgálhatnának.

Nem is leszen innen akadékjok, csak magok ne legyenek kedvetlenek, — mint kgd megérthette eddig az ő felsége resolutiójából. Ha kgd a törökkel való harczot vontathatja, azt hiszem, ő sem marad sokáig a mezőben,

Digitized by Google

jelesben eszébe veszi, hogy a Zöldfikár biztatási megcsalták.

Ide nagy hire futamodott vala, hogy kgd Bethlen Istvánnal tractába indult, és azzal ajánlotta magát hogy ha Ecsedet és Váradot kgdnek adja, az erdélyi fejedelemséget neki resignálja kgd. De én ebben semmit nem hittem, minthogy kgmed semmit sem irt felőle.

Most egyebet nem irhatok kgmednek, hanem elvárom az császár ő felsége resolutioira mit mond kdg.

Ezzel Isten áldása legyen kegyelmeden.

Pozsony 30. Octbr. 1636.

Illrmae Dnis Vrae

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLVI.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine Amice Observandissime.

Isten kgdet minden jókkal megáldja.

Az kegd Octoberben irt leveleit 10. 14. 18. 29. mind igazán megküldötte Kassárul Bornemisza János uram. Én is a többire választ irtam. Az 29. irt levelét kgdnek, mind a budai vezér conditioival egyetemben, ma harmad napja, hogy bizonyos posta által császár urunknak küldöttem. És magam is irtam ő felségének, kiváltképpen a hetedik conditiónak szokatlan, és gyülölséges voltárúl. A mi válaszom jön el nem mulatom kgdnek tudtára adni.

Most estve hozák a kgd levelét, melyet 2-ki Novembris irt. El nem mulatom, hanem ő felségének diligenter irok azokrúl a miket kgdnek a postárúl hoztak. El is hittem bizonyosan, hogy ő felsége szarvat nem nevel a töröknek kgd ellen. Mindazonáltal igen jól esett, hogy kgd praeveniálta.

Nekem ugy tetszik, hogy ha kgd tisztességes békességet végezhet a törökkel el ne mulassa. És több aprólék dolgokkal ugy tetszik, nem kellene gondolni. Csak azt kell mindenek felett praecavealni, hogy nihil novi, et prioribus principibus inconsvetum kivánjon kgdtül. — Mert egy az,

Digitized by Google

hogy kgdnek gyalázatjára volna, hogy ha, mintha a több fejdelmeknél alább való volna: uj, és szokatlan igát venni a budai basátul.

Más az, hogy Erdélynek is jövendőben nagy praejudiciuma és galibája lenne, mivel akármikor is például vennék a mostani cselekedetet, és több galibát vetnének az erdélyiekre, 3-ik az, hogy ha egyszer a szultán Szulimán athnaméja mellől el megyen Erdélyország, minden állapotja bizonytalan leszen.

De tudom, hogy kgd ezeket tanácsos fő embereivel mélyebben megvizsgálja.

Az Úr Isten kgdet tartsa meg, és igazgassa minden jóra.

Tyrnaviae 12. Novembris Ao 1636.

Kegdnek szerettel szolgál
Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

XLVII.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime Princeps Domine Amice et Vicine nobis observandissime.

Jenőből is 27. die praeteriti Mensis irt levelünkben includálva küldtük vala keglmednek az budai vezér kivánságit, az után praesentis Mensis 8. die sebesi táborunkból második kivánságit, és avval együtt az Bethlen István uram kivánságit is, kire akkor az mennyire illendő volt mind az statusok ő kglmek, s mind mi az mint resolváltuk vala magunkat, azt reméllettük, mind az vezér s Bethlen István uram is contentusok legyenek vele, de az mint tapasztaljuk, mennél közelebb megyünk mi innét az ő illetlen kivánságokra, annál többet kivánnak s távolabb esünk az békességtől, mert tegnap előtt estve érkezvén meg ifju legény szolgánk követinktől, még ujabb kivánsági vagynak Bethlen István uramnak, kiknek most is keglmednek im verissima pariáját megküldtük, megláthatja keglmed ezekből is micsoda megkeményedéssel legyen, kinek okát is alkalmasint értjük, mert midőn intették volna az urak, kiváltképen udvari praedicátorunk kit az ecclesia expediált volt hozzá, s forgatták volna, hogy császár ő felsége birodalmában is most ülnek fel az vármegyék, ki tudja mi leszen, csak elővötte ez elmult hónak utolján irt kassai generális uram

Digitized by Google

levelét s kezében adta praedikátorunknak, kinek ez az summája: Az mint ezelőtt is keglmednek megirtuk volt, most is tudósitani akaránk kegyelmedet, hogy tisztünk, hivatalunk azt kivánván a mostani állapotokra vigyáznunk, fel kell az vármegyéket vennünk s táborban is szállanunk, kit kegyelmed adjon értésére az vezérnek hogy se ő nga se kegyelmed ne gondolja egyébre, mert mi az frigy ellen semmit nem akarunk cselekedni; mely levelét generalis uramnak mi ugy értjük Bethlen Péter küldött volna meg Bethlen István uramnak melylyel mint tartsa ő kegyelme in suspenso az törököt, s az ő felsége keglmes parancsolatjának is mint feleljen ő keglme meg, támasztjuk az keglmed itéletire; kiket így értvén soha fel nem tudjuk elménkkel érni, mint viselhessünk jó correspondentiát ő kglmével mind csácsár ő felsége s a keglmed becsületes intimátiója szerint, evvel is animálván inkább ő kegyelme mind az törököt s Bethlen István uramat is, mint sem az minapi parancsolatja szerint ő felségének effectuálná azokat ő keglme, mely declaratióra nem levén ő keglmének semmi szüksége, ha szinte az török csendesedni akarna is ez hazának invadálásától s az mi háborgatásunktól, efféle biztatások elég bátorságot adnak neki, ki mely keserves legyen mind az szegény hazának s nekünk is, mi azt Istenre ő felségére támasztván sohajtással szenvedjük, mint sem arról kegyelmed füleit több panaszunkkal ezelőttieknél terheljük; im most is micsoda reversalist kivánjon az török töllünk, az státusoktól is, kegyelmednek in paribus meg küldtük, elvárván igen igen sietséggel ebben való jó tetszését s mind pedig azt, mivel biztathat keglmed bennünket az ő felsége keglmes reánk való gondviseléséről, az ki nem is kiván késedelmet, mert ugy látjuk az török nem akar régi rendi s szokása kivül az téllel is gondolni, ha most ez az szegény haza velünk együtt ő felségétől s

Digitized by Google

az keresztyén szomszéd országoktól deseraltatik, s az Török kivánságinak kételenség alatt azokra reá kell menni, ennek mind szabadsága s az keresztyénségnek szolgálatjára való alkalmatossága egyszersmind most esik el töle. Ugy látjuk ha az státusoknak volna hova hátokat vetni inkább türnének az keresztyénség mellett, de mint mondják ez az tűz is az ő felsége birodalmából támadván s onnét foveáltatván most is az ő felsége tisztviselőitöl, bizony én kegyelmedet nem biztathatom hogy ez szegény haza siralmason ne kezdjen az török igájában ugy esni, hogy soha abból ő fel nem kelhet, eluntatván az török vélek az sok szóváltást költést, succumbálniok kell, s beférkezvén csak rövid idő alatt is az török beléje, az egész kereszténységnek romlására, innét ne vegyen szerencsés előmenetelt magának az török, mi im ezt is ő felségének s keglmednek mint keresztyén fejedelem értésére adjuk, választ várván igen igen hamarsággal ő felségétől, mind keglmedtől ez levelünkre, mi ez héten innet által szállunk az Maroson az Vaskapu felé, mivel az vezér is Tömösvárra szállott hadaival, az a hire tatár és török segitséget várna melléje, s az mennyire lehet az ur Isten segitségéből resistalni igyekezünk gonosz szándékjoknak, keglmednek válaszát, tetszését késedelem nélkül elvárjuk. Tartsa meg Isten keglmedet sokáig kedves jó egességben. Datum ex Castris nostris ad Kajántorok positis die 17. Novembris. Ao Dni 1636.

Eminentissimae Dnis Vrae.

Amicus et Vicinus benevolus
ad serviendum paratus
G. Rákóczy, m. p.

Digitized by Google

Külczim: Eminentissimo Principi Dono Petro, miseratione Divina Sanctae Romanae ecclesiae Tituli Sancti Hyeronimi Illyricorum Presbytero Cardinali Pázmány, metropolitanae ecclae Strigonien, Archieppo, locique eiusdem Comiti perpetuo, Primati Hungariae, Sanctae Sedis Apostolicae Legato nato, Summo Secretario et Cancellario, ac Sacr. Caesar. Regiaceque Mattis Consiliario intimo, etc. Do: Amico et Vicino nobis observan.

(Eredetiből m. Mike Sándor úr gyüjteményéből.)

Digitized by Google

XLVIII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustriss. Princeps Dne Amice observandissime.
Szolgálok kegnek és Istentől minden jókat kivánok.

Az kegyelmed leveleit nekem fideliter megküldék Kassárúl mind generalis uram mind Bornemisza János uram. Az utolsó levelet, mely 8. november költ, tegnap hozák. Mennél többet gondolkodom az keglmed mostani állapotjárúl annál inkább confirmáltatom abban az opinióban, hogy kegyelmed az törökkel megbékeljék valamint lehet. Lehetetlen hogy keglmed a török hatalma ellen hadat viselhessen: lehetetlen az is, hogy sokáig fentartsa a hadakat. Megunakoznak, az statusok a költség és tábori szenvedésbe. Az félelem is fejekbe forog, hogy ha sokáig tart az török ellenkezése, országokat is elvesztik. És sok egyéb akadékos gondolkodások miatt egyszer csak eloszolnak, és keglmedet elhagyják. Az lengyeltől látja keglmed, hogy elhagyatott. Kérem kegyelmedet tekintse meg az minémű választ vitt klmdnek Bogadi uram, arra a kérdésre, ha császár a törökkel való frigy felbontásával segiteni akarja-e keglmedet. És többel ne biztassa magát, hanem csak azzal a mi igérve vagyon. Ugy vagyon, rendelt volt a császár németeket Magyarországba, de mind a téli üdőhez képest, mind azért hogy a saxo hadat megütögették a svedusok, nem tudom azok mikor jöhetnek el és ha eljönnének is

Digitized by Google

nem tudom ha lenne haszna. Hiszem elég példánk vagyon arrúl, hogy Erdélyt a német segitség meg nem oltalmazhatja a török ellen. Azért uram nem látok egyéb utat a keglmed megmaradásába hanem hogy e békességet elvégezze. Sokat irhatnék errül, de a keglmed gondolkodására hagyok mindeneket. A tisztesség, és böcsület a mire kell leginkább vigyázni a békesség szerzésben, a többi mind sem teszen kétszázezerforintnál többet. Azért pedig Erdélyt nem kell periclitalni.

Az ur Istent kérem igazgassa a keglmed elméjét minden jóra. Talám az idő alatt Konstantinapolyból is valami jó hire jö keglmednek. Ha igaz a persák progressusa, könnyü leszen a békesség. A Bethlen István kivánsági módotlanok. Még nem érkezett válaszom ő felségétől arra az hetedik articulusra, melyet a vezér kivánt kegyelmedtől. Ha mi válaszom jö, keglmednek megirom. Interim ezeket a miket most irok, csak magam discursusi. Isten tartsa és áldja meg kegyelmedet.

Nagy Szombatba 20. november 1636.

(Egykoru hivatalos másolatról, m. Mike S. ur gyüjteményéből.)

Digitized by Google

LXIX.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps Domine Amice Observandissime.
Isten kgdet minden jókkal látogassa.

Három levelét vettem kgdnek az elmult napokban una cum inclusis. Egyikét Jenőből 2. novembris, másikat Gest és Sebes mellől 8. novembris. Harmadikat az este hozá a kgd jámbor szolgája, mely 17. novembris Kájántoroknál költ. Kgdnek választ irtam, és Bornemisza János uram kezéhez dirigáltam. Akarnám ha kgd kezéhez jutnának. Kiváltképen a mely levelet 26. novembris irtam nagy részre czifrákkal. Melynek copiáját czifrák nélkül includáltam levelembe. Mivel abból kgd eszébe veheti az én elmélkedésem hon jár. Tudom kgdnek az occasiók jobb gondolatokat ministralnak, de az én sinceritásom tetszését nem akartam kdtől eltitkolnám.

Bizony dolog, hogy ha császár urunk ily messze ne vólna, könnyebbithettük vólna némely dolgokat: de ily meszsze lévén ő felsége nehéz minden tracta. Harmadik hete hogy per expressum cursorem felküldöttem ő felségének az vezér postalatumit, és kiváltképen de septimo puncto sokat irtam. E mai napig sem jön válaszom.

Erre nézve noha a mit kgd kiván tőlem, hogy az

Digitized by Google

utolsó tractának formájárúl tetszésemet megírjam, — örömest arrúl nem irnék, még az ő felsége értelmét nem érteném: de látván hogy annak sokára kellene haladni, és addig az occasiok el múlnak: a magam privata opinioját kgdnek igazsággal megirom, tudom kgd megválogatja a mit jobbnak itél.

Elsőbben azért: most is abban az opinioban erős vagyok, a melyet az inclusa copiába irva küldök. — 2-or az miben lehetne, lágyitani kellene az békesség conditioit, — és ha hidegek lennének, hogy a töröknek vissza kellene szállani re infecta, talán idő vontatással facilitáltatnék a békességnek conditiója, főképen ha császár ő felsége is per expressum hominem az injuriat exaggeralná, melylyel ő felségét illeti a vezér a 7-ik conditioba, mintha kgdel a török ellen végezett vólna ő felsége. E mellett a portán ajándékokkal is, és szép szóval útat kellene nyitni. — 3-or. A török és Bethlen István propositioi 3 dologba súlyosak; mert nem csak adománynyal járnak, de a kgd böcsületét, és Erdélynek jövendő bátorságát és csendességét sértegetik. A mi a kárt, vagy adományt illeti: nekem úgy tetszik hogy abba kgdnek nem kell megtartózkodni, mert ha békességesen birja kgd az országot, azokra könnyen reá érkezik. — A kgd böcsülete két dologba forog, mert a török kivánsági azt sértegeti mikor több és szokatlan nagyobb kötelezést kivánnak kgdtűl, hogy sem egyéb fejedelmektől. — És azzal sem elégedvén, kezességet az országtúl kivánnak; kit én haszontalannak látok, mert az ország nem úgy bir a fejedelemmel, hogy kezes lehessen érette.

A Bethlen István kivánsága is sok dologba kgdet úgy emlitik, mintha hite, fogadása, ország szabadsága ellen sokat cselekedett volna kgd.

Azt kivánja ő kgme, hogy articulusok is aboleáltas-

Digitized by Google

sanak, melyek sértegetik az ő kglme böcsületét, és az kgd böcsületére ily kevés tekintete vagyon. Végezetre: abból a tractából félő, Erdélynek nagy szabadságtalansága leszen. Ha egyszer elkezdi a török, hogy a Szulimántul adott athname ellen újabb igába fogja Erdélyt és a fejedelmet, soha annak vége nem leszen, hanem addig constringatják, és oly töröket vetnek, hogy vagy az országot kezességért, vagy a fejedelmet akáminémű keresett praetextusért elborithassák.

És ily erős kötéssel elszakasztván a keresztyén fejedelmektűl Erdélyt, könnyü leszen azt elnyelni. — A keresztyén fejedelmek is igen megbántodnak. Azért minden úton üdő vontatással is azon kellene lenni, hogy az ország és fejedelem ellen, semmi új, és szokatlan galyibát ne szerezne a török, hanem a mivel eddig megelégedett a Szolimán császár végezése szerént, azzal most is elégednék meg. — Bizony dolog, hogy ha kgd a budai vezért leköthetné, ezzel mind végbe mennének. Ne is kimélje kgd — semmi az; csak tisztességgel menekekjék ki ebből a mostani galyibából.

Ezeket uram én úgy irom, a mint értem. Kivánom hogy Isten kgdek jobb és könnyebb útakat mutasson a békességes megmaradásra és tartsa sokáig jó egészségbe.

Tyrnaviae 24. novembris 1636.

Kegdnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből. Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

L.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps,
Domine Amice Observandissime.

Isten kegdet kivánta sok jókkal megáldja.

A kgld jámbor szolgáját elbocsátván Szombatbúl ennek a hólnapnak 25-ik napján; — másod nap ide Pozsonyba jöttem én magam is. És tegnap előtt érkezék a kegld levele, melyet 11. nov. Lankúl nevű faluból irt kegld. Tegnap érkezék az ő felsége levele is, melyet kegdnek irt ő felsége, — a melyet im kegdnek megküldöttem. — Nekem ő felsége azt irja, hogy ha kegd tisztességes békességet végezhet, — javallja ő felsége, hogy kegd megbékéljék; de ha oly szokatlan, és képtelen dolgokat kivánna a török kegdtűl, mely nem csak a kegd becsületét sértegetné, hanem a keresztyénségnek is kárára lenne, arra kegd ne hagyja magát vinni, mert ő felsége kész arra, hogy kegdet megsegitse. És ezt ő felsége akarta, hogy kgdnek tudtára adjam.

A több dolgokba arra se méltatom magamat, a mit kegdnek irtam 20 és 25. nov. Kegd mennél hamarább tudósitson ha van-e reménység, hogy a békességet kgd elvégezheti a törökkel, mert sok és nagy deliberatiókat függőbe kell tartani addig, mig erről ő felsége bizonyosan nem informáltatik. De ha lehet, kegd a békességhez

Digitized by Google

nyuljon, és mennél hamarabb adja értésére ő felségének miben vagyon a dolog.

Az Úr Isten kegnek adjon minden üdvösséges jókat.

Pozsony 28. novemb. anno 1636.

Illtmae Dnis Vestrae.

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből Mike S. ur gyüjteményében.)

Digitized by Google

LI.

Rákóczy Pázmánynak.

Eminentissime princeps domine, amice et
Vicine nobis observande.

20-dic November. czifrákkal irt kegyelmed becsületes levelét, 7-a decembris; — 24-a die novembr. 9-a die decembr.; és 28-a die novembr. viszont 15-a decemb. vöttük mind az ő felsége méltóságos levelével együtt; kire most ő felségének választ nem irhatunk, mivel rövid nap magunk emberünket kell felségének expediálnunk. — Mi az ő felsége kegyelmességét alázatosan vöttük,*) s meg is akarjuk szolgálni; s az kegyelmed jó akaratjáért, tanácsadásáért is, nem akarunk háládatlanok lenni. — Most kegyelmednek is bőven nem irunk, mivel Réz Andrást alá várjuk s ő általa kegyelmednek nem irunk, s minél bővebben izenni is akarunk (oldal jegyzésben Rákóczytól: „az mostani tractának okairól is, s modjáról is.“)

Most hamarjában akarók kegyelmedet tudósitani, hogy itt kinn az budai vezérrel, Bethlen Istvánnak végben kell menni az tractának; ki is jött Bethlen István, és már Illyeiházánál is volt, és az két ünnep között ecsedi házához is megyen. — Már az porta fogja-e confirmalni azt, mire az budai vezér magát kötötte, s az statusok is kivánják? Arról kegyelmednek most semmit

*) T. i. hogy a magyarországi hajdukat felveheti.

Digitized by Google

bizonyost nem irhatunk; az idő megmutatja, mi is kegyelmedet tudósitani el nem mulatjuk. Ajánlván ezek után kegyelmednek minden időbeli jó akarattal való szolgálatunkat. Tartsa meg Isten kegyelmednek etc. 18-a decembr. A. D. 1636.

Hogy Bethlen István vissza mer-e menni Ecsedben kegyelmed itéletére támasztjuk. Nem nagy ideje annak, hogy nagy rendek — hirével s értelmével indult volt ismég onnét ellenünk.

A küllapon 1-ső Rákóczy György fejedelem ezt az utóiratot teszi:

„Generális uram az jó correspondentiát is tartván meg velünk ez előtt; most immár jószáginkat pusztittatja; holmi hadakat hoz már az török ellen való vigyázásra; — tartaná őket az Sajón, és Hernádon innen, — kegyelmedet bizodalmasan kérjük: intené meg ő kegyelmét: ne cselekedje ezt! — Kéntelenek leszünk ő felségét is megtalálni érte: hogy penig ő kegyelmének Bethlen Istvánnal correspondentiája volt; rövid nap, csak ez harmadik héten intercipiált levelekből is meg világositjuk kegyelmedet.“

(Leiratott az eredeti fogalmazó levélből, mely találtatik a Károly fehérvári könyvtárban lásd „oklevelek gyüjteménye.“)

Digitized by Google

LII.

Pázmány Rákóczynak.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observandissime.

Isten kegyelmednek sok ó esztendők végét, és uj esztendők kezdetét, s folyását adjon egességben érni asszonyommal és az kegyelmed gyermikével egyetemtemben. — Hatodik hete, hogy kegyelmed az maga állapotjáról semmit nem ir; kin nem keveset csodálkozom; az udvarnál sem tudják: mire magyarázni. Én azért azt hiszem: nem egyébb az oka, hanem hogy kegyelmed a békességet elvégezvén, immár csendes állapotban nyugszik. Az budai vezér elég fényesen ir gróf Slik uramnak az békességrűl, és annak conditióirúl. — Igen szükséges, hogy kegyelmed császár urunkat ő felségét tudósitsa voltaképen minden dolgokról.

Az imperiumban hál istennek nagy jó reménységek vadnak. Utolsó levelet 19-a decembr. irnak Ratisbonából. Akkor immár az imperiális coronát oda vitték volt. Az város népét, és minden benne való vitézlő népet az electorok megesküdtettek volt ad obedientiám, et fidelitatem az romai király electiójában. És az aurea bullának praescriptuma szerint, minden fejedelmek követinek, és idegen uraknak intimálva volt, hogy kiköltözzenek az városból usque ad peractam electionem regis romanorum. Azért pro certo habemus, hogy 22-a decembris a

Digitized by Google

romai királyságra választatták harmadik Ferdinánd urunkat.

Minekutána Panier megverte vala a saxoniai electort bizony dolog: hogy sok csinyt cselekedett az imperiumban; de a császár hada körül Galliából, és egyébünnen annyi nép gyülekezett ellene, hogy semmi félelem nincsen tőle.

A galliai királynak az öcscse dux Aurelianensis is, sok és nagy uri emberekkel egyben esküvén, azt mondják: hogy ők a királynak örömest szolgálnak, de azt akarják: hogy a kik okai ennek az vérontásnak, és ellentartók a békességnek, azokat az király mint haza rontóit, megbüntesse. — És immár is annyira jutott a dolog, hogy a bizonyos békességet mindnyájan reményljük Isten kegyelmességéből. Ezeket kegyelmednek azért irom valósággal, mert tudom, és maga kegyelmed száma nélkül megtapasztalta, hogy sok hamis hireket hintegetnek a békételenek.

Egyébbel kegyelmedet most az uj esztendőben nem tisztelhetem; hanem mivel az ur isten sok nyavalya által alkalmatlanná tött az praedicáláshoz, — ime azokban a praedicatiokban, melyekkel az ur Istennek tisztességére harmincz esztendőktől fogva tanitottam a közönséget kinyomtattam egy nehányat; és egy exemplárt nagy böcsülettel, és szerettettel keglmednek küldöttem, — kérvén azon, hogy mikor fejdelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje általolvasását. Azt hiszem hogy keglmed pápista praedicatiot nem is hallott. Ottan is olvasni ne restelje kegyelmed.

Ezzel az ur Istentől keglmednek idvességes jókat szivből kivánok. Posonii 26-a decembr. 1636. Illust. Cels. Vrae Amicus ad servitia paratus.

Cardinalis Pázmány, m. p.

(Az eredetiből gróf Kemény József gyüjteményéből.)

Digitized by Google

Okleveles Toldalék.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Szerelmes édes öcsém uram, kegyelmednek tiszta szivvel szolgálok, és az ur Istentől kegyelmednek minden jókat kivánok megadatni. Szivből örülök lelkem édes öcsém uram, az ur Isten kegyelmedet jó egészségben meghozta, mely jó egészségben az urIsten kegyelmedet sokáig jó szerencsésen tartsa meg. Én meg akkor elküldtem édes öcsém uram oda a hova kellett postán, hogy Farkas György uram elment, azután mindjárt bezzeg nekem ugy tetszett volna a mint a kegyelmitől kigyelmednek izentem; semmi békességet nem várhatunk édes öcsém uram a fejedelem nyilván irja ide ki, hogy ő magának insurgalni kellene, azt mind innét kivül, mind aportáról megirtak ő nagyságának, hogy a török lecsendesitésére való, kin ő nagysága ellen akarják mind a vármegyéket mind a hajdukat ideki felültetni, noha most mi mindnyájan csendesen vesztegségben vagyunk, kikre képest kell ő nagyságának vigyázván insurgálni, semmi javára való dolgot nem várok effélétől országunknak ő nagyságának is, az szerént azt remélem, nem veszük tréfára efféle ijesztgetett irását ő nagyságának. Bécsben igen betegek az ő nagysága követei, Cancellarius uram köszvényben Kékedi uram hideglelésben, nem fognak oda fel sokat késni lejönek etc. Higyje meg kegyelmed bizonynyal lelkem édes öcsém uram nem fogyunk, hanem jó akaróinkkal szaporodunk. Az kegyelmed jámbor szolgáit mindjárt küldtem ki az lovaim látni, hat vagyon afféle sötét szőke szekeres lovaim édes öcsém uram, de bizony igen aprók, noha immár ötöd fűre mennek, egy bezzeg nagy, és szép volna, de igen sánta azt szégyenlem kigyelmednek elküldeni, az hat közül is mindjárt oda küldeném kegyelmednek parancsolatja szerint az kettéjét de bizony igen aprók, gyengék, annál apróbbak alig voltak szekeres lovaim közül, látták azt kegyelmed szolgái. Im

Digitized by Google

kettéjét megszerették az kegyelmed jámbor szolgái az hat szekeres lovamnak, kiket nagy szeretettel küldöm kegyelmednek édes szép öcsém uram, csak lennének kegyelmednek kedve szerint valók, nekem apróknak tetszenek, de még az idejök sem nagy hozzá, mind inkább akarnám, ha kegyelmednek kedve szerint lennének szabadok voltak az kegyelmed jámbor szolgái melyiket választák, én kegyelmednek igaz jóakaró atyafia levén édes öcsém uram, a mire elég lehetek bizony kedves atyafia vagyok és igen jó szivvel szolgálok kegyelmednek. Erdélyi hirt állapotot nem irt kegyelmed édes öcsém uram nekem egy czédulácskában, ki bizony igen hiteles képen meghihetne; az boerok Erdélyből való Havasalföldére való menésért ugy halljuk az portáról harag vagyon. Csáki uram öcsém felöl irhatom kegyelmednek édes öcsém uram irtam volt ő kegyelmének jönne el procator vallani, erős esküvéssel irja, nem jöhet mert igen nagy nyavalyája vagyon, ujabban irok ismét ő kegyelmének ha eljönne ide kegyelmed is, kin bizony valóban jó szivvel rajta leszek édes öcsem uram. Im szüntén ez levelemet irom vala, hogy hozák az édes anyja levelét Almásról, csokoltatta a fejedelem mind a két öcsémet, sok jó akarókat szerez a jó fejedelem magának édes öcsém uram, ne hagyja kegyelmed jó akaratunknál őket, bemegyené kegyelmed arra a gyülésre, kegyelmedet kérem szeretettel, tudósitson róla; három dolgot most egyszersmind akar ám kegyelmetek édes lelkem öcsém uram: generalis gyülést, octávát, hadat. Vagy sok jó, vagy sok rosz jö ki belőle ez kettőnek egyike tudom megleszen, mi az jót kövessük, és keressük édes öcsém uram, én kegyelmednek igaz jó akaró atyjafia vagyok, szeretettel szolgálok, az ur Isten jó egészségben szerencsésen sokáig tartsa meg kegyelmedet. Bélken, 11. octobr. Anno 1631.

Spect. mag. Do. Ve. Stor. Frater

Sigismundus Prépostvári, m. p.

Munkácsot ugyan nem engedik kegyelmeteknek lelkem édes öcsém uram, miért nem irt nekem, én rólam volt-e szó, jó vagy gonosz, irjon kegyelmed lelkem öcsém uram minden órában, várom szolgám onnan felül, kegyelmedet mindjárt tudósitom szerelmes öcsém uram, az én kegyelmednek irt leveleimet csak igen igen meghitt emberi lássák kegyelmednek

Digitized by Google

édes öcsém uram, és oly helyen tartsa avagy elégesse öket. Peert*) ugyan perlie ő nagysága. kezességet kiván-e, izenje kegyelmed nekem édes öcsém uram ha ugyan nem hiszen kegyelmed nekem irásában.**)

Kivülről. Spli Mag. Domne Davidi Zolyomi de Albis regni Tran Generali Capitaneo, ae consiliario illus. princ. Tran. etc. domino Fratri meo clarissimo.

(Erdélyi muzeum Kemény Apparatus Epest. Luppl.)

II.

Igaz jó akarattal való szolgálatomat ajánlom kegyelmednek szerelmes édes öcsém uram, az ur Isten sok jó szerencsékkel áldja meg kegyelmedet egész éltében, minden igaz jó akaróival. Ez kegyelmed kedves leveleinek késedelmét immár ugyan nem tudom valamire vélnem édes öcsém uram, kit mely örömmel láttam, azt kegyelmednek nem irhatom meg; nekem ugy hozták vala, lelkem öcsém uram kegyelmed Debreczenbe ment, és ott a hajdukat mustrálja, kit én el nem hittem, hogy az kegyelmed nagy betegsége volt az oka, azt bizony szübül bánom édes lelkem öcsém uram. Az ur Isten kegyelmednek elébbi jó egészségét adja meg, és az én szerencsémre sokáig jó egészségben éltesse kegyelmedet. Akarom ha kegyelmednek kedve szerént valók lesznek az gyermek lovak, ma érkezék meg édes öcsém uram szolgám Bécsből, kit még az keddel szemben lételem előtt kültem volt fel. Igaz hitem szerént irám kegylmednek oly kedves válaszszal jött, és bizonyosbbal annál, az kit kegyelmed látott szemeivel Perben, nincsen onnét semmi fogyatkozás, el higyje kegyelmed az dologban. Az kegyelmed dolgáról való assecutio még le nem érkezett, ez héten ujabb szolgám küldöm ismét fel Bécsben, nem vagyok én a felöl feledékenségben lelkem öcsém uram, jó reménységem is vagyon felöle. Hol nézze kegyelmed édes öcsém uram, Csáki István

*) Vagy talán „Pétert" Gr. K. J. jegyzete.

**) Has literas Peps. G. Rákóczy ao 1631. feria septa proxima quatuor temporum post dominicam tertiam adventus" propria in persona conventus K. Monostoriensis transumi curavit et transumptum hoc possidet D. Lad. Gaal in Coll. sua Chartophilax Tom. XVII. sub nro 27. Gr. Kemény József' jegyzete.

Digitized by Google

uramnak öcsémnek Zenderrő várát mind jószágostól, várastul, kapitánsággal együtt ő felsége ő kegyelmének adta, az jószágát jövedelmével örökösen fiuról fiura adta, ezt kegyelmed bizonnyal higyje szemeimmel láttam erről való kegyelmességét palatinus uram által ő kegyelméhez, hát kegyelmed ehez képest mit nem érdemlene lelkem öcsém uram, de csak kegyelmednek legyen jóakaratja, bizony nem pénze után, hanem ingyen jut kegyelmed ahoz az szép örökös várhoz, és jószághoz. Gyalu felől bizonyos embertől hallottam, az ki szemeivel látta, hogy az fedelem czédulákban rendelte, számlálta, honnét micsoda jövedelmekből adják ki kegyelmednek azt az tizezer forintot nagy erős panaszszal, sóhajtván, hogy mely nagy grátia az kegyelmednek tőle, még sem veszi kegyelmed jó neven tőle, mintha ugyan nagy dolog volna azaz tizezer forint, noha bizony csak egy éjjel Kolozsvárra bement utjáért is Horvátból megérdemlette volna azt kegyelmed édes öcsém uram ő ngától, mi nálunk egy urnak adni nem sok tiz ezer forint, nékem bizony csak egy levelemre most császár urunk tizezer forint gratiat adott Dobra nevü falumra, az nagy vizben halász nagyobb halakat fog édes öcsém uram, bizony ne bánja kegyelmed annak az summának maga kezénél való lételét, bizony bizony jobb ugy. Jobbat ad Isten annál kegyelmednek ingyen is a pénz is kegmedé leszen. Az mi az erdélyi állapotról való dolgot illeti, és arról való irásimat, bizony lelkem öcsém uram, valami hitem, és fogadásom ellen nem leszen, kegyelmeddel szintén ugy közlöm mint az magam lelkével, de tudja azt kegyelmed, az ki kinek hittel felfogad hogy másnak meg nem mondja, ez jelenti azt embernek élete fogyásával is meg kell állani, ugy a szerént én is az mint kegyelmednek fogadtam, bizony megállom az szerént, más jóakaró uraim is az mit nekem irtak, és mondtak, nem fér lelkem ismeretihez, hogy megjelenesem, becsületem sem engedi azt nyilván, hogy kimondjam, és mutassam, mert felfogadtam azoknak is igaz leszek, az ő kegyelmek hozzám való jó akaratjáért, kegyelmed azért lelkem öcsém a uram reám ne nehezteljék, mert kegyelmed is igazat kiván tőlem magához, én is igazzal tartozom kegyelmednek. Ezt kegyelmednek megirhatom, hogy az öreg Bethlen István urról nem tudok még most kegyelmednek irnom. Kékedi uram is tudom, hogy oda vagyon ki igen beteges most Bécsben. Kassai uram mit az ő kegyelme dolgában örömest az

Digitized by Google

üdötől jó alkalmatosságtúl vár, de az ő kegyelme kardja nem igen vágna meg. Jóllehet oly reménységem vagyon ő kegyelméhez, mihelyt az jó alkalmatosság hozza, nem fogyatkozunk abban meg. Azt remélem édes lelkem öcsém uram, gróf sógor uram kedden vagy szerdán itt leszen nálam. Tasnádról irt ő kegyelme nekem Ecsedből, erre fog ő kegyelme jönni Erdélyben menő utban, kit igen jó szivvel szeret várnék édes öcsém uram, de csak ketten a kegyelmetek jó akaratja legyen. bizony oly fundamentuma vagyon immár annak, megvehetjük azt az jószágot édes öcsém uram az több urak jó akaróim etc. Oda fel való hirt irhatok kegyelmednek, az mit palatinus uram ő nga irja, nagy erős harczok volt oda fel az svetiai királynak Tilli generálval császár urunknak, magán is seb esett Tilli generálon, de nem halálos, bizonyos mint egy ötezer veszett el az hadaiban s e svétiai király ő felsége hadában is, sok mind két részről, főkapitányok is vesztek, reájok estveledett, és derékas győzedelmet egyik az másikon nem vehetett, még ujobban gyülekezik mind az két fél. Muszka segitség végett is járt az svecus, Kovácsi Péter az könnyü haddal hátul kerülvén, szörnyengeti, rabolja a saxoniai fejedelem országát, rut veszedelem köztök, azon lesznek az mint nekem irják, megbékéljenek elhigyje kegyelmed, kárával is megbékélik császár urunk és ugyan csak nem engedi Munkácsot ilyen nagy illetlen, oda, az ide való jövetelérول azt irja Csáki uram öcsém, csak könyebbedjék mindjárt el jö ide hozzám, kiváltképen az kegyelmeddel való szemben letelért is, azt is irja, megvötte Homonnai János uramtól öcsémtől Terebes várat mind jószágostúl. Az szendrei állapotról való bizonyos levelet, az mint irám kegyelmednek szemeimmel láttam édes lelkem öcsém uram, ott benn is senkire nem bizom én olyan hiteles képen dolgomat mind kegyelmedre, de csak értsék titkon az kegyelmed a hozzám való jó akaratját oda be az emberek, kiváltképen az székely atyafiak, nem kell ahoz egyéb annál. Tudom tudja kegyelmed most Patai Samuelt postán küldte fel a fejedelem, igen szeretné ő nga Munkácsot, talán többet is elhagyna érette. Az ifju Vajda János, ki az kegyelmed sógorával mind egy jól vagyon-e édes lelkem öcsém uram az fejedelemmel, irjon kegyelmed nekem felöle. Elmegyek minden bizonnyal az fejedelem asszonyhoz lelkem öcsém uram, kegyelmed én rólam jóakaró igaz atyafiáról el ne feledkezzék lelkem öcsém uram, ha Isten éltet, bizony én is igazán sok jó-

Digitized by Google

val akarok kegyelmednek szolgálnom. Ezek után Isten jó egészségben sokáig tartsa meg kegyelmedet. Bélken. 19. octobris ano 1631. Kegyelmednek igen jó akaró bátyja, jó szivvel, szeretettel szolgál

Prépostvári Zsigmond, m. p.

Ha kegyelmed jól vagyon Kemény János urammal, bizvást beszéljén kegyelmed ő kegyelmével, de ugy hogy elsöbben meg eskedjék az kegyelmed kezén, hogy igy irok kegyelmednek lelkem öcsém uram megbocsásson, de ha az én oda bevaló jó akaróim kegben megnyughatnak azaz eszekben vehetik azt, hogy kegyelmed nekem jó akaróm, elhigyje kegyelmed bizonynyal, jó akaróm nekem Mikó uram . . . (reliqua perierunt)*)

(Erdélyi muzeum Kemény Apparatus epist. suppl.)

III.

Ősz István uramnak adott informatiónk, hogy erről is viseljen gondot ő kegyelme és forgolédjék hasznosan az dolgokban 23. die Martii 1634. esztendőben.

1. Lengyel királytól ő felségétől szerezzen oly salvus conductust 300 baromra, hogy minden fizetés nélkül vagy Dancakára vagy Pomeraniára vagy akár hová is hajtassuk el minden bántás, háborgatás és fizetés nélkül, az ő felsége országán, birodalmán által, az hová akarjuk, minthogy pedig az harminczadok, vámak árendálva vagynak, ugy kell extrahalni az salvus conductust, hogy az király acceptáltatni fogja az árendában az barmok harminczadjokat.

2. Mivel ő felsége tavaly is adott volt másfél ezerről salvus conductust, kiben bizodalmunkat vetvén meg is inditottuk volt az barmot, és mindenütt el is bocsátották békével, hanem az Posnáviai zsidó meg nem becsülvén az ő felsége méltóságos parancsolatját, 3400 lengyel forintot, egy nehány garast vett, mely jobban megtetszik az protestatióból, kit emberünk akkor tett. Ezt is ő felsége az summát egy erős parancsolattal

*) Litteras has Pr. G. Rákóczy (probabilius adhuc ao 1631) propria persona coram Requisitoribus kolosmonostoriensibus transumi curavit et transumit hujus fragmentum possidet D. Lad. Gaal, in collectione sua Chartophila. Tom. XVII. sub. nro 26 Gr. Kemény József.

Digitized by Google

parancsolja meg mind a zsidónak hogy restituálja, és az Posnaviai officiereknek parancsoljon, minden halogatás nélkül adassák meg vele. Ugy kell pedig az parancsolatot extrahálni ha szinte a zsidó most nem birná is az harminczadot, vagy ha szinte másutt laknék is, de mindenütt satisfaciáljon és fateáltassanak az officcerek, birák, senatorok, castellanusok és minden hivatalban és állomásban lévő tisztviselők késedelem nélkül, az protestatió, kit emberünk tett Posnávián 1633 post festum exaltationis Sanctae Crucis proxime, kezében adták ő nékik in specie, kit producaljon az hol kivántatik, kiváltképen Radzivil herczeg és Kazanowsky uraméknak, el se veszesse ő kegyelmes, hanem meghozza.

3. Az mely punctumokat Radzivil herczeg Jármi Ferencztől küldött volt, azokra kettön kivül mind resolvaltuk magunkat, ugy mint az négy és öt punctum kivül. Szőlőt ha ő kegyelme venni akar jószágunkban maga pénzén, nem bánjuk, magunk is segitséggel leszünk, de ugy az mint ő kegyelme kivánja, reá nem mehetünk. Az másik punctumról szóval informáltuk ő kegyelmét, ugy resolválhatja magát.

4. Kazanowsky uram nekünk jó kopókat, médve fogó ebeket, solymászt és Ráró tanitó mestert nyúlra igért volt, kik ezen alkalmatossággal kérjen meg ő kegyelme s hozza meg, sőt ha az alkalmatosság adatik, mint hogy Litvániában teremnek jobb kopók Radzivil herczegtől is kérjen s kegyelme Zudoyuk vele az táborban nincsen, hanem várja meg és hozza szépen meg.

5. Minthogy gyakorta magunk udvarunk szükségére kelletik Krakkóban vásároltatnunk. Méztül felettéb való harminczadot szoktak venni, ha ebből ő felsége jóakaratját mutatná, megszolgálnánk, minden esztendő által való vásárlásunk sem haladja meg az 12,000 forintot, sőt néha 6000 et sem tészen, azt ő kegyelme bizvást megmondhatja, az török birodalomban is sohul marhánkat meg nem harminczadolják, valamit udvarunk szükségére hozatunk. Bár csak 1000 magyar forintról szolgáljon és az salvus conductus ugy szoljon hogy harmiczadját az király az arendában acceptálja.

6. Radzivil herczegtül is jó kopókat kérjen, ha az alkalmatosság adná, bár az királytúl is jó kopókat, peczért, solymászt a ki nyulra Rárot tanitana. Ha kegyelmed igen, igen szép alkalmas kék vagy pej ugyan valóban sebes iramú pari-

Digitized by Google

pát talál, vegyen kettőt, megadjuk az árát, ha pénzen nem találna, kérjen kegyelmed az hetmant, Radzivilt, Kazanowskyt, szerezzen pénzükért, evvel kegyelmed nékünk bizony kedves dolgot csekednék.

Erd. muz. (Kemény József app. Epist. ad Hist. Trans. Tom. VII.)

IV.

Instructio.

Pro Generoso Georgio Czernel de Czernelháza et Egregio Daniele Hrabecio Familiaribus et ad Serenissimum Poloniae Regem hoc tempore ablegatis Internunciis nostris. Data Albae Juliae 21. Junii Anno 1634.

Az mostani állapotoknak nagy és szükséges volta kivánván lengyel királyhoz ő felségéhez való küldésünket és oda bizonyos meghitt embereinknek bocsátását mivel eleitől fogva az ő kegyelmek igaz hűségekben igen megnyugodva voltunk, most is másokat erre az hivatalra választani nem akartunk, hanem ilyen nagy dolgainkat ő kegyelmekre biztuk kiknek noha elégséges voltokban semmit sem kételkedünk, mindazáltal hogy magokat ez instructionkhoz alkalmaztassák, tőlök kegyelmesen kivánjuk.

1. Vévén azért erről való parancsolatunkat ő kegyelmek, igyekezzenek azon hogy mentől hamarébb utjoknak alkalmatosságához készittessék magokat és mindenek felett azt kivánjuk tőlök és arra is intjük, hogy ez dolgot felette igen magokban tartsák és senkinek semmit erről ne jelentsenek, mi végre és mi dolgokból küldjük őket, hanem hogy ha itt künn valaki tudakozná is, azt mondhatják, hogy országunknak és ott künn való jószáginknak is határi igazitásáért küldjük, mely dologban az mi illendő jó okosságok szerént magokat is feltalálhatják.

2. Készen lévén előttök álló útjokhoz, Istennek áldomásából meginduljanak és menéseket ugy is rendeljék, az mint alkalmatosbban itélhetik. Beérkezvén pedig Lengyelországban haszontalan késedelmet sehol ne tegyenek, hanem útjokat egyenesen Varsova felé dirigálják, mivel az királyt ott fogják ta-

Digitized by Google

lálni, az ki az mint értjük az jövő holdnapnak 19. napjára promulgaltatott gyülést országának Varsovára, és igy azon gyülés alatt érkezhetnek oda ő kegyelmek is.

3. Varsovához közel érkezvén miképen kellessék szálásoknak alkalmatosságára gondot viselniek, az idő és ott való állapotok őket arra megtanitják, melyből ahoz alkalmaztassák magokat, az mi illendőbb és állapotokhoz alkalmatosb.

4. Ki által kellessék királytól audentiat kérni, oda érkezesek után magának az udvarnak szokása és ott való rendtartások ő kegyelmeknek arra tanulságot adhatnak, melyben az mi illendőbb azt is kövessék, de hogy mentől hamarébb audentiájok lehessen azon igyekezzenek, de az mikor azt sollicitálják, intimalniok kell hogy ő felségétől privata audentiat kivánnak, mivel az dolgoknak állapotjokhoz képest az is szükséges. Azon legyenek pedig hogy ő felségétól azt is nyerhessenek, az melyet kétség nélkül meg is fog adni.

5. Mikor azért királytól audentia adatik és vele szemben lesznek, mi nevünkkel igen becsülettel köszöntsék, kivánván Istentől ő felségének jó szerencsés hosszú életet és országának sok ideig való boldog birodalmát annak felette az mi jóakarattal való szolgálatunkat is ajánlván levelemet adják meg, és ha akkor méltóztatik meghallgatni követségeket adják eleiben ő felségének az dolgokat ez szerént.

Hisszük ő felségénél nyilván lenni minémü igaz indúlattal viseltettünk légyen eleitől fogva ő felségéhez, minekelőtte ez királyi méltóságot Isten ő felségére ruházta volna is, kivánván tiszta szivből előmenetelit ő felségének és hogy boldog emlékezetü eleinek birodalmit, kik az keresztyénségben dicséretes királyok voltak, Isten ő felségének gondviselése és királyi oltalma alá adja, melyet az után ő szent felségének kegyelmes gondja viseléséből értvén, minémü örvendezésünk lött légyen azon, az kik akkor mellettünk jelen voltak, láthatták, melyet hogy ő felségének eddig nyilván meg nem mutathattunk és az keresztyén fejdelmek szokások szerint magunk emberi által ő felségét eddig nem köszönthettük, oka volt ő felségének boldog koronázatja után mindjárást megindulása és azután messze földdekre való hadakozása. Mivel azért minden időben igaz indulatunknak jeleit akartuk ő felségéhez és országához minden alkalmatosságokban mutatni, ezen közben is magunkat ugy viseltük, hogy mind ő felsége és az nemes lengyel respublica si

Digitized by Google

egyebet az jó szomszédságnál és igaz szivbeli indulatnál bennünk nem tapasztalhatna, előttünk lévén minémű régi szövetségek és igaz barátságos szomszédságok voltak ezen mi erdélyi országunk és az lengyel nemzet között, melyet eddig egyik résztől is fel nem bontattak. Remélvén azért ezután is azon igaz szomszédságnak jóakaratját fenn maradni, az ő felsége királyi indulatjában is igen nagy bizodalmunk vagyon, tudván ő felségének dicséretes és az keresztyénség között való ilyen méltóságos királyhoz illendő magaviselésit, remélvén is hogy semmi szükségben az ő felsége királyi jóakaratjában meg nem fogyatkozunk, mely bizodalomtól és mindenek felett igaz keresztyéni indulatunktól viseltetvén, micsoda jeleit mutattuk annak ő felségéhez és országához, tudjuk eddig is ő felsége azt bölcsen által láthatja; holott követeink Konstántinápolyban levén, mikor az töröknek ő felsége és országa ellen való szándékát és ellenséges igyekezetit megértettük volna, melyet császárnak belső tanácsa és titkos embere jelentvén meg elsőben is főkövetünknek nekünk nagy igéreteket mutogatván, minden tekintetet és egyébb gondolatot hátra hagytunk, és késedelem nélkül az hová kivántatott oda megjelentettük. Azután ő felsége messze földre való hadakozásiban lévén foglalatos, az ő felsége generalisának mindeneket igazán értésére adtunk és mindenekből jó correspondentiát viselvén ő felsége távolléteben is generális uraimmal, valamely dolgokat érthetünk, mindeneket ő kegyelmével sincere communicáltunk, sőt ő felségéhez is bizonyos főemberünket expediáltuk volt az elmult martiusban a ki generalis uramhoz menvén ő kegyelme tetszéséből és akaratjából onnat vissza tért, noha igen kivántuk volna, hogy ő felségéhez eleiben adott instructiónk szerint elmehetett volna, mindazonáltal generalis uram maga küldvén meg ő felségének egész commissiónkat melyet főember szolgánkra biztunk volt, vártuk eddig is ő felségének válaszát, mely még kezünkben nem érkezett, melyet az helynek távol voltának tulajdonitván, reméljük hogy generalis uram izeneti szerént nem sokára meg fog érkezni mivel hogy azért immár török császár megindulván Konstantinápolyból alkalmas ideje hogy Drinápolynál vagyon hadaival és érkezvén mostan is onnét meg szolgánk, bizonyosan értjük, hogy készületiben semmit hátra nem hagy, minden hadait naponkint többiti és apparatusát minden felöl neveli, ugy is volt hire ott, mikor szolgánk Drinápolyb eljötölt,

Digitized by Google

hogy az hónapnak 17. napján fogna megindulni, arra rendelvén utját, merre az bátyja szultán Ozmán ment volt, mivel az Dunát is azon helyen kötötték által hiddal, az hol akkor Ozmán császár elköltözött volt. Noha azért reménységek volt az is némelyeknek, hogy ha ő felségéhez bocsátott követe valami kedvek szerént való választ vihetne, talám az békességet követné császár inkább, az tengeren túl való hadai mind oda által lévén fővezérnél, mely ha ugy leszen, hamar meg kell válni, mert az mely emberit Sahin aga visszabocsátá generalis uram emberivel, azok eddig Drinápolyba bementek. Mely békesség dolgáról nekünk is parancsolt volt császár az kájmekám által, az mint ő felsége érthette, hogy mi is interponálnók magunkat és kivánságát generalis uramnak értésére adnók, melyet megcselekedvén, generalis uram resolutióját be is küldöttük azon szolgánk által, a ki generalis uramnál volt, az vezérnek. Ha azért ezeket mind hátra hagyván és ugyan megindul, az mint hire volt, mivel nekünk immár ezelőtt parancsolt, hogy országunk hadaival készen lévén melléje menjünk és véle hadakozzunk, tudjuk bizonyoson mindjárást fog parancsolni arról is, hogy meginduljunk és melléje menjünk. Noha azért mi eddig, mind ugy viseltük magunkat, hogy engedelmességet mutassunk és semmi ellenünk való kétségre okot néki ne adjunk, mindazonáltal in tali casu, ha ugyan megindulása leszen, kéntelen valamelyik felet kell választanunk. Hogy pedig országunknak eleitől való szabadsága ellen magunkat és nemzetünket annak a nagy igának alája vethessük és keresztyén, velünk, országunkkal is eleitől fogva való barátságos ország és nemzetség ellen pogánynyal hadakozzunk, lelkünk ismereti és keresztyén indulatunk, arra bennünket semmiképen nem bocsáthat, hanem oly okot kell felkeresnünk, melylyel magunkat menthessük, az mely hiszszük hogy ő eléttök semmit sem fog, alkalmatosságok lévén az bosszú állásra, hanem azért minden ártalmas szándékát igyekezik ellenünk forditani; mely ha lenne, mivel mi az az ő felségéhez és az nemes lengyel nemzethez való igaz keresztyéni indulatunkért szenvednők azt, ő felségét kérjük azon, hogy előtte viselvén keresztyén indulatját és dicséretes királyi természetit, nekünk és országunknak in tali tamque extremo casu meg ne fogyatkozzék, hanem mentől alkalmatosban lehet segitséggel legyen, melyre kényszeriti ő felségét mind keresztyéni indulatja, mind az Istennek igaz-

Digitized by Google

sága, mind pedig ilyen szomszéd keresztyén országnak veszedelméből országára és az egész keresztyén világra következendő kára, pedig hogy ő felsége minket elégségesképen assecuráljon kérjük ő felségét, és kivánjuk is ő felségétől, mi is készek leszünk ő felségét assecurálni arról, hogy magunk országostól az török mellé nem megyünk segitséget is teljes tehetségünkkel erönk szerént, azon leszünk, ne küldjünk. Ha pedig semmi képen egyéb nem lehetne benne, hanem az ő segitségek előtt az miatt obruáltatnánk, in speciem ha küldenünk kelletnénk is, de oly dispositióval lénnének, hogy az ő felsége hadainak veszedelmére nem lennének, csak bizhassunk valósággal az ő felsége és lengyel nemzet segedelmében, és ha tempestive, minekelőtte az ellenség elboritana, vagy az török bejönne országunkba ellenséges képen, megsegitenének. Ezek az töröknek mostani megindulásokhoz való dolgok lévén, a mi az, másik részét illeti az állapotnak, ha indulását mostan elhalasztja, látván ő felségének és az lengyel nemzetnek derekas készületit, és az ellen az maga erötlenségit és mostani nem elégséges voltát eszében vévén, meglehet hogy az békességet választja és ő felségével megis békélik, mely dolog ha leszen is, mi bizonyos helyekről értjük, hogy mostani készületit ugyan nem fogja hiában hagyni, hanem valamit kezd tentalni valamely szomszéd ország ellen, alkalmatosságot vévén az keresztyénségnek mostani felháborodott állapotjából, és noha mi okot semmi ellenünk való gonosz igyekezetire nem adtunk, sőt minden dolgokból eddig engedelmességünket mutattuk és kedveket kerestük, de ő nálok mind haszontalan lévén az, valamikor alkalmatosságát láthatják, hogy valamely keresztyén fejedelemnek vagy országnak árthatnak, abbeli szándékokat hátra nem teszik, az mint számtalan példákból nyilván kitetszik, mi is magunknak securitast tőlök nem igérhetünk sok okokra nézve holott némely országunkban elvetett rosz, alávaló emberek, a kik bennünket elárulván hozzájok szöktek, jobb részét országunk végházainak az egész keresztyénségnek gyalázatjára és kárára nekik igérték. Melyre nézve ő felségét azon igen kérjük, hogy elötte viselvén keresztyén királyi hivatalját, ha békességet kell is concludálni ő felségének velek, ne rekesszen ugy ki bennünket, hogy ha kivántatnék, segitséggel nekünk ne lehessen, sőt legyenek compraehendálva az keresztyén szomszéd országok is, azokra veszedelem ne követ-

Digitized by Google

kezhessék, ha pedig ellenünk minden ok nélkül veszedelmes igyekezeti lenne, segithessen meg ő felsége bennünket, mivel az mi veszedelmünkből securitássa ő felségének is nem lehetne, és országának csendes állapotja, ha mindjárt azt követné a romlás, jobb módja lévén sokkal is ő felségének és az lengyel nemzetnek való ártalmában, mely dologban is ő felségétől elegendő és hiteles assecuratiót várunk és kivánunk, melylyel ő felsége megfelel maga királyi dicséretes hirének és keresztyéni lelkiismeretinek, annak felette mind mostani, mind pedig jövendő időkre nagy és tekintetes emlékezetinek, holott semmiben dicséretesb és idvességesb dologban nem helyheztetheti királyi igyekezetit, szorgalmatosságát, nekünk is és az egész magyar nemzetnek hála adó voltunkat örökké magához kapcsolja.

Micsoda intentuma legyen pedig az töröknek némely keresztyén országok ellen és mi forogjon tanácsokban, a ki magok közül nékünk intimálta, azon embernek irásából in ca parte leiratván azon extractust, melyet királynak ő felségének be is adhatnak.

6. Ezeket igy, avagy ehez hasonló képen számlálván elé ő felségének, tudjuk hogy eleinek szokása szerint patienter és kegyesen szokta mind meghallgatni efféle követségeket, mindazáltal az propositiónak utolsó részében ő kegyelmek igen eszekbe vegyék, hogy mi nem azt intendáljuk hogy minket bevétesse az békességben comprehendáljon ő felsége, ha megbékéllik az törökkel, hanem hogy ugy ne concludáljon és magát annyira ne constringalja az velek való végezésben, hogy in extrema necessitate nekünk keresztyéni hivatalja szerént segitséggel ne lehessen, hanem hadja ugy fenn azt, hogy ha kivántatik bennünket megsegithessen.

7. Ezeket az mi propositiónkat és ő kegyelmek követségét, ugy gondoljuk, irásban fogja kivánni ő felsége hogy beadják, melyet ha lehetne mi ugy kivánnók hogy bé ne adnának, declarálván igen modeste, hogy mivel idő nap előtt ennek kitudása nekünk veszedelmes és káros lehetne, ő felsége ahoz képest kegyelmesen és bölcsen gondolkodhatik felöle. De ha semmi képen ugyan egyéb nem lehetne benne, mint ilyen nagy dolgoknak állapotjában, ottan csak azt praecaveálhassák, hogy magok irását be ne adják, hanem concipiálván irassák valamely meghitt sekretariusával ő felségének annak diktálván, sőt

Digitized by Google

ugyan kérjék azon király ő felségét, legyenek igen titokban ezek az dolgok, és értsék csak oly belső emberek, kiktől idő nap előtt ki ne menjenek, mivel nekünk ez miatt igen nagy alkalmatlanságunk és veszedelmünk következnék.

8. Az mint ilyen nagy dolgoknak szokása és módja, ha az király ő felsége, az mint itéljük is, valamely belső nagy emberekre ugy mint delegatusokra bizza, hogy ő kegyelmekkel tractáljanak, azok terminusokban szükséges megmaradniok, az mint feljebb eleiben adtuk, és azokat az assecuratiokat az szerént kell csak megkivánniok in bona forma, melyekkel mi is in realitate contentusok lehessünk. Az mi részünkről való assecuratoriákat pedig ő kegyelmek kezekben küldöttük és hűségekre biztuk ez végett, hogy ha kivántatik legyen nálok, és menjenek minden dolgok hamarébb végben, ha pedig ő felségével derekasan nem concludálhatnának, hozzák meg kezünkben jó gondviselés alatt, senkinek felöle nem jelentvén.

9. Ha azt kezdik tractálni és kérdeni, ha országunk nevével assecuráljuk e ő felségét? arra azt felelhetik, mivel ország nevével való assecuratió közönséges gyülés nélkül nem lehet, abban pedig ilyen állapotban mostan módunk nem lehetett, hogy országunknak gyülést promulgálhassunk, de ő felsége securus lehet az mi személyünkben, holott mi vagyunk osszágunknak feje, és ilyen közönséges megmaradásban járó dologban az mi réájok való gondviselésünkben országunk is megnyugszik. Mindazáltal ha ő felsége ugyan azt kivánja, ezután abban is mód lehet és abból sem fogyatkozik meg ő felsége.

10. Ezek igy lévén király ő felsége mint viselje magát ez dolgokban, ő kegyelmek általláthatják, melyből való jóindulatjában semmit nem kételkedhetünk mivel ezt nekünk maga az generalis intimalta és persvadeálta is, hogy ő felségéhez küldjük bizonyos követeinket. Azért ő kegyelmek bizvást procedalhatnak ez reájok bizott dolgokban, melyekben hogy semmi szorgalmatosságot hátra ne hadjanak, arra igen intjük, sőt mentől hamarébb igyekezzék ezeket véghez vinni, kivánságunk szerént tőlök kivánjuk, ugy a mint értik immár fundamentum szerint az dolgokat.

11. Kik legyenek király után oly első emberek, az kiknek hozzánk jóakaratjokat szükség conciliálniok, ott eszekben vehetik, melyért egy nehány titulus nélkül való leveleket is küldöttünk kezekben, azoknak az kiknek kivántatik megadhatják,

Digitized by Google

megirván ott titulusokat, és mi nevünkkel látogatván, annak módja szerint köszöntsék.

12. Az gneznai érsek, ki Primas Regni, mivel becsületes levelet irt némely napokban nekünk mi is neki becsülettel megfeleltünk, azért mi nevünkkel köszöntsék és meglátogassák, és levelünk megadásával ajánlják kedveskedő jóakaratunkat neki.

13. Elvégezvén király ő felségével való dolgainkat és azokat kivánságunk szerént jó végben is vivén, ott semmit ne múlassanak, hanem azon legyenek, hogy mentől hamarébb megérkezhessenek, és reájok bizott dolgainknak kimenetelét nekünk referálhassák.

14. Ezt is nem utolsó consideratioban vegyék ő kegyelmek, hogy ha az derék dologból való tractatusból valami végezést concludálnak, hátra semmi képen ne hadják az segitségnek mi voltát és annak modalitását, mert elsőben mi ugy kivánnók ez ő felsége segitségét, hogy az mikor kivántatnék ne országunkban lenne az sedes belli, hanem azt ő felsége elvonván rólunk, vagy Moldovára vagy Havasalföldére vagy annál tovább. Ha pedig utolsó szükségnek idején országunkban kellene jőni is az segitségnek, oly távolságok lenne elöttök járóinak, hogy velünk jó correspondentiát viselvén audentiánkhoz alkalmaztatnák magokat, és Isten leszállitván az veszedelmes állapatot, minden kárvallás nélkül országunkból kimenvén, valamikor mi kivánnók és csak azok maradnának velünk, kiket mi fizetésünkön megakarnánk tartani. Minthogy pedig úgy mondathatik méltán segitségnek, ő felségétől azt is kivánjuk, hogy ne mi nékünk kellene fizetnünk azoknak, hanem ő felsége és az nemes respublica mutatná abbeli keresztyéni jóakaratját, melylyel mind Isten előtt kedves mind az keresztyén világ előtt tekintetes dolgot cselekedvén, méltán magasztalhatnák mindnyájan az ő felsége keresztyéni indulatját és dicséretes magaviselésit. Ez dolgokról pedig realis assecuratiót kell ő kegyelmeknek kivánni és nekünk hozni.

15. Minden ott való állapatoknak és hireknek igyekezzenek igen jól végire menni. Ha addig mig oda érkeznek az török meg nem indulna, akarja e király és az respublica az békességet? ha pedig hadakozniok kell, micsoda derék készületek vagyon? micsoda hadak? magok országában e vagy másutt akarnak hadakozni? király az musquákkal megbékélt e? vagy miben legyen annak az tractának állapotja? egyéb minden

Digitized by Google

dolgoknak is tudakozását el ne múlassák, kogy minket mindenekről igazán informálhassanak, valamikor módjok leszen pedig, mind útjokból mind ha helyben lesznek is, nekünk irjanak és mindeneket értésünkre adjanak.

Ezeken kivül is az időhöz és állapotokhoz alkalmaztatván magokat ő kegyelmek, azt kövessék, valamit nekünk hasznosnak és becsületesnek lenni itélnek, hogy ilyen nagy dolgainkban fogyatkozást nem tévén, nekünk is minden kegyelmességünket érdemelhessék.

16. Ezt ő kegyelmek igen observálják, hogy az mikor az derék dolgokat tractálják, fundamentumul ezt vessék fel és ezt is declarálják, hogy mi nékünk valamit kell szenvednünk, de azt mind ő felségéhez és az lengyel respublicához való igaz indulatunkért szenvedjük, mert ha mi ő felsége ellen hadakozni akarnánk vele, nem kellene semmit tartani tőlök, sőt talán világi állapot szerint előmenetelt és hasznot remélhetnénk, de miért hogy cselekedni nem akarjuk keresztyéni indulatunkból, azért kell ha szenvedünk jövendőben valamit szenvedünk . . . . . tehát ő felsége és az respublica de necesse keresztyén jó indulattól indittatván tartozik avval, hogy nekünk szükségünkben subveniáljon, és mivel az szerencsének kimeneteli főképen az hadakozásokban igen bizonytalan, azt is ő kegyelmeknek agálni és tractálni kell az több dolgoknak propositióiban, hogy kit Isten eltávoztasson, ha mi szerencsétlenség történnék rajtunk, úgy hogy országunkból kikelletnék mennünk, in tali casu mit remélhetnénk ő felségétől és az respublicától? Annak felette mivel az emberi életnek állapotja is igen bizonytalan, hogy ha azon közben Isten életünknek végét rendelné micsoda jóval és oltalommal lenne ő felsége és az lengyel nemzet maradékinknak. Ezeket ő kegyelmek oly helyesen és fontosan ágálják, hogy realiter referalhassanak nekünk, és ha más egyebet nem concludalhatnának is, tudhassanak ugy informálni, hogy jövendő állapotunkra mind magunkra mind maradékinkra nézve viselhessünk gondot.

Ezeket az punctumokat is kegyelmetek ne kissebbnek ismerje az többinél, hanem olynak, kiből mi valósággal mind igaz sinceritásokat s mind pedig idegenségeket és szinmutatásokat s ajánlásokat vehessük eszünkben.

Erd. muz. (Josephi Comitis Kemény Apparatus Epistolaris ad Historiam Transilvaniae. Tom. VII.)

Digitized by Google

V.

Illustrissime Princeps, Domine et fili mihi summa observantia colendissime, officiorum meorum addictissima commendatione praemissa.

Az miképen az elmult napokban parancsolt volt kegyelmed én nékem, intettem volt Szunyog uramat, Catharina fejedelem asszonytól az mely 4000 tallért kért volt, hogy azoknak megadására viselne gondot. Én a miképen ez előtt is megirtam volt kegyelmednek, hogy noha az én itéletem szerént azzal nem fogna adós lenni az fiscusnak, mindazonáltal ő kegyelmének értésére adom az kegyelmed parancsolatja szerént, a szerént is cselekedtem volt, kire nézve ez levél-vivő jámbor becsületes szolgáját kegyelmedhez bebocsátotta azon dolog végett. Mivel hogy pedig engemet is kér levelében arra, hogy azon dologról voltaképpen informálnám én is kegyelmedet, ebbeli kivánságára ha ez dolognak informatiójával kegyelmednek bántást szerzek kérem szeretettel, nékem megbocsásson, noha tiszta igazsággal irom kegyelmednek, hogy az a dolog különben ennél nem volt: azt az 4000 tallért nem Szunyog Gáspárné asszonyom kérte az fejedelem asszonytól, hanem maga Szunyog Gáspár uram felesége Kövesden volt; egy igét sem tudott benne, azután pedig arról való obligatoria levelét is Szunyog Gáspár uramnak visszaadta az fejedelemasszony s megengedte az 4000 tallért épen. Más az hogy az én üdvezült szerelmes atyámfia engemet az én electióm után csak hamar mint egy héttel talált vala meg, hogy Szunyog Gáspár uramnak azután is azért ne kelletnék fizetni, engedném meg, noha az fejedelemasszony is megengedte volt ő kegyelmének, mely üdvezült szerelmes atyámfia törekedésére bizonyosan irhatom kegyelmednek hogy én is megengedtem volt, kit suo temp ore a mikor kivántatik, docealhat is Szunyog uram. Akarám azért kegyelmedet in rei veritate ez dologról igy informálni, kiből bölcsen megértheti kegyelmed, hogy Szunyog uram aval nem adós, felesége annál inkább. Ezek után tartsa meg Isten ke-

Digitized by Google

gyelmedet hozzá tartozóival sok esztendeig kedves jó egészségben. Datum in Arce Ecsed die 28. julii 1635.

Illustrissimae Dominiationis Vestrae.

Servitor addictissimus et pater

Comes Stephanus Bethlen, m. p.

Erd. muz. (Josephi Comitis Kemény Apparatus Epistolaris ad Historiam Transilvaniae Tom. VIII pag. 19)

VI.

Spectabilis et Magnifice Domine nobis benevole!

Kegyelmednek 20. Julii Budetinből irott levelét vettük, melyből tekintetes és nagyságos gróf Bethlen István ur apánk levele tött requisitiónkra való maga mentségét értjük az négy ezer tallérról való contentatio felől, értjük, mely immár az fejedelemasszony ha az neki legalt summába eladatta volna, való dolog az, hogy az fiscussal azon négyezer tallér felől kegyelmetnek semmi dolga nem volna, de mivel az bizonynyal constál, hogy azt az négy ezer tallért kegyelmednek az ország jövedelmiből adta ki kölcsön, melyet midőn az ország kincstartója akkorbeli fejedelemasszony üzenetire ki nem akarna adni, ugy lött apám uram kezes érette, mivel az fejedelemasszonyt mind éltében az szegény fejedelemnek s mind holta után az ország conditiokkal confirmálta az fejedelemségben, s ugy hogy plenum consilium nélkül ne dispensálhasson, mivel látták tékozlását jó eleve. Hogy peniglen az articulus az extranensokat (az mint kegyelmet birja) arra nem obligálja, hogy az mit ilyen contiákkal az fisgustól felvettek, vissza 'ne adják, igen is erőltetheti, mert az közönségesen irattatott, azért mi azt megvárjuk s procedálni is akarjuk az articulus erejével, mivel azt az fejedelemasszony meg sem engedhette az ország kárára, ha ez dologban az kegyelmed felesége interessata nem volt is, de együtt él mostan kegyelmetek azokból az jókból, kit azon az summán szerzett. Eidem de caetero benevole propensi manemus. Datum Fogaras die 6. augusti Anno 1635.

Digitized by Google

Kivülről: Anno Domini 1635. 6. augusti Fogaras responsi ad literas Casparis Szunyog in negotio 4000 tallerorum ..... ad suam celsitudinem datas par.

Eredeti fogalmazvány. Erd. muz. (Gróf Kemény József Erdélynek Történetei eredeti levelekben VI. kötet.)

VII.

Illustrisseme Princeps Domine, et Fili summe observ. Colendissime,

Addictissima Officiorum Meorum Oblat.

Hogy az úr Isten keglmedet az új esztendő minden részeiben szerencséssé és boldoggá tegye; kivánom ő szent felségétől

Minémű szomorusággal kellett érteni, hogy keglmed bément szolgáimnak egyikét, kezesség; s másikát vigyázás alá vetette, — meg nem tudom irnia; noha elég vigasságomra lehet az hogy az keglmed hozzám való gyanusági mindenkor evanescálnak. Mindazáltal hogy kegmed ilyen kemény indulattal viselje hozzám magát, Istennek elég nagy haragja mind kettőnkön. Ha az én részemről érdemem volna reá, méltán lelkem esmérete mindenkor tusakodnék, de minthogy mint ha ma lettem volna ez világra, szintén oly ártatlan vagyok mindenektűl, keglmed pedig azt nem akarja recognoscálni: legyen Isten biró ügyünkben! — Én tovább is nem szünöm keglmedet kérlelni; forditsa keglmed vigyázását, haragját és üldözését más ellenségére; mert bár keglmedhez az ingét tapogató hive volna oly jó akarattal, mint én volnék, ha keglmed venné; sőt féljen keglmed attul mikor engem üldözni igyekezik keglmed, — az keglmed maga kebelébül nézze, ki jön ki, az ellenség. Keglmednek soha nem volt, és nem leszen ilyen jó akarója mint én, — ha venné keglmed; de hogy keglmed immár csak szolgáimtól is tiltja az erdélyi föld nyomását: ez teljességesen minden emberi indulat feljül haladni láttatik. Török, tatár országban nagy bátorsággal elmennek az emberek szabadoson;

Digitized by Google

az keresztyének között pedig akármely villongó állapatokban is az passus az haza fiaitul nem tiltatik; egyedül az mi szegény hazánk Erdély hallatlan például kezdette azt az regulát. — Örömest, ha keglmed nem neheztellené, kivánnám okát érteni, mivel mind jámbor szolgáimat igyekezném kegldhez expediálni, s mind az én kedves atyámfia Illyés-házi uram akarna kegldhez bemenni, — s ez napokban be is indul, csak, keglmed méltóztatnék securitást mutatni bémenetelekbe; kiről kegldtől mostan várok, categorica resolutiot. Tartsa meg Isten kegldet jó egészségben sok jó esztendeig. Datum in arce Ecsed die 31-a decembr. 1635.

Illrae. Doni. Vrae.

Pater ad officia paratissimus
Comes Stephanus Bethlen. m. p.

Irva a fejedelemnek.
(Az eredeti megvan n. gróf Kemény József gyüjteményében.)

VIII.

Nos Georgius etc.

Noha mi romai császárral ő figével való confoederationkat megakarjuk tartani: mindazáltal magyarországi palatinus urammal ő kglmével az tett, és ngs gróf Eszterházi Miklós urammal az egész magyar nemzetnek Magyarországban és Erdélyben valakik vannak, közönséges békességes megmaradására, és édes hazánk nemzetünk szabadságainak otalmazására való gondviselésben ő kglmével palatinus urammal egy igaz keresztyéni állandó conjunctiot és correspondentiat akarok tartani és viselni, valamit Magyarország és Erdélynek s nemzetünk szabadságinak épületire megmaradására és oltalmazására nézendő dolgokat hallhatok, értettünk akárhonnat is, avagy ő kglmétől azokról tudósittatunk ő kglmével egy értelemből és tanácsból egyenlő segitséggel tehetségünk szerént azokat promovealni igyekezzük. Ha pedéglen valahonnat Magyarország és Erdély ellen és szabadsági ellen való ellenkező és ártalmas dolgokat hallhatunk és érhetünk, azokat ideje korán palatinus

Digitized by Google

uramna voltaképen értésére adjuk, az idő alatt is mig ő kglmének tetszése tanácsa és segitsége érkezhetik, magunk is ellene állani igyekezünk minden uton. Ez köztünk való conjunctiot pedig és correspondentiát extendáljuk ő kglme személyének, állapotjának, becsületinek is promoveálására és végbevitelére igérjük és ajánljuk magunkat sub fide christiana. In Kolozsvár 1. januarii 1636. Praesente dno Georgie Chernel.

(Az erdélyi muz. Egy. kézirattárából.)

IX.

Illustriss. D. C. Stephan. Bethlen.

Ultima praesentis mensis irt keglmed levelét itt gyalúi házanknál adták meg; vesszük eszünkbe keglmed elméjének indulatját, melyben hogy az úr Isten keglmedet mértékletesebbé tegve, igen szivből kivánjuk; magunk igaz mentségére mind itéletünk, elménk, pennánk is kész volna, de ebben fejedelmi hivatalunkat kell inkább szemünk előtt viselni, és az mennyire kgldnek igazsága lehet ártatlanságában, nekünk meg annál nagyobb bátorságunkra adta az úr Isten, hogy kegdnek semmi idegenségre okot méltatlan, s tanács és hirtelen indulatból nem adtunk; noha legyen az úr Istennek szent neve áldott, magunk is elegek lehettünk volna az köz igaznak megfontolására. — Gyanuságink evanescaltak-e, nem-e, megmutatja az idő és az keglmednek maga viselése, és másokat sollicitálása, az kiről ha penna által kellene keglmeddel feleselnünk, s fejedelmi méltóságunkat is'ebben félre tennénk, úgy hiszszük: lenne min gondolkodni keglmednek. — Bizony keglmed sem esedezett az úr Istennek nagyobb buzgósággal mi érettünk, mind mi az kegmed maga megbirásáért, és eszébe való vételéért, melyért az úr Istent megtalálni, mi az után is nem akarunk feledékenyek lenni.

Mi még eddig keglmedet nem ugy tartottuk, mint ellenségünket, vagy gonosz akarónkat, sőt nem is úgy vigyáztunk kegmedre, a mint keglmed itéli, avagy véli keblünkben sem itélünk olyant lenni; de ha történnék is, bizony: megtart az úr Isten, s az mint eddig őket megszégyenitette, a kik olyak talál-

Digitized by Google

koztak, ezután is azont cselekeszi az ur Isten velök; (noha talán azzal keglmednek édes hazája fiait nem kellene gyalázni) még eddig igen markokban szakadt. — Ha keglmed szolgáit, magok rosz nyelvek megbocsátásáért, és sok rosz fecsegésekért (kiket inkább meg kellene kegmednek büntetni őket, mintsem értek velünk izetlenkedni) elönkbe hivattuk, és őket megdorgáltuk, s ha azért mások felelték, hogy boros korokban lött, az mi lött, őket elbocsátottuk tisztességesen, — mit vétettünk azzal keglmednek? — nem szabad-e fejedelmi vigyázásunknak megfelelni? s országunkra vigyázni? — Megbocsásson keglmed, vajha minket az kegmedhez való jó indulatunk nem viselt (így) volna, s csak az kegmed idegen maga viseléséhez akartuk volna magunkat alkalmaztatni, nem kellett volna nekünk ilyen türőknek és szenvedőknek lenni. Keglmed legyen-é nekünk igazabb hivünk, vagy az kik ingünket tapogatják? mi azt is nem disputáljuk; mind a fa az ő gyümölcséről esmérszik meg, s az embert cselekedetiről szokták itélni.

Bizony kegmednek sem leszen soha ilyen türő, és szenvedő fija, ha megtudná keglmed is azt böcsülni, s érteni. — Az erdélyi föld nyomásától sem tiltatik el az kegmed emberséges magok megböcsülő szolgáinak járások, kiváltképen az kik igazán fogják magokat viselni. — Török, Tatár országnál legyen az úr Istennek hála ugyan nagyobb keresztyéni szabadság vagyon Erdélyben az jámbor úton azoknak, nem is hasonló azoknak állapotjok Erdélyhez, mert azokat a concordia tartja, de Erdély az maga fiaitól szenvedett mindenkor több nyomorgatást, és pusztulást. — Keglmed jámbor szolgáinak akár mikor hozzánk való jövetelek bátorságos, szemök előtt viselvén az mi fejedelmi böcsületünket is. — Illyésházi uram minthogy egy úr Magyarországban, s ő felségével szép békességünk vagyon, az ő kegyelme bejövetele nem hogy magának, de legkissebb szolgájának, is bátorságos hozzánk. Isten tartsa meg jó egészségben kegldet. — Datum Gyalú 4-a Januarii 1636.

Islustriss. Dnis Vestrae.

Filius benevolus

Jegyzet. Rákóczy irta Bethlen Istvánnak.
(Leiratott az eredeti fogalmazatból mely megvan a Károlyfehérvári püspöki könyvtárban N. 5. IV. 4—1. szám.)

Digitized by Google

X.

Hallhatta keglmed Bethlen István uram császár ő felsége ditiójából Ecsedből felkelvén igen titkon, mint ment az ő felsége ditióján által török közibe Egerre, Budára. — Ugy halljuk, sokat irogatott, miért kellett a jó úrnak hazáját, nemzetét elhagyván török császár segitségéhez folyamodni, sok méltatlan dolgokkal vádolván bennünket.

Az jó úrnak egy talpalatnyi földét el nem vöttük, sem fijának uraságokat valamihez közönséges isteni jó igazságok volt abban nem vétettünk.

Vádol arról is bennünket, és török császárt irritálja elletálja ellenünk, hogy mi ő felségéhez császárhoz és lengyel királyhoz ő felségéhez kötöttük volna magunkat török császár ellen. — Mi tőlünk sem császár ő felsége, sem lengyel király ő felsége azt nem kivánta; tudván jól az mi állapatunkat, és török császár alatt való létünket. — Ilyen vészedelmes szakadságra nézendő állapotban szükséges keglmednek is ide alá vigyázni; az hajduságnak is parancsolni vesztegségben legyen, és senki sollicitálására se titkon, se nyilván sem kevesenként, sem ezer páronként ne insurgáljanak, és tartsák magokat, ne adják ha kik ide Erdélyre igyekeznének is. — Az vigyázást, gondviselést, elhittük, maga bőcsületére nézve is, tiszte is azt kivánván, el nem mulatja keglmed. — Mindazonáltal mi is akarjuk keglmedet felőle requiralni. — Császárt ő felségét is requiráltuk és tudósitottuk ezen dolog felől, — mivel Bethlen István ő felsége subditusa volt és ditiójában lakott, onnat ment el is. — Azt hiszszük ő felségének kegyelmes gondviselése leszen ezekre.

Kivülről: Szalárdi a történész, akkor I. Rákóczy György altitkára kezével ezt jegyzi fel: „Par. 1636. die 19-a januar. Szamosujvarino post Confugium Comitis Stephani Bethlen.

Jegyzet. Irva van Bornemisza Jánoshoz.
(Megvan a király Batty. könyvt. N. 5. IV. 4-2. sz.)

Digitized by Google

XI.

Caesarea, Regiaque Majestas, etc. etc.

Dum ego pro virili mea parte, inter tot majoris orbis partis bellicos strepitus pacis conservandae studio; eandemque mihi etiam ipsi undique pacem, et securitatem certam, praecipue vero ex ditionibus Majestatis Vestrae Caesareae, foederis cum Majestate Vra Caesarea initi beneficio fretus expecto:

Perlatum est ad me Spectabilem, ac Magnificum Comitem Stephanum Bethlen, subditum Majestatis Vrae, ex arce Ecsed, ex ditione Majestatis Vrae Caesareae, adjunctis sibi certis equitibus, et peditibus suis, primum quidem Agriam, inde Budam ad turcas profugisse. — Quae ipsi causa satis justa transfugii hujusmodi esse potuerit, mihi quidem non constat; — nam si quas privatas contra me injurias praetendit, — illae certe non erant tanti momenti, ut ob eas ipsi, patriae suae et gentis salute publica, regnorumque tranquillitate poenitus abjecta ad turcarum auxilia fuerit confugiendum; quae etiam secus vel moderante Majestate Vra Caesarea facile poterant absque graviore rerum motu componi. — Illud vero plane indignissimum, quod Dominus Stephanus Bethlen ea praecipue ratione turcarum imperatorem, et portam ejus contra me incitare intendit, quasi Ego cum Majestate Vra Caesarea, et Serenissimo Rege Poloniae contra imperatorem turcarum foedus percusserim. Quod tamen Majestas Vra Caesarea haud ignara conditionis, et status Transsilvaniae, a me nunquam postulavit, neque serenissimus Poloniae Rex. — Si cum Majestate Vra Caesarea, et ejus ditionibus synceram colui pacem, et vicinitatem similiter cum vicinis Dominis Polonis, eo pacis, et vicinitatis studio, turcarum imperatori nulla est a me injuria illata, neque Transsilvaniam a veteri illi debita subjectione avulsi. — Similes sunt aliae ipsius criminationes, quibus in me odium quorumcunque potest, adducere conatur; putans per istam maxime rationem causam suam apud turcas se promovere posse. Certum est D. Stephanum Bethlen dies, noctesque totum jam in eo esse, ut Turcarum, et Tartarorum Arma, in me, et Transsilvaniam, innocentissimosque populos concitet, et quod in animo suo concipit, vel cum extremo patriae, et miserae plebis excidio (quod Deus propitius avertat) perficiat. — Ex quo quidem igne,

Digitized by Google

nisi mature extinguatur, quam funestum queat incendium exoriri, latiusque spargi, merito cum horrore mens pia, vel a cogitatione ejus abhorreat. Cum de tractatibus cum turcis habitis, publica etiam Regni Hungariae constitutio gravi sub poena sit sancita; at etiam alias Majestas Vra Caesarea publicae Regnorum tranquillitati conservandae quam maximo, et ardentissimo studio incumbat: Eo majori cum fiducia majestatem vram Caesaream oro, dignetur atrocitatem hujus DominiStephaniBethlen attentari, exindeque non ipsam tantum Transsilvaniam, sed in vicinia etiam regna, et provincias ex occasione redundatura pericula ob oculos ponere, ut altissimi judicii sui acumine penetrare, atque deturbatis rebus pacandis, ac in priorem quietum Statum instituendis rationem benignissime inire: quo de Stephanus Bethlen incepto suo noxio supersedeat; sin vero ille in proposito suo cum armis sultus, perseverandum duxerit: suo nobis consilio, et benignissimo favore adesse, rebusque Christianis periclitantibus, medio quod ipsi et salutare, et commodissimum visum fuerit subvenire dignetur. Interea expediret hajdonibus ditionum suarum serio demandare, ne ad cujusvis instantiam, et seductiones palam, vel occulte, majori, vel minori numero insurgere, neque praedae si qui Transsilvaniam hostiliter invadere vellent, eisdem se se quovis modo adjungere auderent; sed quieti et pacati suis in locis permaneant, benignam majestatis Vrae Caesareae informationem hisce de rebus praestolarentur.

Non oberit comitatuum, etiam gentis ad hos rerum motus paratos, instructosque esse, quo mandatis Majestatis Vrae Caes. si qua necessitate sic exigente supervenirent, se se accomodare possent; sin vero ingravescente periculo pro mea justa defensione aliquot peditum, equitumque copiae mihi conscribendae forent in ditionibus etiam Majestatis Vrae Caes. (extra propia mea bona) ut id benigne Majestatis Vrae permissis per homines meos fieri possit: Majestatem Vram Caesaream obnixe rogo. Non alium ullum in finem, nisi ob necessariam, et inevitabilem mei defensionem eo condescendam.

In quantum Majes. Vrae Caes. quies publica, et salus Christianorum cara est, in tantum Majestatem Vram Caes. hocce in arduo, periculosissimoque casu, pactis caesar. et regii sui muneris executuram esse confido: Ego turcis obsequia ex veteri Tranniae instituti praestiti, pensio annua a me est per-

Digitized by Google

soluta illis, nullum cum quoquam principum Christianorum ut bellum illis abrupta pace praesenti inferretur occultum pactus sum foedus. Deus justus judex, et Majestas Vra Caesar. dijudicet, an hoc nomine pia satis, et christiana mente odium in me turcarum conflare instituerit. — Spe firmissima in Deo optimo Maximo imprimis, deinde Majestatis Vrae Caes. celebratissima aequitate reposita, innocentiae meae justam defensionem suscipere decrevi, si ad saniora, et pacatiora consilia mentem suam revocare abnuerit Stephanus Bethlen. Quo in motu, quin Majestas Vra Caes. se se Christiani Orbis Monarcham esse, populorumque Christianorum maxime vicinorum salutem unice sibi cordi, curaeque habere palam sit ostentura nullus ambigo; atque de his omnibus rebus moram omnem excludentibus, Majestatis Vrae Caes. piam, sollicitam, vereque totius orbis Christiani capite supremo dignam declarationem debito cum obsequio expecto. — In reliquo Majestatem Vram Caes. diutissime vivere, feliciterque regnare exoptans.

Jegyzet. Irva Rákóczy által II. Ferdinándhoz.

E levél hátlapján Szalárdi Jánostól, ki akkor Rákóczy Györgynek altitkára volt, ez áll „Ad Caesar. Regiamque Majestatem. Par. 1636. die 29-a januar. Szamos-Újvárino, post transfugium Comitis Stephani Bethlen“.

(Gyula Fehérvárt eredeti fogalmazvány.)

XII.

Illust. Spectabiles, Magnif. Generosi, Egregii, Nobiles Domini.

Amici et vicini nobis observ. benevoli.

Bethlen István uram, menyegzői lakadalmára való készületének szine alatt romai császár ő felsége birodalmából Ecsedből mint indult, s ment legyen el Budára hatalmas császár segitségéért, a nemes vármegyék irt leveléből kegyelmetek meg érthette; akár mit irjon kegyelmeteknek és szépitse is elmenetelét, de ha Isten elő bocsátja ártalmas igyekezetét mind csak az maga haszna keresése, és csak az fejedelemségre való aspirálása elmenetelének fő oka: többször is probált ő kegyelme efféle dolgot.

Minémű méltatlan dolgokkal rágalmazott kegyelmetek

Digitized by Google

előtt hitén, és vallásán való keresztyén fejedelmet értettük azt is, és kegyelmetek is csodálkozhatott rajta, s mostan is csodálkozhatik, hogy olyan dolgokért; (kik látja Isten hogy ugy nincsenek) kellett volna török országba futni, és magá privatumáért (mely különben is eligazittathatott volna, a minthogy cardinalis uram és palatinus uram intercessiojára Chernel György uram fő ember szolgánk által még januar második napján kivánságok szerint resolváltuk volt magunkat levelére) és keresztyén vérontással, nemzetének pusztulásával, sok ezer lelkeknek örök rabságra való vitetéssel vinditára igyekezni.

Ha kegyelmetek előtt ellenünk panaszt akart inditani, miért nem várta kegyelmetek intercessioját, hanem mindjárt veszedelmes exremumot tentált? megemlékezhetett volna ő kegyelme arról, a szegény fejedelem ilyen formán való bejövetele is, mely rettenetes romlásával lőn a szegény hazának. — Méltatlan és keresztyén emberhez illetlen rágalmazó stylusára ő kegyelmének még most nem akarunk hasonló stylussal megfelelnünk, noha lehetne abban is módunk ő kegyelmétől provocaltatván; de fejedelmi méltóságunkat tekintvén, meg akarván ebben is mutatni nem testnek indulatja, hanem az ur Istentől adatott okosságocskánk igazgat, és hordoz benünket,— moderáljuk magunkat Szent Dávid királyal azt mondván: az ur modotta neki, hogy azt cselekedje; minden vádlásira igen rövideden csak az egy igazság szerint felelünk. — Az mint a kegyelmeteknek irt leveléből látjuk, négy karban állatta ellenünk való rágalmazasit.

1. Maga és fia rivatumát forgatja.
2. Az ország megromlott szabadságát.
3. A romai császárral ő felségével való békességünket.
4. Hatalmas császárral való frigyünket.

Mindenekre articulatim breviter felelünk, mig derékasabb irást bocsáthatunk ki, az ő kegyelme méltatlan vádlási ellen. Hatalmas Isten! ha nekünk ez előtti elmult felső esztendőkbeli szabadságtalanságot tövénytelenséget, és egyéb sok illetlen dolgokat elő kellene számlálnunk, melyek az ő kegyelme gubernatorságában lőttenek; érette meg nem szólalt, szemére senkinek nem hányta, hatalmas császárnak ellene nem panaszkodott, segitséget nem kért ő kegyelme maga akkor az ország gubernatora levén; arra erősebb hittel volt köteles, sót inkább

Digitized by Google

sokban maga is társ volt ő kegyelme, de mindezekre az irásokra is, Isten bizonyságunk az kételenség viszen.

Az szabad electionál mi abutáltunk, vagy ő kegyelme, meg fog tetszeni az topai reservalisából és fijának irt leveléből, holott noha a fejedelem asszonynak erős hittel volt köteles, mind az ország szabadságainak őrzésére, s mind az fejedelemasszony hűségére, s mind a uniora, még is az mi|békességes uraságunkból ő kegyelme inditott, s hozott ki sok szép szavával, fogadásával. Váradba az ő kegyelme akaratjával vittek a hajduságot az ő kegyelme hirével eskették fel, és akkor tájban romai császár ő felsége birodalmát is ő kegyelme invádoltatta; Bornemisza Jánosra hogy fiai vigyázzanak ő kegyelme parancsolta; melyeket mikor az idő kiván, kit maga kire irásával s kit szolgáival napfényre hozhatunk. — És noha mi hitének hivén, sorra ki indultunk házunkból, miképen eligaltatta vala azon közben magát, nekünk adott hite ellen constálván kegyelmeteknél; abban az állapotban is, mi nem akarván a szegény hazának szabadságit, idegen nemzet közibe való menetelünkkel sértegetni inkább támaszkodtunk az szerencsének bizontalan kimenetelése. Azután Topán micsoda reversalist adott ő kegyelme az egész tanács hire nélkül, s az szabad electiónak romlására jelen vagyon nálunk mely állapotban mi vigyáztunk inkább az országnak előbbeni szabadságára, vagy nem? könynyű abból megitélni. — Oly extremum sem volt előttünk, hogy olyan könyörgés képen esedeztünk volna ő kegyelmének, halott Isten áldásából fegyver is volt kezünkben, Váraddal s több itt benn lévő erősségekkel. — Értették volt is már sokan a statusok közül, hogy mi az ő kegyelme hivataljára, és hitére mozdultunk ki házunkból, külömb emelkedéssel, s itélettel voltak, csak akori rövid idő alatt is.

Az hat héti induciák alatt is, mint akarta ő kegyelme erős reversalisa ellen magát a fejedelemségben, per tertias personas megtartani, itt benn magának pártokat csinálni, az portán is mi csatával akart élni, bizonyos emberek fassiojából autentice áll nálunk abból olvastuk. — Mi ha szintén valamiben (kit nem tudunk) találtunk volna is véteni némely dologban, bocsátandó, mint ki minden rendelését, végezésit rövid idő alatt az országnak fel nem forgathattuk. — De ki gyermekségétől fogván abba nőtt nevekedett, forgott, gyakorlotta magát, s még is ilyent cselekedett, támasztjuk az kegyelmetek józan itéletének.

Digitized by Google

Ad. 1-um. Az mi azért rágalmazásának első árticulusát illeti: annyira megtartottuk, őriztük, hogy mind a maga gyermekei ő kegyelmének az minémű hatalmasságokat, foglalásokat, nemesség szabadságának háborgatását cselekedték is, látván a sérült felek ő kegyelméhez, és gyermekéhez való jó indulatunkat még csak megemliteni sem kivánták, nem hogy elkezdeni igaz törvény szerint is processusokat, kire elég példa Marosujvárnak elfoglalása, a mármarosiak nyomorgatása, Bihar és Kraszna vármegyékben költ Insulatiak. (?) — Becsületében annyira megtartuk hogy majd láttattunk ő kegyelmével viseltetni fejedelmi állapotunkat, kiről az egész tanácsra támasztjuk igazságunkat. — Mondja meg Kun Istvánné*) mi akartuk-e tőle Ecsedet elveszteni; — forgolódtunk-e abban? a kit reánk méltatlanul fog ő kegyelme; tudjuk bizonnyal azt, hogy Kun Istvánnénak egy néhány ízben is megesküdt ő kegyelme, ugy viseli gondját mint édes leányának, kit mint mutatott és teljesitett meg kérdjék magát Kun Istvánnét; midőn még ura hideg teteme föld szinén lett volna, minden szolgáit tőle elkergette ijesztéssel, esküvéssel mind addig forgódott, Ecsedből kitúrta, megfosztván még attól is ami ideig igazán őtet illethette volna s noha inauditum hogy valamely fejedelem az ország jószágait testamentumban ellegalhassa, s azt is tudtuk; hogy szegény fejedelem testamentumat nem subscribálhatta mégis Vécsben, Balázsfalvában örökössé mi tettük donationk adásával.

Husztra mi soha sem vágytunk, mert az mi állapotunkkal meg voltunk elégedve. — Bizonságunk az ur Isten, az praesidiumnak beviteleiről való articulusnak csinálásában is, soha arra nem néztünk, hogy Husztot ő kegyelmétől elidegenitsük; mert látja az ur Isten! soha nem volt kivánságunk reá, holott az magunk jussát is oda adtuk volt; hanem okot erre is maga adott ő kegyelme, mert midőn in anno 1631 pleno numero levén az egész tanács azt propónálánk ő kegyelmének: kivánhatjuk méltán mi ő kegyelmétől hogy nekünk megesküdjék, az országnak arról 1613 esztendőben irt articulusa szerént holott mi ő kegyelmének is megesküdtünk? s azt találták: hogy igen méltán! sőt az Istenben elnyugodt maga fijától**) is megkérd-

*) Kun Istvánné volt Szécsi Mária, — előbb ifj. Bethlen Istvánnak neje.

**) T. i. Bethlen Istvántól.

Digitized by Google

vén tanácsur hiveink előtt; az is azt mondotta. — Becsülettel megtaláltuk, kivántuk — de nem ment reá. — In anno 1632 Kolozsvárt is hogy kivántuk depónálását, azt meré szemünkbe mondani ő kegyelme, noha letette az fejedelemséget, nem submittálta ugy magát mint egy ur; ebben ekkor is mire nézett ő kegyelme, im most megmutatta. — Anno 1633 esztendőbeli gyülés idején is megtaláltuk, depónalja az juramentumot, de nem cselekedte. — Látván maga viseletjét a tanácsnak proponáltuk, és az propositiot megolvasván, tetszett nekik, kiket magok lelkek szerint mondjanak meg, nem tartozunk azzal hogy csak azt cselekedjük az ami ő kegyelmének tetszik, hanem arra kellett vigyáznunk, mit kivánjon az ország megmaradása, s noha mi propositióba alá küldtük, de nem erővel irattuk az statusokkal, hanem ugy tetszett. — Erdélyi István és Kassai István uramék élnek tegyenek bizonyságot róla mit izentünk volt. — Deponalja ő kegyelme az juramentumot, és ha mit az articulusban maga személye ellen valót vélne lenni, azon leszünk, az országnak adott kötelességeinknek megbántódása nélkül melioráltassék — de mikor is nem mene reá ő kegyelme, hanem gondolkodásra vevé a dolgot, noha mi azzal is megkináltuk, csak depónálja, készek leszünk assecuralni, hogy nem csak életében de holta után is gyermekit teljes tehetségünkkel minden törvénytelen és hatalmasul háborgatók ellen megoltalmazzuk, de azt is contemnálá, hanem azután jóval meg ugy resolvala magát, hogy jó módok alatt megesküszik. — A jó mód mi lett volna, maga tudhatta ő kegyelme de mi hozzánk sem fért, hogy társul adhassuk magunkat melléje, és utána járjunk.

Fogarast, Bábolnát, Monorat ugy vagyon szép szóval kértük, eleibe számlálván ő kegyelmének hogy az fiskus jószági igen eldissipaltattak, és annak nagyobb részét ő kegyelme birja gyermekivel együtt, sehol több kezünknél nincsen Fehérvárnál, Szamos-Ujvárnál, Kővárnál, Vincznél, Váradnál, látja maga is ő kegyelme asztalunk tartasára is mint érkezhetünk, cedaljon az fogarasi dolgának; megfontolván azt is, hogy a szegény fejedelem halála után az ő kegyelme tanácsából ezektől a helyektől is ezer ház jobbágynál több adatott el, mindazáltal mi azt erővel nem kivántuk, sőt bizonyságunk az ur Isten ha a juramentumot deponálta volna kezébe bocsátottuk volna mindgyárást Fogarast is, de nem depónálván vöt-

Digitized by Google

tük eszünkbe nem akar fejedelmének esmerni; sine laesione conscientiae megtartottuk, holott az mely reversalist Topán adtunk volt, expresse ez vagyon benne; országfejedelmének, esmérjén és illendő hűséggel legyen hozzánk.

Monorát a szegény fejedelemtől aranyon, és drága marhán megvevén Iván vajda, egykor szegény csak vissza foglaltatván tőle, egész haláláig birta, s holta után szegénynek az fejedelemasszonytól impetrálta ő kegyelme Bethlen Péternek, hogy már a szegény fejedelem legálta volna neki; mind azt tudta ő kegyelme, hogy Iván vajdától hatalmasul foglalták el és azt is hogy incorporatus volt már Erdélyben Iván vajda, s az unio őtet is befoglalta; de azért ugyan nem adta meg nyavalyásnak, se pedig az unióra, kire erős hittel volt köteles, nem emlékezett meg. — Mi időnkben is Iván vajda könyörgött, perleni sem mert a nyavalyás, igért ugyan valamit neki, de nem annyit, mint amaz érte adott volt. — Látván Iván vajda, hogy sem pénzért, sem jószágát nem akarja megadni ő kegyelme, az tanácsurakat meglátogatta és nagyobb részétől recognitionalist és intercedáló levelet hozott, hogy erővel foglalták el tőle; mi látván mind igazságát, mind fogyatkozott állapotját Iván vajdának, és azt is hogy Bethlen Péter nem akar semmit neki adni, ugy adta nekünk Iván vajda abbeli jussát. — Mindazáltal mi in annó 1635. mense januarii meg kináltuk, ha Monorát az fijának kivánja ő kegyelme hogy engedjük, készek vagyunk reá, ugy hogy mivel Iván vajda az asszony fejedelmet 4000 aranyról contentalta, — egy aranyat in flor. 3 den. 25 computálván, tett florenos 13,000 idest tizenhárom ezer forintot, ebből az két ezer forint adósságunkat, melyet az ország szükségeért adott volt ő kegyelme defalcalja, az őt ezeret adja meg, de sem egyiket, sem másikat, akkor az időben nem acceptálta.

Bábolnát kivánjuk azért, mivel noha azt is az szegény fejedelem holta után iratta a testamentumba (kin most is semmi keze irása nincsen az szegény fejedelemnek) de már a szegény gróf deficialt, fiscust illette, holott mi a tópai végzésünkben is ugy assecuraltuk, hogy életekben ő kegyelmének fijait meg nem háborítjuk. — Amihez a fiskusnak köze volna is, deficialván a szegény gróf, per amicabilem compositionem procedáltunk ebben is, mint sem a törvények szigora szerint

Az articulust hogy két esztendeig tartattuk benn, az igaz.

Digitized by Google

dolog; de azt is ő kegyelmére nézve cselekedtük, várván, hogy az mi méltó igazságunkat megfontolván, amit kevés ideig mástól, még tulajdon a fejedelemasszonytol is megkivánt, mi nekünk is megadja. — De látván hogy még keményebben viseli magát, sőt azt hirdeti, hogy mi azt az országgal erővel irattuk,ugy kellett ami conscientianknak is elvállalásáért in anno 1635. proponalnunk, s az statusokkal recognoscaltatnunk, ha ő kegyelmek ami impositionkból irták-e azt az articulust, javallják-é? ő kegyelmek recognoskálván, és szabad akaratjokból irott articulust hasznosnak itélvén, ugy bocsátottuk ki, kiről tegyen az ország bizonyságot. Több fiscalis várak is vannak Erdélyben, azoknak possesori nem dificultálák, csak ő kegyelme egyedül, mire nézve: mostani dolgából könnyü mégitélni. — Midőn Bethlen István uram velünk veszekedék Hunyadban, Devában, hogy az országnak praesidiuma olyan veszedelmes állapotban nem volt, — sem a benne való praesidium hogy az akkori fejedelemnek hűtős nem volt, maga tudhatja ő kegyelme hogy hasznos volt. — Vegye elő kegyelmetek az fiscalis várában való praesidiumról iratott articulust, és jó itélettel itélje meg, ha vagyon e abban valami, közönséges veszedelmére, ország törvényének romlására való dolog, és nem végezhetett-e az ország olyan erős végvárakról s az többiről is maga securitására valami hasznos gondviselést, a szükségnek idején, in recenti memoria levén egyszer is az ország egyességétől mint idegenitettek vala el; — Kun Istvánné az articulus szerint nem tartozott Bábolna dolgában, sem pedig Bethlen Péterre. — Semmit mi mesterséggel ki nem vöttünk kezéből, hanem tractatus által, és Istenes uton, mely az fassiokból meg fog tetszeni, és azoknak is testimonialisokból akik abban forgattanak.

Élete ellen pedig, igaz conscientiával irjuk kegyelmeteknek, soha sem titkon, sem nyilván, sem egy, sem más úton nem leselkedtünk, hirünkkel, parancsolatunkból mások nem cselekedték, mikor Horváth Istvánt, s több postáit elinditott dolgaiban jártatta, — ha azokban kiváltképen magunk birodalmában kézbe akadtak volna, és megfoghatták volna olyan utjokban, azt nem bántuk volna. — Ha magában conscientiája furdálta ő kegyelmét, és azt hitette, mit tehetünk mi róla? sem Báthori erdőben, sem másutt ha lesettük vagy hirünkkel akaratunkból lesték, ugy irásunk igaz mentséggel kegyelme-

Digitized by Google

tek előtt helye ne legyen. — Talán maga subordináltathatta, hogy inkább a mostani cselekedeteinek palástot csinálhasson és szerezhessen.

Ad. 2-um. Collatioit, donatioit nem szaggattuk, sőt inkább azokban mi is confirmáltunk, kivel nem is tartoztunk volna, mert mihentest Topán mi nekünk adta a fejedelemséget, az ország libera electiója ellen és azzal kereskedett ő kegyelme, mindjárt semmit is legitime el nem adhatott, holott meg is kivántuk ugyan akkor, semmi jószágát el ne adjon, kit suo tempore ha kivántatni fogna meg bizonyithatuuk — Jószágát pedig abban az állapotban inkább maga szolgáinak, és olyannak adott kiket maga helyben maradásáért, kit törökhöz, kit hova jártatott, de mi azoktól is pénz nélkül el nem vőttük.

Ad. 3-um. Hatalmas császárral való frigyet mi az országgal igazán megtartottuk, esztendőnként az adót ajándékinkkal beküldöttük, ellenséget sehonnan az országra nem hoztunk; hatalmas császár ellen senkit sem incitáltunk. — Frigyet hatalmas császár ellen Erdély felől bizonyságunk az ur Isten, nem kötöttünk semmi féle fejedelmekkel, római császárral ő felségével vagyon confederatiónk, kinek ő kegyelme is consentialt, jelen volt mikor végeztük, tartottunk is vele, mert az ország is azt kivánta, sőt a fényes prortától is megengedve volt — Ebből nem ő kegyelmétől kell kérdeni hanem az erdélyi tanácsurak statusoktól, és ez ideig való cselekedeteink legyenek élő bizonyságok. — Soha minket azzal senki nem vádolhat, hanem ő kegyelme és az ő kegyelme pártján lévő profususok, kivül való dolgokat is elő akarnak venni. — Az keresztyén szomszéd fejedelmek refutálják ezt a nagy Isten ellen való vádlást, hol itt a keresztyéni pietas és igazság.

Ad. 4-um. Római császárral ő felségével való békességünket ugy megtartottuk, hogy a mikor az ő felsége birodalmából életünk fogyására igyekeznek vala is, nem hogy vérrel alcisáltuk, hanem placidis mediis complanaltuk, és az ő felsége ditiójának kárt nem tettünk. — Ezt kegyelmetek is tudhatja az ő kegyelme szorgalmatoskodása nélkül is. — Római császárnak ő felségének vannak ő kegyelmén kivül gondviselői Magyarországban kik ő kegyelménél erre jobban vigyáznak.

Ad. 5-um. Fáj minden rágalmazásinál leginkább az hogy az Isten tiszteletének promóveálásában való tunyaságinkkal, hidegségünkkel akar ellenünk calumnialkodni. Bizony volna is

Digitized by Google

miért, ha ugy volna; de hogy arról kegyelmeteket sok irással ne terheljük, eszébe veheti kegyelmetek az országban lévő keresztyén vallásunkon való püspök testimoniálásából, az mikor kivántatni fog. — Nem tette volt itt bent senki inspectorrá ő kegyelmét. Mikor módja volt itt benn laktában, hogy épitsen és nevelejen; ha arról nékünk irnunk kellene, tromffal vethetnénk vissza; nem irhattuk meg neki, hogy most ezt, avagy amazt cselekedjük-é? czégért sem tehettünk benne, megakarván az ur Istennek parancsolatját, de nem a fariseusok módjára avagy képmutatósok szerint cselekedjük, mert a mit mi titkon cselekeszünk a mennyei atya nyilván fizeti meg.

Ad. 6-um. Confoederatiot mi sem fejedelmekkel sem országokkal nem csináltunk, római császáron ő felségén kivül, az pedig az egész tanács akaratjából lött, — ha szomszédinkkal jó szomszédságot igyekszünk tartani, ártalmas-e ez az országnak? hitünk ellen vagyon-é? Az végházakban is nem állattunk oly embereket akik az országnak kárt tennének, mert ha valamely helyben láttatnék nem haza fia lenni is az fő gondviselő, de az utána való minden tisztek, fizetett rendek épen ez hazából valók, melyre minket rész szerint a hazafiaknak elszűkült állapotja vitt; de azt is tanács hire és tetszése nélkül nem cselekedtük. — Mikor Erdély virágában lőtt volna is micsoda hazafiak voltak Magyarországból kijöttek közül, s mint szolgáltak a hazának testalnak azoknak maradékitól mostan biratandó jószágok. — Nem is tudunk egyen kivül ez birodalomban, kinek jó örökös jószága nem volna.

Szegény Csomaközi András sokáig birá a váradi vice kapitányságot, ő sem volt erdélyi, sem akkor az erdélyi birodalomban jószága nem volt, de azon senki ország törvényének, szabadságának violátását abból ki nem hozhatta; Erdélynek hasznos jó szolgája volt szegény.

Külső országokra és fejedelmekhez való dolgokban is ugy consultálkodunk a derék dolgokban tanács urhiveinkkel, hogy abból senki méltán nem kárhoztat. — Itt ez aránt meggondolta volna bár ő kegyelme a fejedelemasszony idejében hittel communicalta az oda ki való tractálást. — Egy tanácsur sem mondhatja, bár lélek szerint mondják meg: ha vox mondásokért bántottuk, vagy azért nehezteltünk volna. — Ebeknek is hogy neveztük volna az erdélyi fő rendeket: inauditum; mert bár minden rendeket megesketnének is, igazsággal hisszük:

Digitized by Google

azt senki sem fogná bizonyitani ő kegyelme mellett. Erdélyből egy jámbor hazafiat sem üztünk ki, ha kik meg nem elégedvén állapotjokkal, s hazájoknak és nekünk tartozó kötelességeket szemek elött nem tudták viselni, és elfutottak, nem mi, hanem magok vétke üzte ki őket. — Csáki Istvánt maga üzte ki ő kegyelme, kinek életét egy néhányszor mint akarta elfogyatni, napfényen vagyon, s az előtt maga mondott sententiat és kárhoztatást a kifutottakra s most meg már minket akar vele kárhoztatni. — Üdönkben Székely Mózes, Fekete Lőrincz ment ki az országból kiknek micsoda vétkek lőtt légyen, tudják mindenek — Panaszát pedig mindennek oly szabados megmondani; hogy bizony ilyen ez előtt nem volt, érte senkit nem üldöznek, sem tömlöczöznek.

Ad. 7-um. Mire esküdtünk meg a nemes országnak azt oly recens memoriában tartjuk, hogy arról feledékenyek nem voltunk. — Nemes ember jószágára, s foglalásra sem küldtünk, sem nem foglaltattunk. — Valamelyre az ország articulusa szabadságot nem adott —; sőt ezekben is ugy viseltük magunkat hogy ad quindenam, az kinek producálni kellett volna is a fiscalis jószágok állapotjában, sokaknak négy a vagy több rendbeli quindennat is engedtünk, és igazsággal meg akartuk látni; ha valaki pedig igazságához nem bizván, a fiscusnak kedvét kereste, mit vétettünk azzal? az ilyen állapot más országban is in usu vagyon. — Ugrai György jószágát nem mi occupáltuk, hanem a szegény fejedelem! szabadságot adtunk neki hogy törvénykezzen a fiscussal, — senki nem ellenezte volna, ha keresni akarta volna. — Azon kivül avagy az ország articuculusa, avagy törvény nélkül kitől foglaltatuk el jószágát, miért nem denominálja. — Citátio és sententia nélkül hány nemes embert fogattunk meg? avagy az ország articulusa, avagy törvény nélkül az kiket meg kellett volna nevezni. — Ugy tetszik mostan egy nehány rendbeli urakkal, uraszszonyal, nemesekkel nincsenek timlöczeink rakva, kegyelmetek meghallhatta oda a szomszédságban, kik lehessenek azok a nemes emberek, kik citatio nélkül arrestomban volnának? — Méltatlan dolog hogy a fiskusnak is minden igazságát az országból ő kegyelme el akarja veszteni, ki minden keresztyén országokban vagyon. — Ha kinek defectusat publicálják, annak törvényében benn nem ülünk, az ország birái

Digitized by Google

törvény szerint revidealják, ha vagyon a fiskusnak köze hozzá jó, ha hol nincsen absolváltatnak.

Ad. 8-um. Törvény előtt, s az kit in flagranti nem kaptunk, senkit nem arrestaltattunk. — Zólyomi Dávid dolgában is itt Ujvárban midőn consultatiora hivattuk ő kegyelmét, s jelen volt, tudja a tanács micsoda voxa volt ő kegyelmének. — Bezzeg jó lett volna ő kegyelmének conscientiajával számot vetni, eszében jutni még a szegény fejedelem idejében is miképen akarta megfogatni Zólyomit, maga is nekünk ellene mint panaszolkodott, látta maga is ő kegyelme mit cselekszik az unio ellen, akkor kárhoztatta s most immár salvalni akarja. — Az ország mint condemnalta, jelen a sententia olvassák abból volt-é vétke, nem volt-é? Azt az exceptiót allegálta Zólyomi Dávid az ország előtt hogy őtet citatió nélkül nem captiválhatták volna, de az ország szabados deliberátioja szerént azt találta, meg lehet olyan casusban, az minemü volt az ő casusa, ország tehet erre az ő kegyelme vádlására választ; miért sententiálták Zólyomi Dávidot, megmutatja a sententia, és mi hirünkkel fogadta-é, s tartotta-é az hadat? Egynehány fő ember, és tanács jelen volt, mikor parancsoltuk hogy elbocsássa, de még magunk fizetett katonáinkat elszöktette, udvari kapitány lévén.

Ad. 9-um. A libera electiot a nemes országnak oly épen meg tartottuk, hogy azt senkire sem nem transferaltuk, sem azzal nem kereskedtünk, az uj tisztviselőket sem köteleztük ennek sérelmével gyermekeinkhez egy punktában is; ha holtunk után való állapotjokról feleségünkre, gyermekeinkre tisztességes kimenetelekről emélkedtünk, mit vétettünk abban? Bezzeg jó volt volna meggondolni ő kegyelmének, midőn minket Topán arra köteleze, hogy az fiját szegény grófot még életünkben választassuk holtunk után fejedelemmé.

Ad. 10-um. Bejáróink közül, mivel jószágos nemes emberek vagynak, tanulásnak okáért ha bejárnak, őket attól meg nem foszthattuk, mert az ifjuság ugy nevekedik elméjében, s jövendőben is ugy leszen, alkalmatos az szolgálatra ha tanul; — de hogy, azok által circaltattunk volna az emberek voxára, testáljanak magok róla. — Mi bizony egynek sem parancsoltuk. — Áruló névvel sem illettünk egy jámbor hazafiat is. — Az artikulusokat penig csináljuk-é magunk, addalunk-é valamit hozzá azon kivül amint a nemes ország csinálja, tegyen bizony-

Digitized by Google

ságot róla az ki szokta irni. — Minden postulatumok, replikák, árticulusok párjai megvannak olvassák össze őket, könnyü abból megismerni ki keze irása. — Ha mi oly vagyon inseralva az articulusokban melyet az ország nem végezett, nem tartozik meg tartani; minket senki efféle dologról nem requirált, mert azt könnyü volt volna fegyver nélkül is emendalni, ha esett efféle dolog.

Ad. 11-um. Az ország maga megmaradásáért csinálta, ki látván az idegen nemzetekhez való confugiálást némelyektől, nagy hatalmas szabadságának veszedelmével s romlásával, jövendő javára és az olyanoknak refrenálására cselekedte. — Szabad keresztyén embernek most is keresztyén felebarátja mellet törekedni mert azt aki meg nem engedné, vagy meg nem hallaná, a vadaknál is keményebb természettel viseltetnénk. — Régtől fogván igen tilalmas volt, commendatióért s intercestióért oda folyamodni, a mely hely az articulusban megtiltatott; az régi nagy tanácsos emberek igen nagy okokra nézve tartották azt tilalomban; ha Bethlen István uramnál uj dolog, másoknál nem uj dolog.

Ad. 12-um. Miben adtanak légyen tanácsink, ártalmas tanácsot, örömest értenénk, mi is tudnánk magunkat tőle oltalmazni; hát az ki ő kegyelmének mostani útjára tanácsot adott, az igaz tanács volt-é? mi olyant lenni nem tudunk tanácsink között, sem esmerünk, mert mindenik szereti ugy hazáját, mint akármely keresztyén ember. — Ha tud ő kegyelme, hogy nem nevezi meg?

Ad. 13-um. Az törvényekben oly igazságosan szolgáltattuk ki mindennek az ő jussát, ki az előtt nem volt, melyről Isten, s lélek szerint a táblafiai tanubizonyságot tehetnek; senkit el sem küldtünk előtte. — Jószágot sem foglaltanak mi hirünkkel, peresével kiki szabadon alkudhatik. — Executiók nem turbaltatnak. Benn ülésünkben senkinek kárt nem töttünk, sőt hasznot, kiről bizonyság az egész tábla fijai. — Bethlen Péter alkuvását Kun Istvánnéval soha nem impedialtuk, kit maga Kun Istvánné lélek szerint meg mondhat. — Ha minket a keresztyén affectus arra vitt, hogy köztök magunkat interponaljuk, sok munkával meg békéltettük, Hunyadot Bethlen Péter kezébe mi adattuk, melyet törvénnyel mind ez ideig vehetett volna e kezébe, — kétséges, — s abban is az ő kegyelme gyermeke hasznát kerestük. — Itéljen meg az ur Isten ha méltán érdemlettük-é

Digitized by Google

mi azt ő kegyelmétől. Mi semmit nem irtunk magunktól, hanem azt jegyzettük fel: a két fél mint akadt meg, s ugy adtuk azt most is kezébe, kiről maga is mester uram tegyen bizonyságot, parancsoltuk-é hagytuk-é mi azt hogy mint, s hogy adja ki a fassiót.

A sérelmes asszony kinek fiját Bethelen Péter megölte, ami intésünkre annyira hajlott volt hogy csak ilyen három dolgokkal lött volna contenta.

1-ször. Hogy fijának leveleit megadja.

2-szor. Igaz számvetés után, ha mivel adósa marad contentálja.

3-szor. Minthogy ő már vén ember több gyámola annál nem volt, martontelkebéli portiójat, ki mind is nyolcz, avagy kilencz ház jobbágy ha lehet, örökre adja neki.

Mi bizony szónkra irjuk, az asszonynak szabadságot adtunk volt a megbékélésre, sőt im csak 2. januarii in hoc anno praesenti cardinal, és palatinus uramék incessiójokra (a mint ott fenn is irók) ami részükre szintén ugy resolvaltuk vala magunkat, mind maga, és fija dolgában valamint maga kivánta ő kegyelme, és azoknak a nagy embereknek teszett. — Devávali jussával maga kinált Bethlen Péter, s mind maga ő kegyelme Kornis uram által. — A fogarasi jussának pedig Bethlen Péter, s az atyja későbben; még tavaly a megyesi terminuskor cedált, s fassiot is adott róla sub poena calumniae, hogy ő kegyelme maga is cedal. — A sérelmes asszonynak hogy provisiot rendeltünk maga Istenkedésére, szegény özvegy állapotjára nézve cselekedtük; arról bátor ő kegyelme authenticum documentumot ne váltott volna ki. — Istennel bizonyitjuk, s ha kivántatik emberséges embereket állitunk elő, hogy az ő kegyelme gubernatorságában esett szokás szerint, minket is találtak meg a féle delatióért de nem adtunk; hogy nem nevez meg egyet ő kegyelme a felekben, kinek inturbaltuk executióját, a kinek sententiája volt, hatalommal és fenyegetéssel, az igaz panaszolkodás azt kivánná hogy megneveztetnék. — Egy nehány terminuson, az táblán benn voltunk tanácsur hiveinkkel azért is hogy a causakat inkább érthessük, de senkinek kárt nem tettünk, sem pereseket sem procuratorokat nem riagattunk. — Szabadoson agalták causajokat. — A tanácsurak, tábla birái lelkek üdvösségök alatt mondják meg, ha valakinek voxat interturbaltuk, miattunk libere nem voxolhatott. Recognoscalja az

Digitized by Google

is az egész tanács ha nem proponaltuk-e csak a elmult kolozsvári terminuskor is, ha nincsen-é az országnak ellene: a táblán ülhessünk? — Ugy tetszett az egy terminuson bár ültünk benn is, ez jövendő országgyüléskor proponáljuk az országnak, ha ellenzi többször be sem megyünk. — Nagyobb gondunk volt tehát ebben is conscientiánkra, hogy sem ő kegyelmének.

Ad. 14-um. A székelység közibe, ha magok kivánságokra tiszteket tettünk, micsoda injuriakat cselekedtünk? holot bizonyságunk az ur Isten és ő magok a székelyek, szokszor megtaláltanak, kértek, nagy későre látván hogy magok kivánnák, ugy adtuk Udvarhelyszékre Alia Samuelt, kinek ott örökös szép jószága vagyon. — Marosszékre Huszár Mátyást királybirónak comendaltuk annak is szép jószága vagyon; Az előtt is pedig volt ur, és fő nemes ember tisztviselő a székelység között. — Mi is olyanokat találtunk egy néhányat, mert Zólyomi Dávid háromszéki kapitány volt, marosszéki penig szegény Kovácsoczi uram; akkor is azon törvénye volt tehát a székelységnek.

Ad. 15-um. Bethlen István uram gubernatorságakor, az ő kegyelme tanácsából adatott el Udvarhelyvára Kékedi Zsigmondnak, egy punctal több igazságot neki annál nem adtunk, valamint ő kegyelme eladatta. — De az ki nagyobb az egész tanács urak előtt proponáltuk, a holott ő kegyelme is jelen volt, ugy jut eszünkbe — kellessék-e Udvarhelyvára dolgát az országnak propónalnunk? Ő kegyelmeknek fejenként ugy tetszett sok okokra nézve, nem kell proponalni! Ők is nem sollicitáltak érette. E dologban is szántszándékkal cselekedtünké a condició ellen, — itéljen meg az igaz biró, s kegyelmetek jó lelke ismereti szerint.

Hallván, hogy kegyelmetek előtt egész vármegyeül levelében ilyen szörnyü rágalmazást bocsátott ki Bethlen István uram ellenünk, és magát szentes ártatlan embernek mutogatja ő kegyelme lenni: — római császárnak ő felségének: hatalmas császárnak és nemzetének fő patrónusának és protectorának decretalja ő magát. Ezokon mind azoknak képekben ellenünk indult a fényes potára, hogy azoknak képekben török és tatár hadakat hozzon szegény nemzetünkre és azoknak romlásokkal, örök rabságokkal szerezzen szabadságot a puszta földnek. — Római császár ellen ha vétettünk volna diplománk ellen, abban is ugy végeztünk, hogy nem minjárt fegyverrel, hanem

Digitized by Google

commissariusok által legyen elsőbben a complanatio. Hatalmas császárt mi meg nem bántottuk, holott valamivel a fényes portának tartozunk, igazán esztendönként megadtuk, fegyvert ellene nem húztunk, magunkat neki nem opponáltuk, ellene bizony soha nem practicaltunk, sem kötöttünk senkivel, sem titkon sem nyilván. — Jenővel, Lugossal, Káránsebessel a mostani adónak duplálásával (kire némelyek a profugusok közül már is offeralták magokat) neki nem kedveskedtünk. — Elég Lippának több szép kastélyokkal oda létele. — Azt a nagy inséget, törvénytelenséget, szabadságtalanságot, melyet ő kegyelme ir levelében, kegyelmetek szomszédok lévén, lehetetlen hogy nem hallotta, és nem értette volna kegyelmetek, hiszen az ilyennek publice kell menni. — Mindezek bátor löttenek volna ugy, (kik az mint felyebb irók, igazság szerént nincsenek aszerént) keresztyén jó lelkű ismeretü emberhez illett volna-é, mindjárást ilyen utolsó veszedelmes médiumhoz confugiálni; kit az előtt a szegény fejedelemben inprobált. — Ha minket mind ezekről, mind császár ő felsége, hatalmas császár az egész Erdély országa, szomszéd országok requiráltak volna, és mégis vakmerőképen, ilyen dolgokban előbb előbb mentünk volna, annak utána talán jobb mentséggel, tisztább lelki ismerettel confugialhatott volna ő kegyelme ilyen veszedelmes, és kárhozatos médiumhoz. Csak ezekről is kegyelmetek Bethlen István uram rágalmazási, és veszedelmes igyekezeti között és a mi igaz mentségünk között igaz lélek ismerete szerént való itéletet tehet. — Ha ő kegyelme ugyan nem akar vele compescalni? és minden istenes üdvösséges mediumokat rejicial, az Istennek tiszteletéért, édes hazájának, nemzetének megmaradásáért, elhittük bizonynyal teljes ereje szerént, ez nagy veszedelmes motusokra réá vigyáz kegyelmetek és annak fijával inkább az ki az békesség megmaradását hazájának, és nemzetének őrzi, oltalmazza, és ha abban valámi fogyatkozni láttatnék, azt is restitualni igyekezik: hogy nem mint az ki méltatlan vádlásival, rágalmazásival maga hasznának, méltóságának alattomban való keresésével édes hazánkat, nemzetünket, török, tatár hadakkal mind szabadságostól, törvényestől utolsó romlásba és pusztulásba akarja ejteni. — Erdélynek legfőbb szabadsága az fejedelemnek libera electiojok.

Itéljen Isten, s kegyelmetek szabadság oltalmazásáért, a portára futnia, és méltatlan vádlásokkal arra incitalni, hogy

Digitized by Google

egyik fejedelmet, fejedelemségéből kikergesse, és mást fegyverrel ültessen helyébe, — Bethlen István uram ezen az uton Moldovánál, Havasalföldénél sokkal, sokkal és ezerszer alábbvalóvá teszi Erdélyt. — A sok fejedelmek változása és török segitség miatt, igen kevés idő alatt oda leszen Erdély mind törvényestől, szabadságostól, fejedelemségestől. — Ezekről és több következő veszedelmekről bizony igen jó lett volna Bethlen István uramnak gondolkodni, ha édes hazáját, nemzetét annyira szánja. — Mind ezeket igy értvén kegyelmetek, nem kételkedünk szeme előtt fogja viselni mit kivánjon édes nemzetének szeretete, és azt fogja inkább ponderalni, mint sem az ő kegyelme ellenünk való méltatlan rágalmazó irását. — Tartsa meg Isten kegyelmetek sokáig jó egészségben. Datum in Arce nostra Szamos-Ujvár die 1-a Február. Anno Dni 1636.

Illr. Splium Magnif. Gener et noblium Dnie vest.

Amicus et vicinus benevolus.

Eredeti minuta Gyula Fehérvárot a Battyáni könyvtár N. 5. IV. 4—6. szám. Irva van a magyarországi vármegyékhez.

XIII.

Instructio pro generoso Stephano Sulyok de Ádámos, primario Aulae familiari nostro, ad Cottum Satmáriensem. — 1636. die 11. Február. Szamosujvár.

Elérkezvén Isten áldásával tőlünk az vármegyére, mindenek előtte főispán Kun László uramat keresse meg, levelünket ő kegyelmének, minden jóakaratunknak ajánlása után, becsülettel adja meg, tudakozzék ő kegyelmétől leszen-e hamar nap az nemes vármegyének gyülése, és kérje is szónkkal, találjon jó módot ő kegyelme a dologban; ne haladjon messzire a gyűlés és megértvén ő kegyelmétől ha egy hétig kelletik is várakozni utána, valahol bizonyos helyben meg várja az vármegye gyülését, hogy levelünket maga adhassa be ő kegyelmének; mely idő alatt (ha valahány napot a gyűlésre kellene várakozni) Prini Gábriel uramnak szóló levelünket is meg vigye,

Digitized by Google

ő kegyelmét nevünkkel becsülettel köszöntse, levelünket meg adván hogy a vármegye gyülésére csak azért is be menjen ő kegyelme és ott jó akaratját mutassa hozzánk, arra kérje. Ha pedig oly hamar lenne a gyülés hogy Prini úrhoz az alatt nem mehetne, csak a gyülésbe várja ő kegyelmét is.

Elhozván Isten a gyülés napját, a levél beadását is a nemes vármegyére Kun László uram hirével és értelméből cselekedje, és bemenvén a vármegye közé, ő kegyelmeket fejenként szónkkal, illendő módon becsületesen köszöntse, kedveskedésre kész, szomszédságos jó akaratunkat ajánlja; Istentől minden áldást és boldogságot kivánván állandóul ő kegyelmeknek, levelünket adja be és rövid szóval micsoda levelünket kelletett ő kegyelmekhez küldenünk jelentse meg.

Bethlen István ő kegyelmek közül az török közé lött futása alatt a micsoda illetlen levelet nevünknek méltatlan mocskolására irt a nemes vármegyére, az ellen akartuk igaz mentségünket ő kegyelmének elibe terjeszteni, levelünk által; mely vádlásokban noha ártatlanok vagyunk, és ahhoz képest az igazságnak természete szerént, keményebb szókkal is méltán megirathattuk volna mentségünket, és az méltatlan rágalmazódást illendő módon visszaadhattuk volna, de meg tartóztatván magunkat nem feleltünk az irásának érdeme szerént való viszszairással, hanem mértékletes csendességgel akartuk csak ő kegyelmeknek igaz mentségünket megmutatni. Ő kegyelmeket azért nagy szeretettel, és szomszédságosan kérjük, ez dolgokat elméjékben való szorgalmatos meg hányással, vetéssel vizsgálják és fontolják jól meg és ugy tetszik meg tapasztalják hogy az urak az nemzet szabadságának romlására, hazája pusztulására, veszedelmére néző és fordulható elfutásra, csak a maga és fiai commodumának keresése, és megbirhatatlan haragos bosszú üzése vitte, — melyben bátor méltó panasza volna is senki privátumáért a közönséges romlásra lehető okoknak adását senkiben el nem kellene ő kegyelmeknek, magok részéről szenvedni: s hogy abban nem méltó is panasza, annál inkább nagyobb és igaz okok lehet ő kegyelmeknek, az közönséges jónak oltalmazására. — Nyilván lehet ő kegyelmeknél hogy egyik szomszéd házának égésekor, ritkán lehet a más szomszéd házának is a gyúladás ellen biztossága; melyre nézve az úr elfutásával mostan füstölgésében való, és fellobbanásra kö elitő tűznek megoltására füstölgéséből lobbanásig nem bocsá-

Digitized by Google

tására, igen méltó ő kegyelmeknek vigyázni. — Mert bátor minden eredete, csak e szegény hazának közepéből volna is, de a legközelebb való szomszédság miatt bátorságosan nem nézhetnék ő kegyelmek pusztulásunkat, hogy abban levő részesüléstől ne tarthatnának; holott pedig ő kegyelmek közül, és vármegyéjéből Ecsedből inditatott, s az helynek mivoltához képest, continualásához is, az a bizodalom; megitélhetik ő kegyelmek nem kell-e vigyázniok, hogy a szomszéd ház égésének csak szikrájától is magok háza is fel ne lobbanjon. — Ennél kissebb és nem ilyen veszedelmes indulatoknak serkedezésén is másszor ő kegyelmek dicséretes szerénységgel vették elejét a szomszédságban támadható veszélynek, — mint mikor szegény Homonnai György Erdélyre a megholt jó emlékezetü Gábriel fejedelem ellen igyekezék vala noha török a dologban közös nem volt, és noha szegény fejedelem is, nem ő kegyelmek közé való magyarországi hazafia volt; mindazonáltal ő kegyelmek, bölcsen itélvén hogy a szomszéd romlásából magoknak is bántodások következhetik, semmi vigyázást gondviselést hátra nem hagytak, hogy annak elejét vehessék, a mint Isten segitsége által elejét is vették vala. — Mostan pedig Bethlen István uram nem csak Ecsedből készül, nem császár ő felsége méltósága és segitsége által igyekezik Erdélyre ellenünk, hanem a törökhöz confugiált, azt szorgalmaztatja, édes hazája, nemzete ellen (Rákóczy saját kezével-e conceptus irat szélére még ezeket jegyzi fel: „Vétettünk mi a hatalmas császárnak? adónkat igazán megadtuk; okot vele haragjára nem adtunk és ezután is azt, a mivel ő hatalmasságának tartozunk, meg akarjuk adni.“) Mi pedig ő kegyelmekkel egy hazafia, — ő kegyelmekkel magok közül valók vagyunk, s annyival inkább illik mellettünk és mivelünk arra vigyázni, és gondot viselni ő kegyelmeknek, hogy a reánk szánt veszedelmek tüze, maga fészkére is, a honnan indittatott, el ne terjedjen és igy ő kegyelmek is a szegény hazával együtt se most, se ezután, ne pusztulhassanak.

Akartuk ezek után arról is ő kegyemeket izenetünk által megtalálni; Bethlen Péter Ecsedben maradván, immár magát mutogatni úgy kezdette: mely mind az ő felségével való pacificationknak mind az ő kegyelmek velünk való jó szomszédságának manifeste praejudical, mert szolgáit kiküldözvén a várból, az útokon vigyáztat dolgainkban járó jámbor szolgáink ellen; immár őket kergettetni, leveleinket intercipialtatni kez-

Digitized by Google

dette; kinek is ilyen cselekedete ellen, noha igen nagy igazsággal oltalmazhatnók minden úton magunkat, és szolgáinknak a vár kapujától szerezhettünk volna eddig is útjokra bátorságot, de magunkat és az ő kegyelmek jó szomszédságát tekintvén inkább az éretlen elméből származott bántódásnál, magunkat eddig megbirtuk, s most is ő kegyelmeknek értésokre akartuk adni. — Azért ő kegyelmeket azon is kérjük jóakarattal, találjanak módot benne, és állassanak oly eszközt ez ellen is, ki által zabolázzák meg Bethlen Pétert, és fogják el szolgáinknak háborgatásától, leveleinek intercipiálásától, elhivén bizonyosan ő kegyelmeknek, hogy nincsen édes hazájoknak, nemzeteknek szép szabadsága, és megmaradása ellen a mi levél küldözésünk, sem jámbor szolgáinknak hozzánk és ott ki való jószáginkban járások. — De ha megnem szünik Bethlen Péter, ugyan protestácioval jelentjük ő kegyelmeknek, hogy becsületünkre s dolgainknak s jámbor szolgáinknak bátorságára gondot akarunk viselni; várván mindazonáltal elsőbben mindegyik, s mind másik dologból ő kegyelmeknek jó választételét hová hamarább. Igy végezvén szavát a nemes vármegye előtt, arra vigyázzon micsoda szivvel, indulattal hallják, értik levelünkből magunk mentségét; arra ki mit mond, — mint indul meg hamar és könnyen hajlandók-é hozzánk való jó akaratja, magokkal együtt oltalmazásunkra, s több lehet-e hozzánk jó indulattal közülök mintsem valami hidegségel; hogy mindenekről tudhasson nekünk bizonyost mondani és a mi választ tesznek, vagy irás vagy izenet által ..... nekünk meghozni. — Secus. Datum (Szamos-Ujvár. 11-dik Febr. 1636.)

(Az eredeti fogalmazatból (conceptus) Kfvári Battyáni könyvtár N. 5. IV. 4-7. sz.)

XIV.

Ferdinandus Secundus, Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex etc.

Illrme Princeps, nobis honorande, Transmissae per egregium Georgium Chernell Ablegatum ad nos Internuntium Irae

Digitized by Google

sinceritatis vestrae nobis redditae sunt, ex quibus intelligere nos voluit Comitem Stephanum Bethlen ad Turcas profugisse, inibique consilia adversus Transylvaniam, personamque sincer tatis vestrae periculosa agitare. Quod ipsius Bethlenii factum, sicut inviti audivimus, ita vicissim gratus nobis extitit synceritatis vestrae candor, repositaque constans in benevolentia nostra fiducia. De qua deinceps quoque syncer. vestra bene sperare non immerito potest, cum nihil magis nostrae cordi sit majestati, quam ut novationibus et mutationibus quibusvis, quae graviora accersere solent mala, devitatis, christianae reipublicae saluti, et populorum tranquillitati quam optime consulatur. Hunc proinde inexpectatum pacique communi periculosum Bethlenii transitum neque approbamus, neque assistentiam ullam aut auxilium eidem ferre intendimus. Sicut et fidelibus nostris ditiorum nostrarum regnicolis, otissimum istarum partium comitatibus, oppidisque Hajdonicalibus in mandatis dedimus, ut quieti degant neque se novitatibus adjungant, aut ullis factionum litigationibus et controversiis immisceant. Ab eo quoque non sumus alieni ut controversiis ac differentiis compositis saluti et conservationi patriae consulatur, neque seditioni populari cum pernicie communi et miserae gentis calamitate occasio et fomentum subministretur. Non dubitamus synceritatem quoque vestram eas consiliorum et factorum suorum rationes inituram, ejus modique opportunis remediis sibi ac suis provisuram, quae christianae reipublicae saluti, populorumque permansioni quam accomodatissima esse videbuntur. Dabimus nos quoque operam, ita nos erga syncer. vestram gerere, ne habeat quod de propensa inclinatione et benevolentia nostra conqueri merito possit.

De quibus quidem praemissis, ac aliis per Internuntium Sync. vestrae apud Mttem nostram relatis, idem sufficientem et necessariam declarationem reportaturus et expositurus est. Cui in reliquo omnem prosperitatem, felicesque successus comprecamur. Datum in civitate nostra Vienna die duodecima mensis Martii, Anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo sexto.

Ferdinandus.

Georgius Lippay.
Episcopus Vesprimiens.
Laurentius Ferenczffy.

Digitized by Google

Kivül: Illustrissimo Georgio Rákóczy, Principi Transylvaniae, quarumdam partium Regni Hungariae Domino et Siculorum Comiti etc. Nobis honorando.

(Tunyogi Cs. József gyüjteményéből.)

XV.

I. Rákóczy György Barcsai Ákoshoz.

Georgius Rákoczy Dei Gratia Princeps Tranniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Generose Fidelis, Nobis dilecte, Salutem et gratiam nostram.

Jó emlékezetében lehet Hüségednek, miképen több hiveinkkel együtt kezes lött vala Kengyel Mihályért nekünk, hogy az mi hüségünkben megmarad, hirünk és kegyelmes engedelmünk ellen, más akárki szolgálatjára is magát nem kötelezi; melyről maga is erős juramentumot praestalt Kengyel Mihály. De az mint értésünkre adják, sem maga esküvését, sem az kezességet ő nem tekintvén, bement Ecsedbe, és Bethlen Péterhez adta magát. — Minekokáért akarok meginteni Hüségedet kegyelmesen, erre több kezestársaival legyen szorgalmatos gondviselése, találjon módot Hüségtek benne, valamint s valahogy hozhassa és adassa kezünkbe hova hamarébb Kengyel Mihályt, alioquin nyilván értse: hogy az kezes-levélnek tenora szerint akarunk kezeseknél Hüségtek ellen procedaltatni. — Secus non factur. Dat. Albae Juliae die 13. aprilis. Anno Dni 1636.

G. Rákóczy, m. p.

Külczim: Generoso Acacio Barcziai de Nagy Barczia Primar. Aulae familiar. nostro. etc. Fideli nobis dilecto.

Az eredetiből, — Kfvári Batty. könyvtár N. 5. IV. 4—28. sz.

XVI.

Illustrissime Princeps, Domine Amice Observande etc.

Császár urunk ő felsége akaratjából és parancsolatjából ez levelünk megadó Knézonith Simon, megyen keglmedhez, némi

Digitized by Google

nemű bizonyos dolgok végett, a kit szóval fog referálni; és onnét szintén Havasalföldébe is fog menni; keglmedet kérjük mutassa jó akaratját abban, a kivel keglmed mind ő felségének kedves dolgot cselekeszik, s mind magának securitást csinálhat, és a közjót is segiteni fogja vele. — Kelgmednek én is megszolgálom. Tartsa Isten jó egészségben keglmed. Datum in Fraknó die 4-a junii 1636.

Illust. Dom. Vrae.

Servitor et Amicus paratissimus

Comes N. Eszterházi m. p.

Az eredetiből. Kfvári könyvtár N. 5. IV. 4—32. sz. alatt.

XVII.

Illustrissime Comes etc.

A keglmed 9-a hujus irt levelét ma vöttem illendő böcsülettel, kiben nem látok semmi emlékezetet arra azon törekedésemre való keglmed resolutiojáról, melyben bizodalmasan kértem vala kmedet annak a szolgánknak elbocsátása felől, kit a Szaboszlai kapitány Tokajba, avagy Kassára fogott küldeni, noha eddig megláthatta keglmed a nála levő Huszti, és egyéb szolgáinknak irt levelekből, ha én csak egy igét is római császár urunk ő felsége ellen irtam volna, (kinek gondolatjától is Isten oltalmazzon) kérem azért keglmedet bizodalmasan, mint bizodalmas uramat, atyámfiát, parancsoljon annak a büntelen szolgánknak elbocsátása felől, kit minden alkalmatossággal igyekezem keglmednek megszolgálni

A holott pedig kegmd akar értekezni arról, az én dolgom miben legyen Rákóczy urammal; keglmednek irhatom, hogy miolta Szalánczi István nevű követe többekkel együtt innét elment az én resolutiommal, azolta ide arról egy igét nem irt senkinek is, noha volt postája itt, kire nézve az úr Istent ő Szent felségét segitségül hiván, igyekezem gondot viselni én is magamra. — Igaz az Isten, igazak az ő itéleti. Egyéb dolgokról a mint a vezértől értem, maga fog keglmednek választ irni.

Digitized by Google

Tartsa meg Isten kegmedet sok esztendeig jó egészségben. — In Pest die 11-a junii 1636.

Illust. Dom. Vrae

Servitor addictissimus et affinis

Comes S. Bethlen, m. p.

Jegyzet. Irva a nádornak.
Egykorú hiteles másolat után — Kfvári könyvt. N. 5. 4–34 sz. — leirta Mehadián junius hó 9 én 1857. Dr. Ötvös.

XVIII.

Generose Domine, mihi observande, servitiorum meorum paratiss. Commendat.

Isten minden jókkal, jó egészséggel áldja meg uram keglmedet. Ez órában érkezék hozzám az Kun István uram ő nága keglmednek szolló levele, melyet hozzám in inclusis küldött ő nága, melyet ő nága keglmednek szolló levelét menten megküldöttem keglmednek; ez mellett ilyen dolgok felöl is akarék irnom keglmednek; az beszterczei szomszéd uraink ugy tudják, az mint szomszédos képen meg is izenték mi nekünk, hogy az mint Huszt felé vigyázzunk, hátunk megé is hasonlóképen avagy jobban vigyázzunk; mert az Moldovai hadak megindultak volt Havasalföldé felé, de megint megtértek, és szintén mi arántunk, és Beszterczé aránt volnának táborban az Havasontúl szintén az Hegyek alatt, hosszú mező Oláh-város vidékén az Beszterczé vize mellett, mely folyó viz innét az mi Havasinkból foly ki Moldovára; — az két Oláh-országban sok tatárokat is mondanak lenni az Havasallyi Vajda is hadaival fenn volna; — mindazok hová igyekeznének, és mit akarjanak, azt czak az ur Isten tudja. — Ha ki akar ütni vármegyénknek legfelső végén Beszterczé felé ki üthet reánk, által az havasokon harmadnap alatt fel is verhet bennünket, — Isten kitől oltalmazzon. — Illyésházi (a spanyol viasz miatt az olvasása nem eléggé biztos) is folyamodott köztünk oda által való embere által, ... kérdetett, hogy az nagy-bányai uraim küldötték volt Bethlen Péter ő nágához kérdeni, mit kellenék nekiek cselekedniök ez felzendült állapotban, és az öreg ur ő nga (idősb Bethlen István) hol lehetne? s mondotta: szintén mostan levelem nem jött ő nágától, hogy olyat tudhatnék mondani; de

Digitized by Google

azt tudom hogy hét ezer törökkel ment ki onnét, az hol volt; most hol lehessen ő nága, nem tudom; hanem küldjetek hozzám jó atyámfiai két hét mulva, és megtudom akkor mondani mit cselekedjetek. Értették aztán ezt másoktól, hogy az úr Várad felől, más előljáró a Vaskapuról, az két Oláh-Vajdák az tatárokkal együtt Brassóból akarnak beütni Erdélybe. — Ezek is mind a felsőhőz járulnak, kémet azért bocsátottunk Moldovába két felé is, ugy véljük megfogják hozni való-e, nem-e? Jóllehet az mi keglms urunk sok véritékes fáradságával, azt nyilván tudjuk, azon vagyon: minél jobb és kegyesebb (igy!) vigyázásával országát meg oltalmazhassa, de mivel az féle tolvaj embereknek csak egy kéz forditás akaratjoknak véghezvitele. — Keglmedet kérem voltaképen ön formáljon minket ide által felölle (mert ide kiváltképen az Havasok alján nem kicsiny félelemben vannak, kiváltképen hogy az várakba való menésre is kénszeritnek bennünket) micsoda reménységben lehessünk megmaradásunk felől. — In reliquo ect. — Datum in Oppido Szigeth die 5-a julii. Anno 1636.

Servitor paratissimus

Nicolaus Thordai de Szigeth
Vice-Comes m. p.

Külczim; Generoso Domino Urbano Rheöthy de Sárospatak arcis et praesidii kővárienses Supremo Capitaneo ect. ect. Domino et Vicino mihi semper observandissimo.

Jegyzet. „5-a julii 1636. Maramarosi Vice-Ispány, hirek Moldovából, Bánjairól.“ (Szalárdi János, a fejedelem altitkárának irása.

(Az eredetiből Kfvári könyvtár N. 5. IV. 4—47. sz. alatt.)

XIX.

Generose Domine. ect. ect.

Minden kivánatos jókkal, jó egészséggel áldja meg Isten uram kglmedet. — Továbbá irtam vala keglmednek, hogy ha mi ujságot láthatok vagy hallhatok megirom keglmednek. — Azért uram most azt irhatom keglmednek, hogy az elmult estve noha fáradtan érkezhettem ide Izára az vármegyével, de mivel el volt már végezve, hogy éjszaka a kastélynak neki

Digitized by Google

menjenek, neki megyénk egyenlő akaratból, és noha valóban mesterkednek vala az várbeliek azon mind az várból, és mind az kastélyból, hogy övék lehessen az erősség, de reménységek kivül abban megcsalatának, mert más fél óra sem telék benne, miglen mind az két erősségekből az várban kelle szorulniok; mind az két kastélbeli erősségeknek két erős vasaskapuit levágák, az palánkot ott vágák be, az hol az várbeliek ingyen sem vélték volna; az honnan várták, azt magának hagyták ideig mivel sok muskétákkal, és az szegelet bástyácskából rendel lövölyukakra rakott szakálosokkal, az alsó kapuról akártattak megtréfálni, az féle lövő szerszám talán volt 50 avagy 60 töltve, kit az kül valók ingyen sem tudtak; meg is tréfálodtunk volna egy átalyában, ha az kapunak mentünk volna elsőbben. — Mikorban az várban felszoritották volna őket az ostromló vitézek, és alá jöttek volna, mivel ugyan alkalmas helyen bevágták volna az alsó kapút, még az előtt tüzet vetvén az kapu mellett, és felette való házban, az sebes égő tüz közt úgy kezdének ropogni az sok megtöltött muskéták, és szakállasok, egészben megégének az házak, és az szeglet bástyácska mind ropogtak addig az tüzben az lövő szerszámok; — nem sokan vesztenek el az vitézek közül, talán 6 vagy 7 alig esett el halálosképen, sebesedni sebesedtek az sürü lövés miatt alol és felyül. — Az kapubeli házakkal, szeglet bástyákkal együtt megégének mind az istállók, kik igen erős faragott fákból voltanak fel épitve, nagyok voltak penig az egyikbe csak könnyen beli tért volna két száz ember is, az másikba is száznál avagy más fél száznál több, az kastélybeli szénájok is megége, mert az palánkjai égnek hellyel hellyel, el is égett volna eddig nagy része, ha egy nagy erős zápor esső nem éri vala. — Igen lövébé az pattantyus az tüzeslaptákat, de nem szolgált úgy fel, hogy meggyülhatna az vár, egyszer találá úgy, hogy meglobbant vala az zsendelyben, de menten leüték azt az zsendelyt. — Az tüzes szerszámoktól megijjedvén, az két öreg palotáknak is zsendelyeit mind inkább leveretik, az ostromlás alatt kassokat (azaz földdel töltött kosarakat) hajitattunk az kastély kapuja eleiben, és sánczat vettettünk viradtig, megtöltvén hatot vagy hetet az nagy kassokban. — Immár Isten segitségéből az ágyukat akarjuk az jövendő éjszaka az sánczba vinni. — Ma is az sáncznak magasabb részén vigyázatlankodván (igy!) az németek kettöt ellöt-

Digitized by Google

tek bennek, egy menten megholt, az másik sebes. — In reliquis etc. — Datum in Castris Contra Arcem Huszt, in Prossessione Iza positis, die 17-a Julii anno 1636.

Ejusdem Dom. Vrae.

Servitor paratissimus

Nicolaus Thorday de Szigeth, m. p.

Külczím: mint az előbbi — („17-a Julii 1636. Nicolaus Thorday de Szigeth. = Az Huszti Kastély megvételéről" — szalardi jegyzék a küllapon.)

(Az eredetiről k. f. vári könyvtár.)

XX.

Kegyelmes uram hogy Isten minden jokat adjon ngodnak szivből kivánom. Nem valami ngodhoz való idegenségemből lett, hogy az Bethlen István szolgáinál talált leveleket in specie vagy in paribus ngodnak nem kültem tudván ha benem jön is gróf uram ő nga közinkben, de ugyan tudom hogy generalisom s ő nga kezében küldöztem volt mindenestől őket, ugy is hittem hogy ő nga, ngoddal közli, kiről palatinus uram ő nga is hasonlót ir, de kiadtam vala kezemből mindjárást. Az ő felsége keglmes parancsolatja az hozzám hogy affélékre igen szorgalmatos gondunk legyen ezt is ugy fogtuk meg azon vigyázás mostan is fenn levén, nem volna keresztyénség ha afféle törökkel mindenben egyetértő s együtt lako dolgait javallanánk. El is higyje ngod valameddig ő felsége mást nem parancsol vala, talám nem is állhatom, hogy bele ne kapjak, mert hiszem nincsen nagyobb nota, ha ki nem monta is az törvény mint a féle törökkel egyet értők dolga. Ha török közül valaki török vagy magyar közinkben jövén valakik által megkárosodik érette fejét elveszti, mennyivel nagyobb az ki még közikben szökvén, az keresztyénség ellen practicál maga haszna keresésével sőt az ki nagyobb az mi kegylmes urunk birodalmából, más keresztyén confoederatus fejedelmet óránként háborgat, károsit és hadait levágja az mi kegylmes urunk nagy szóval kiadott diplomája ellen. Isten látja kegylmes uram nem annyira csudálom annak cselekedetét mint az cselekedet-

Digitized by Google

nek szenvedését, ha egyébbel nem, ám csak lenne meg, törvényre való citálása; magát mint hazájában lakókat; de mit törödöm rajta, ha nem engemet illető dolgon törödöm, ha vétek van benne nem enyém. Az sok e féle dologban való várakozás sem jó, mert az mint az Istennek irgalmasságához bizunk ugy kellene igazságátúl is félelnünk s rettegnünk is. — Isten látja nem is tudok mi választ tenni im az fejedelem sok s méltó irására nem levén semmi instructiom rólla, nóha az ő felsége tanácsánál, ngd s palatinus uramnak egynehányszor irtam róla. Szánja Isten a mennyire mi értjük, hogy az két dolog ilyen szivfájdalmat csinált bennünk mivel ehez accedál a török ellen való csak oltalmunk is titalmazván oltalmunkat is másfelől egy nyugodalmas napunk nincsen, jó vitézink levágása, nincs egy hete szép darab földünk elrablásával való kimondhatatlan kára nem ezer baromnak elhajtása. Sok szép udvarházak felverése, jó nemes emberek rabságra való vitele s egy-egy, imegben maradások, még is csak nem mindennap csata tilalmazó leveleket veszek. Szánn a az Isten ezeket noha biztatásom vagyon hogy nincs derék oka nélkül, de az mi vékony elménknek igen nehéz. Most is csak ma s tegnap jutott. tiz levelem a kiben nyilván irják hogy ez minap összegyült török el nem oszol még ujabb rablást nem mivel, el hidje ngod hogy nem tarthatom meg az Hernád mellékét megholdulnak, az ki nagy kár mely mindenestül az fizetetlenség miatt vagyon. Soha ezt az földet nem láttam ennyi halasztással levő segélléseket, kiből semmi jót nem remélhetek mégis könyörgök ngodnak legyen valami infirmatiom ő felsége után ngodtul mind ezekről, mihez keljen magamat tartanom, honan az török ellen segittetnem ha mi hiveim lesznek ngodat tudositom halasztás nélkül ngod szolgája kivánom hogy Isten sokáig éltesse etc.

Cassovia 25. Juni Anno 1636.

Bornemissza János, m. p.

Kivül: Paria literarum ad eminent. Cardinatem D. D. Petrum Pázmánnum. 25. Junii 1636. Cassoviae expeditorum.

(M. Mike Sándor ur gyüjteményéből.)

Digitized by Google

XXI.

Propositiones Generosi Domini Simonis Knezevith Ablegati.

1) Rákóczy György uram ő nága, fejedelemségében hogy megmaradjon, mind császár, s mind pedig király urunk ő felsége akarják; s hogy se titkon, se nyilván valami bántása ne legyen; avagy valaki ő nága ellen ne prakticáljon, arra ő felségének nagy gondjok leszen. — Magyarországi uraságát a mi illeti, tudja ő nága a dolgot: az mint ennek előtte, ugy ezután is senkitől meg nem háborgattatik, sőt ő felségek jobban is megsegitik.

2) Császár és király urunk ő felsége serio megparancsolta Homonnai és Bornemisza uramnak, egyéb tisztviselőknek is, hogy semminemü offensioval ne legyenek ő nágának; sőt ha az szügség kivánni fogja, minden segitséggel legyenek ő nágának. Ott való vitézi erőt is minden haladék nélkül ide kibocsássák zászló és dob nélkül az hajduság is, hogy hasonló képen vigyázzon, — arról is parancsolt ő felsége hogy töröktül Magyarországnak valami kára ne következzék, fejedelemnek ő nágának is.

3) Császár és király urunk ő felsége ugy informatus, hogy az erdélyi fejedelem magát, és országát Havasalföldéhez kötötte, — élni, halni akar vele. Ki ha ugy nem volna is, ő felségének azaz akaratja — hogy legyen. Havasalföldi Vajda is azt fogadta ő felsége előtt, hogy fejedelemhez ő nágához köteles leszen. Hasonlóképen Moldva is, ha maga Vajda — minthogy török is nem akarna is — de módot tanálván benne, az országa hozzá fog tartani.

4) Lengyel királyt császár urunk ő felsége requiralta immár, hogy fejedelemnek ő nágának, Havasalföldének, és Moldovának legyen segitséggel; nem hogy azzal magának ez országokat approprialja, hanem hogy az jó szomszédság azt kivánja, — sőt magának Lengyelnek is igen szügséges, hogy azokat az országokat tatár ellen, a töröktül elszakassza, hogy jó alkalmatossággal maga hadait tatárok ellen Niszterhez szálitsa, hogy igy az tatárnak se Moldovában sem pedig Lengyelországban alkalmatosb irruptioja ne lehessen. Kivántatik

Digitized by Google

azért, most, hogy mind az erdélyi fejedelem, mind pedig a Havasalföldi Vajda ő nága bizonyos követek által találják meg Lengyel Hettmant az dolog felöl, és ha kivántatik mindjárt most hozzanak magoknak egynehány ezer niszti kozákot segitségre török ellen.

5) Császár urunknak ő felségének két izben ajánlotta immár bizonyos követi által az Tatárhám, hogy ha szükséges leszen 40 ezer emberrel s többel is megsegiti. Minthogy pedig ő felségének azokra eddig semmi szüksége nem volt, azt az segitséget fejedelemnek ő nágának engedte illendőnek állitván hogy ilyen szókkal az fejedelem és Havasalföldi Vajda ő nágok megtanitják a Tatárhámot. „Az minemű segitséggel akarsz lenni római császárnak; azt nekünk deferálta ő felsége, — azért légy mellettünk török ellen. Mind római császár, és lengyel király ő felségek, s mind pedig mi bizonyos, és illendő ajándékkal megajándékoznak tégedet.“

6) Ráczországi és bolgárországi ráczok és bolgárok sok izben menvén császár urunkhoz ő felségéhez, ajánlották arra magokat ő felségének. Csak ő felsége inditson valamit a török ellen, készek lesznek mindjárt melléje állani ő felségének. — 70 vagy 80 ezer emberrel az Dunát elfoglalják. Vagyon most is 36 ágyujok készen. — Hogy megmustrálták magokat tavaly 70 ezeren voltak. — Mivel pedig császárnak ő felségének sokféle expeditiói miatt nincs módja abban, hogy publice valamit cselekedjék, — azt a segitséget is az erdélyi fejedelemnek deferálja. Meg is irt azoknak az országoknak ő felsége, hogy azon tökéletességet mutassák Erdély fejedelemnek. S ők is arra képest várakoznak ő nága correspondentiájára — ha accedál arra ő nága szinte igaz, ugy mint császár urunkat ő felségét készek megsegitni. — Itt kellett volna lenni ő nekik is most; de mint hogy itt nincsenek azt itéli Kuczerith uram, hogy Havasalföldiben fognak lenni.

7) Ha fejedelem ő nga ehez alkalmaztatja magát, és ezekkel az országokkal meg erősiti magát; Schvarczenburg Száva, Dráva között vagyon most 30 ezer emberrel. Csak értésére adja neki az fejedelem, mindjárt az is conjungálja magát az keresztyén ráczokkal, és Bosznára megyen.

8) Bethlen Péternek megirták, hogy veszteg legyen, csatázásnak békét hagyjon: mert fejével játszik. Csak patienter

Digitized by Google

várakozik a fejedelem, meglátja ő nga mind magára Bethlen Péterre, s mind alatta valoira bizonyos animadversio leszen.

9) Császár és király urunk ő felsége igen resolutus benne, hogy csak szinnel vagyon az fejedelemhez az török, s mind Budára, mind pedig az portára való követségi, ajándéki ő nágának hijában valók mert Erdélyt elakarja rontani. Azért ő nága igen igen vigyázzon magára. Mentől hamarébb Havasalföldi Vajda azonképen.

10) Király urunk ő felsége látván ezeket, hogy jó módjával végben viszi az fejedelem maga is személye szerint, ha kivántatik — jelen leszen. Arra ajánlja magát.

11) Ha ő nága resolválni akar mostani követségre. — Nem szükség ő nágának magának oda felirni. Hanem csak ő maga Kuczerith uram fog irni ezekről az dolgokról valami franciscanus barátnak, az miképen Kuczerith uramnak fog tetszeni. Mert ha másképen nem lesz jó.

12) Ez után itt udvarnál nem akar pompát követni, hanem immár familiariter akarja magát viselni, udvarhoz sine omni pompa feljárni.

13) Vagyon még valami két consideratiója, kit tanácsul akar a fejedelemnek proponálni. Azokra ha accedal, nem veszt ő nga vele.

14) Innen, ha ő nága kegyelmessége fog accedálni, az ő nága emberével be akar menni Havasalföldébe, és azokban az dolgokban, kiket ő nágának proponált, — akar forgolodni. Nem ugy mintha őtet az császár oda küldte volna, — hanem ő nága csak.

15) Magyar tanácsnak oda fel ő nága soha ne irjon, hanem csak az felül megirt barátnak. Mindent az végben viszen. Mert cancellarius uram nem arra vola ember: eszik és iszik csak. — Cardinál uram egy pompa ember. Nem jó papnak ország dolgát igazgatni. Mise és predikaczió az ő dolga. Valamit irt eddig Cardinálnak ő nága, abban semmit sem nyert, mert minden dolga csak beszéd. Vette eszébe azt az császár, hogy nem arra való emberek, — azért nem közlötte velek ez dolgot.

16) Hogy az császár, és barát levele, nem ad formam credentionalium sonalnak hanem csak modo recomendatorió: azt ő nága ugy értse, hogy császár urunk ő felsége csak titkon akarta ezeket az dolgokat proponalni. Ha valakinek kezébe

Digitized by Google

akadna is az levél, ne vegye eszébe, hogy császár ő felsége törökkel való frigyét publice felakarja bontani. Mert alioquin specie tenus parancsolja az végbeli officialisoknak, hogy az frigyet megtartsák semmi uton felnebontsák. Magának Knezevith Simonnak semmi dolga nincsen itten, az kiért supplicalni köllett volna ő felségének.

17) Knezevith uram igen kész arra, hogy vissza menjen az ő nága parancsolatja szerint, és ő nágának bizonyságot, avagy firmum documentumot hozzon, hogy azokkal vagyon ő felségének végezése. Ráczoknak bolgároknak és Tatárhámnak szolló leveleket is hoz. El hidjék azok is, hogy ő felsége ő nágának deferálta azt az segitséget.

18) Álgyuk — valami szentegyház alatt vannak egy boltban Kládovához, az ki közel vagyon az Dunához nem meszsze. — Tizenketten voltak az ráczok minap Bécsben, és csak azelött való nap mentek ki bécsből, hogy ő kegyelme megindult. Sokszor voltak ott. Azt fogadták, hogy ide jönnek, és itt keresik meg Knezevith uramat. Minthogy pedig ide nem jöttek: titkon kell irni felőlök a pesti patriarchának, hogy küldje ide őket. Azt mondták Knezevith uramnak Bécsben: ha minket nem találsz Erdélyben, küld mentül hamaréb érettünk, és mi készek leszünk mindjárt bemenni; hittel is magunkat az fejedelemnek kötelezni; honnat, és mint kell az dologhoz kezdeni, — világoson megmutogatni.

19) Azért bizta császár urunk ő felsége Knezevith Simonra ezt az mostani követséget, hogy ő ezekben az országokban ismeretlen ember; pompára nem igyekezik: annál inkább nem veszik eszekbe az dolgot. Ha valami oly magyar és pompás emberre bizták volna, ki jelentődött volna inkább az dolog.

20) Urunk ő nága ha megmondja Knezevith uramnak, kicsodák azok Ecsed vagy Huszt várában, az kikre ő nágának panaszsza lehetne. Megirja ő az barátnak (ha jószágok vagyon ő felsége ditiójában) minden kétség nélkül bizonyos büntetéssel megbüntettetnek.

21) Huszt alól hogy elszálitsa ő nga az hadat, nagyobb békességnek okáért igen igen kivántatik, és szükséges.

Az barát titulussa:

Reverendo Patri Georgio Bielavich, Bosnensi Deffori Provinciae S. Salvatoris in Hungaria meritissimo.

Digitized by Google

Semmi tiszte nincsen, de az császár elött nagy hitele vagyon. — Viennae apud S. Hyeronimum.

Datum et Scriptum Alba — Juliae 28-a Julii anno 1636.

H
C t M E.

Jegyzet. Vesd össze történelmi Tár. X. k. 76. l.
(Az eredetiből. Mike Sándor úr gyüjteményében.)

XXII.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek régen jó akaró uramnak, apámnak; Isten ő felsége csendesitvén a kegyelmed hadakozó szivének ellenünk való busulását, sok jóval, s haragában való békességes megmaradással áldja meg. — Szinten csak ezen órában érkezvén hozzám atyám uramtól ő nagyságától, egy kegyelmednek irott levél, nem türhettem hogy én is kegyelmedhez való régi jó akaratomra nézve, azzal együtt irásomat kegyelmednek ne küldeném, melyekből kegyelmed megért elméje szerint, mind megmaradására való jövendő javát, s mind édes hazájának, nemzetének, és magának is következendő kárát, és romlását, mint ezt ez világos tükörből ki láthatja; mert minden titkolás nélkül irhatom kegyelmednek, hogy az ur ő nagysága kiszállott, és hatalmas császár hadai mind táborban vannak; kegyelmesen intő, és keményen fenyegethetődő parancsolatját is ő Hatalmasságának, immár eddig szegény hazánknak statusi megfogták látni, mivel egynehány felé azokat (igy!) mind elküldötték, talán kegyelmedhez is eljött; kinek ha engedelmességgel offerálja kiki magát, a veszedelmet elkerülheti, de ha contumaciter opponálja olyan nagy hatalmas császár méltóság ellen, siralmason tapasztalja megörökké meggyászlandó romlását. — Kegyelmednek azért én jó szántomból irom, látja Isten lelkemet édes apám, talán jobb volna hazafelé vigyázni, és magára gondot viselni, hogy sem mint a mi romlásunkra Husztot vivni, kit meg sem veszik, s oda haza is kártvallasz! de csak kegyelmed maga is futva ne szaladjon, mert ennek immár Istennek hálá, mind füle, mind farka, dereka kün vagyon, s még a magyar vitézek is, igen bokroson mennek, és mentenek csak ma is az úr ő nága segitségére. — Én is innét pedig kegyelmedet a mint töllem lehet,

Digitized by Google

bizony uj vendégekkel fogom meglátogatni, ha kegyelmed jól fözet Huszt alatt, és megvársz.

Ezzel Istennek ajánlom kegyelmedet édes apám. — Datum in Arce Ecsed 16-a de Septembris anno Dni 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgáló fija, ha veszed édes apám.

Bethlen Péter, m. p.

Jegyzés. Ez egy hiteles másolat, melyet Rákóczy a római császár emberével hitelesitett meg. — Ugyanis a levél végén ezált: „Superscriptio harum erat talis. Generosó Domino Alexandró Barchiai de eadem, Substitutó Generali Obsidii Arcis Husztiensis Ve. Dno et Patri mihi observandissimo.

Ez alatt ujból ez áll: „Collationatum esse cum autographo, et originali, ac per omnia conforme repertum testor. In cujus rei fidem subscripsi, et sigillúm adposui. — Actum Ratisbone die 18-a Mensis Octobr. 1636.

P. H.

Laurent Ferenczffy, m. p.

(Lásd Szalárdi János „Siralmas Kronikájának“ 107. lapjával.)
(Ezen oklevél találtatik a Károlyfvári Battyáni könyvtárba. — N. 5. IV. 4—59. sz. a)

XXIII.

Bethlen István Postulatum!

Postulata ab Illxmo Dni Principe Transylvaniae.

Az kegyelmed resolutiójával megérkezvén jámbor szolgánk Horvát János uram, és olvasván az Hunyad felöl való kegyelmed resolutióját, a melyben irja kegyelmed: hogy ha fegyver zörgés nélkül ország törvénye szerint elő akar menni igazságában fija m, — nem tart ellent benne: elig reményen kivül esik; holott Bogádi András uram az kegyelmed abbéli akaratjával igen megbiztatott vala bennünket.

Az mint értjük Kun Istvánné asszonyom az végre hordotta volt ki nagyobb részént mindenét Hunyadból, hogy kézben bocsássa. Közönséges emberektől ugy is hallogat-

Digitized by Google

juk, hogy ha kegyelmed ugyan serio parancsolt volna, meg is cselekedte volna; én is pedig eleitől fogva el hivén magamban azt, hogy ha fejedelmi méltóságos auctoritása szerént az én fijamnak nagy igazságára tekintve, serio fog parancsolni ő kegyelmének: lehetetlen hogy ilyen nagy igazságú kegyes parancsolatja ellen merne ragodozni. — Erre nézve is mentem volt arra, hogy a kegyelmed Topán emanaltatott erős reversalissának continentiája szerént való promissumát felszabaditsam az Fogaras dolgából.

2-or hogy Topán adott reversalissához tartaná kegyelmed is magát minden puncjaiban, excepto puncto bonorum Fogarasiensium.

3-or erre nézve, hogy az fiscális várakban való praesidium bevitele felül irt articulussal ellenünk ne igyekezzék élni kegyelmed is.

4-er hogy a 7000 forint adósságot is, mely liquidum debitum, ne halasztaná megadni; immár im 4-ik esztendeje múlik el. — De látván az kegyelmed resolutiójából, ennyi sok oblationkra is kegyelmednek semmi tekintete nincsen, s fijamat is csak törvényre mutatja, és Hunyadnak kezéhez való jutásában kegyelmed semmi segitséggel nem akarna lenni ilyen nagy igazságában. — Az Topai assecuratoria felöl is semmi bizonyos jó választ nem izenne kegyelmed; és az fiscalis várakban való praesidiumnak bevitele felöl emanalt articulusnok állapotja felöl is kegyelmed semmi bizonyos jó választ nem adott, az 7000 frt. megadását is csak halasztja: nem tudom hát én is miért szabaditanám fel erős reversalissa comtinentiája szerint való kegyelmed promissumát?

Kegyelmedet azért kérem most is bizodalmason, hogy kegyelmed fejedelem méltóságos auctoritása szerint bocsássa kezébe fijamnak Hunyadot. — Kun Istvánné asszonyomnak ne kellessék az én fijamnak az ő sajátjáért törvénynyel ellene procedálni.

Topán adott reserválissának megtartása felöl is assecuráljon kegyelmed, — kérem kegyelmedet.

Az fiscalis várakban való praesidiumnak bévitele felöl emanaltatott articulussal is, hogy ellenünk nem él, hassonlóképen arról is assecuráljon kegyelmed. — Az 7000 forintot is ne halassza megadatni kegyelmed.

Digitized by Google

Az collegiumnak legált 20 ezer forintnak, és interessének megadása felöl is, hogy kegyelmed egy obligatoria levelet adjon én nekem, hogy én adhassam kezében az ecclésiának, és azzal én is jalvalhassam mind inconscientia, s mind ő kegyelmek előtt magamat; kérem kegyelmedet, mert én nekem nem quietantia, hanem obligatoria kellene arról.

Az mi pedig az Monorai állapotról való resolutióját illeti: kész leszen fijam remitálni kegyelmednek; kegyelmed is az 3 falut 7 ezer tallérban inscribálván, cum assecuratione: hogy életében ki nem váltja, és Hunyad kézben való bocsáttatását is assecuráltatván. — Bábolnából is kiveszi jussát; csak kegyelmed is az dévai donatióban való falukat hadja fijam kezénél; és Hunyadot resignáltassa.

Horvát Jánost kegyelmed maga keze irásával assecurálta volt, hogy csernelőben 1000 forintig confirmálja; békességesen pedig 4 esztendőnél tovább birta, és mostan csak simpliciter sine contentatione foglaltatott el tőlle az közönséges ország törvénye ellen. — Kérem azért mégis kegyelmedet, remittáltassa; a minden felöl is 12 Sessio Colonicalis.

Im látja kegyelmed, hogy én egy talpalatnyi földet kegyelmedtől nem kérek, sem egy pénzérő jót, — semmit. — Erre nézve, ha kegyelmed az én kivánságomra reá megyen, s fijamnak kezébe bocsátja Hunyadot törvény nélkül, én is felszabaditom a kegyelmek Topán erős hüte alatt emanaltatott Fogaras felöl való promissumát; ha pedig kegyelmed ilyen nagy méltó igaz kivánságomra is reá nem megyen; én sem tudom, semmi fejében miért szabaditanám fel az kegyelmed promissumát, — hanem hagyom csak amaz igen igaz itélő, és hatalmas birónak az ő igaz itéletére; ki igaz, s itéleti is igazak, s sem siet, sem késik. — Kegyelmedet is immár nem búsitom többször ezekért.

Replicatió!

Az Hunyady dologban, ha az magunk jussát is oda adtuk, — ratió nélkül volna — hogy mást biztatnánk an-

Digitized by Google

nak megtartásával; holott ha mi akartuk volna, kezünkhöz vehettük volna Hunyadot, melyel ugyan kináltanak. Kit mikor az idő kivánja, Tanács ur hiveinkkel is megbizonyithatnánk. — Intésképen mi a mint ezelött, úgy most is megcselekedhetjük, hogy tartsák a más felek végzésekhez magokat; — melyben mi úgy látjuk, mind tisztünknek megfelelünk, s az ő kegyelme gyermekihez való indulatunknak illendő zsengéjét mutatjuk; — ha még is tovább kell az igazságnak útja szerint lépnünk, megnyugodhatik abban ő kegyelme, conscientiánkat bizon senki fávoráért meg nem mocskoljuk.

2) Az mi reversalisunkat az mi illeti: ha ő kegyelmének az leszen kivánsága egyenlő értelemből, hogy renováltassék; be hozván Isten ő kegyelmét, Isten, és az igazság szerént attól sem kezdünk módjával idegenek lenni; de igy távol lévén ő kegyelme, hogy az nyilván tractáltassék (kit ő kegyelme mi tőllünk mindenkor titokban kivánt tartatni) nem alkalmatos! — addig pedig (excepto negotio Fogaras) ő kegyelme az mostanival igen contentus lehet, holott eddig is intacte meg volt tőlünk tartatva, és ezután is.

3) Erre Kolozsvárott sufficienter resolváltuk magunkat, kire most is hogy újabbat tehessünk, módját nem látjuk. — Mindazonáltal eligazodván mindenek, magunk részéről ő kegyelmét meg nem akarjuk fogyatkoztatni.

4) Kolozsvárott erről is satis resolváltuk magunkat. Mindazonáltal mi is azon vagyunk mennél hamarább contentáljuk ő kegyelmét róla. — Csak az úr Isten adjon egy kis pihenést sok költségünk után; considerálván ő kegyelme azt, hogy az ő kegyelme szerelmes gyermeki javáért közönséggel országunkért úgy költöttük el, mint magunkért, melyről szóval is izentünk.

5) Az collégiumnak legalt 20 ezer forintra, in paratis úgy reméllük közel adtunk ez ideig flor. 3000. Annis 1633. és 1634. — 1000 forint ára bort, az mint magunknak vötték, s mivel ez is nyereséggel ment bé, s noha mi azt nem azért forgatjuk, hogy abból magunknak lucrumot akarnánk kihozni: az 20 ezer forint számát tallér számra tudván, teszen tallért Nr. 11, 111. den 20. — az keresztyénségben bevett usus szerént septem pro cento, — egy esztendeig

Digitized by Google

való interesse teszen circiter tallért Nr. 778. — 4 Esztendőre facit-talleros Nr. 3112. — Egy tallért pro fl. 1. den. 80. computalván facit florenos 5599. den. 80. — Restálna flor. 599. den. 80. — Miklós lakát is mi adtuk az collegiumhoz, annak is volt jövedelme; — most is Décsében örökössé tévén az collégiumot flor. 800. fizettünk, Telegdi Miklósnak. — Ezeket csak pro informatione iránk, hogy vegye eszében ő kegyelme: bizony volt eddig is minékünk az ecclésiához annyi keresztyéni affectusunk, mint akár kinek is; ezután is leszen ha meg becsüllik; nagyobb szüksége is vagyon az ecclesiának arra, mintsem egyébre; s bár ne is sollicitáljon minket ő kegyelme, azért nem akarjuk lelkünkön el vinni.

6) Az mint Kolozsvárott igértük, az 6000 tallérban inscribáljuk az 3 falut redemptibiliter.

7) Déváról is resolváltuk magunkat Kolozsvárott és Bábolnáról is.

8) Az Horvát Jánoséról is ugyan Kolozsvárott.

Kelet 1636. oct. vége.

(Az eredeti fogalmazó levél találtatik a Kfvári Battyáni könyvtárban N. 5. IV. 1. 156. sz.)

XXIV.

Excellentissime et illustrissime Princeps Domine Domine Colendissime.

Nem kételkedem benne hogy ngod az szegény Istenben el nyugodt Cardinál uram halálát ne értette volna, méltán is, ngodnak igaz és jó akaró atyjafia lévén ő nga az ki mind jó tanácsával, mind pedig egyéb segitségével, nem kevés javára és könynyebségre volt ngodnak. Mindazáltal az ur Isten ki kivánván ő ngát ez világbul, minekünk is nem kevés bánatunkra és fogyatkozásunkra is ngod eddig az mi kegyelmes urunkhoz ő felségéhez megtartott confidentiát ezután is tartsa meg, hasonló sinceritással és fidutiával, mindennemü difficultásit és akadékit representálván candide ő felségének, ngod az

Digitized by Google

ő felsége jó akaratjáról ne is kételkedjék; szegény Cardinál uram ő nga helyett pedig az én vékony szolgálatomat offerálóm ngodnak; és noha tudom azt, hogy se az a mély okosság, se pedig authoritás, nem találtatik énnálam, melylyel üdvezült Cardinál uram ő nga tudott foganatosan és gyümölcsössen szolgálni ngodnak, mindazáltal az mennyiben vagyok, ajánlom ngodnak magamat és szolgálatomat; kérvén azon, hogy ngod az szegény Cardinál urammal tartott confidentiát én reám szállitsa, és bizvást közölje velem vagy én általom ő felségével valamelyeket az Istenben elnyugodt jó akaratjával-közlött volna, éltében is szegény Cardinál uram ő nga én töllem semmit el nem titkolt, és ő nga távul levén én fáradtam az tőle suggerált jóknak véghez vitelében, holta után is; az ő felsége parancsolatjából minden titkos irásit én vettem kezemhez, és nállam vannak, ngod mindaz mostani kegyelmes urunk ngodhoz való jó indulatját, mind pedig az én igaz szolgálatra való igéretemet eszében veheti holta után is Cardinál uramnak, az ő felsége kegyes resolutióiból melyet Bogádi és Réz András uraim fognak referálni ngodnak. Az ngod czifrái melyek szegény Cardinál uramnál ő ngánál voltak, az én kezemnél vannak, ngod bizvást irhat, azokkal én nekem az mint másképen nem akar.

Uj titulussal is köteles vagyok immár ngodnak, holott én ő felsége kegyelmes parancsolatjából és akaratjából, énnekem kelleték felvennem az egripüspökséget, melyel nem csak szomszédsága de több szövetsége is vagyon én nekem ugy tetszik ngodnak kiben annyival inkáb mivel magam ott nem láthatom tisztem miatt, illik megszerzenem és megszolgálnom az ngod jó szomszédságát és jó akaratját. Ngodnak az mikor én irok (akarok is pedig irni gyakrabban) Bornemisza János uram kezéhez küldöm.

Homonnai uram is ő kegyelme itt fen levén az elmult napokban ugy vagyon disponálva, hogy alkalmatlansági nem lesznek az ő kegyelme részéről, se pedig az közelvaló emberektől ezután olyanok nágodnak, kérem, ngodat tartson jó értelmet ő kegyelmével közel levén ő kegyelme ngodhoz, könynyebségére lehet leszen is sok dolgokban ngodnak. Ez jövendő májusnak tizennyolczadik napján megindul ő felsége Prágában, én is ő felségével ott nem leszünk hanem juliusban haza térünk, oda is jár az posta fogyatkozás nélkül. Ezeknek utánna ajánlom

Digitized by Google

ngodnak szolgálatomat. Tartsa és éltesse Isten ngodat sok esztendőkig jó egészségben. Viennae die ultime Aprilis 1637.

Excellentissime et Illustrissime Celsitudinis Vrae.

Servitor addictissimus Georg. Lippay

Eppus Agriensis, m. p.

Jegyzet. Irva a fejedelemnek.
(Eredetiből Mike Sándor ur gyüjteményéből.)

Digitized by Google

TARTALOM.

	Lap
Ajánlat	V
Bevezetésül	VII
Rákóczy és Pázmány. Történeti rajz	1
Rákóczy és Pázmány levelezése 1632—1636	61
Okleveles toldalék	179
I. Prépostváry levele Zólyominak, melylyel csatlakozásra hivja fel. Bélke 1631. oct. 11.	181
II. Ugyanaz, ugyanannak hasonló tárgyban. Bélke 1631. oct. 19.	183
III. Rákóczy utasitása Ösz István lengyel követhez. 1634. marcz. 23.	186
IV. Rákóczy utasítása Csernel és Hrabec lengyel követekhez. Fehérvár 1634. jun. 21.	188
V. Bethlen István levele Rákóczyhoz Szunyog Gáspárnénak adott 4000 tallér ügyében. Ecsed 1635. jul. 28.	197
VI. Rákóczy Bethlen Istvánnak ugyan e tárgyban. Fogaras 1635. aug. 6.	198
VII. Bethlen István Rákóczynak szolgái kitiltása miatt. Ecsed 1635. dec. 31.	199
VIII. Rákóczy frigylevele Eszterházynak. Kolozsvár 1636. jan. 1.	200
IX. Rákóczy válasza Bethlennek szolgái kitiltása ügyében. Gyalu 1636. jan. 4.	201
X. Rákóczy Bornemisza Jánosnak Bethlen István menekülése ügyében. Szamosujvár 1636. jan. 19	203
XI. Bethlen István Ferdinánd királynak ugyanez ügyben. Szamosujvár 1636. jan. 29	205
XII. Rákóczy körlevele a magyarországi megyékhez, melyben Bethlen Istvánnal versenygését leirja s ennek vádlevelére felel. Szamosujvár 1636. febr. 1.	205
XIII. Rákóczy utasitása a Szathmár vármegyébe küldött Sulyok Istvánnak. Szamosujvár 1636. febr. 11.	221
XIV. Ferdinánd levele Rákóczynak a Bethlen-féle ügyben. Bécs 1636. marcz. 12.	224
XV. Rákóczy levele Barcsay Ákoshoz szolgája Kengyel Mihály kézhez keritése ügyében. Fehérvár 1636. apr. 14.	326

Digitized by Google

Lap-

XVI. Eszterházy Rákóczynak, tudatja Knezevich küldetését. Fraknó 1636. jun. 4 226

XVII. Bethlen István a nádornak a Rákóczyval fennforgó ügyben. Pest 1636. jun. 11. 227

XVIII. Torday Miklós Réthy Orbánnak a moldvai hadak megindulása hiréről. Szigeth 1636. jul. 5. 228

XIX. Ugyanaz ugyanannak a Huszt körüli dolgokról U. o. jul. 17. 229

XX. Bornemisza János Pázmány Péternek a fennforgó ügyekről. Kassa 1636. jun. 25. 231

XXI. A Knezevich által Rákóczynak hozott szövetkezési feltételek. Fehérvár 1636. jul. 28. 334

XXII. Bethlen Péter inti Barcsay Sándort, hogy hagyjon fel Huszt ostromával. Ecsed 1636. sept. 16. 237

XXIII. Bethlen István kiegyezési feltételei az arra adott válaszszal. 1636. oct. vége felé 237

XXIV. Lippai György tudatja Rákóczyval Pázmány halálát, s ajánlja hivatalos szolgálatát. Bécs 1637. apr. 30. . . 242

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

20/R137

Pfeifer Ferdinánd kiadásai:

Szilágyi S. A Rákóczyak kora Erdélyben. I. kötet	3 frt.	60 kr.
„ Zrinyi Péter és társai ligája története s a rendkivüli törvényszékek. Tört. rajz	1 „	— „
Frankl Vilmos, tr. A nádori és országbirói hivatal eredete és hatáskörének kifejlődése	— „	75 „
Tanárky Ged. Magyarország helyzete az európai államrendszerben. Tört. és polit. tanulmány	2 „	— „
Alkotmányok gyüjteménye. Összegyüjtötte Jánosi Fer. I. köt.: Az angol alkotmány. II. köt.: Az amerikai egyes. államok, Svajcz, Francziaország és Belgium alkotmányai. 2 köt.	2 „	80 „
Lamartine A. A girondiak története. ford. Jánosi Fer. 10 kötet	10 „	— „
„ Jul. Caesar. Ford. Jánosi Fer. 2 köt.	— „	50 „
Szeremlei Samu. A honvédelmi bizottmány keletkezése s a forradalom kitörése 1848-ban. Adalékul Magyarország ujabbkori történelméhez	1 „	20 „
Reuchlin. Olaszország történetei az ujabb uralkodóházak megalapitásától fogva mostanig. 2 köt.	1 „	— „
Thierry A. Attila-mondák. Ford. Szabó Károly .	— „	50 „
Pauler Tivadar. Büntetőjogtan. 2. kiad., 2 köt. . .	5 „	— „
Récsi Emil. Magyarország közjoga. 2. kiadás. Bővitve és rendezve Dr. Lőv Tóbiás által	4 „	— „
186⁵/₈ törvények. Zsebkiadás.	2 „	— „
Ugyanaz kötve.	2 „	80 „

Pest, 1869 Első magy. egyesületi könyvnyomda

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DATE DUE

INTERLIBRARY LOAN

MAY 2.4 1982

DATE DUE

02870940

INSERT

BOOK CARD

PLEASE DO NOT REMOVE.
A TWO DOLLAR FINE WILL
BE CHARGED FOR THE LOSS
OR MUTILATION OF THIS CARD.

ENTRY

PRINTED IN U.S.A.

02870940

DB 738.5
.S92

Digitized by Google

JAN 1 2 ...

Digitized by Google